

Irodalmi tükör / szépirodalom

Markó Béla: Téli napforduló, Álomfejtés, Ritmushiba	3-4
Szigethy István: A józanság pólusa	5
Báger Gusztáv: Mozi, A vers születése, Exit	12-13
H. Hadabás Ildikó: Szorongások rejtekében, Fiatal fényeim	14-15
Heiter Tamás: Temetés	17
Cséby Géza: Agyagbagyúrod, Nyárbúcsúztató, Az Erdész halála	20-22
Maczinka Csaba: A hiányzó vers, Ave Éva, Az elmaradt pertura	24
Saitos Lajos: Gerezek	26
Selmeci György: Baba néz Holdat, Telek, nyarak gyűjteménye, Je vous aime	32
Pap Lenke: Elmaradt báli tánc, Várakozás	34
Rulek Zoltán: Gyurka bácsi, Ángyi	35
Kardos Ferenc: Nyelvőrség-váltás, Éj	42-43
Csontos János: Botor bordalok	44
Csernák Árpád: Minden kételynek ellenszegülő, sötétén hatalmas elem	46

Tanulmány - kritika

Kelemen Lajos: Kezdet és körülmény – Kalász Márton intellektuális életrajzához	52
Mezey László Miklós: Hivatás és sors – intézménytörténeti tükörben	56
Péntek Imre: Elmerült hangok múltból és jelenből – Lezsák Sándor: Társai elmentek Megváltót nézni	58
Kántor Zsolt: A hangolás frekvenciái – Báger Gusztáv: Zongorahangoló	61
Kiss Gábor: Kelet felé... Zalai honvédek Erdélyben	63
Szemes Péter: Az utolsó évtized (A Ruszt József életmű-sorozat zárókötetéről)	66

Képzőművészet

P. Szabó Ernő: A szlovén kapcsolat – Bemutatkozás a Múcsarnokban	71
Novotny Tihamér: Érdi érintések A Városi Galéria két kiállításáról	77
Katona Szabó Erzsébet: „Egész életemben a Nagy Kalandra készültem” Fabók-Dobribán Fatime DLA festőművész önálló kiállítása a Gödöllői Művészetek Házában	84
Wehner Tibor: Feloldódó helyi színek, elenyésző jellegzetes vonások A IV. Zalaegerszegi Szalon	86
Péntek Imre: Víz alatti káprázat és idill – Tánczos György (Cs)úsztatások című tárlata a zalaegerszegi Gönczi Galériában	91
Balogh László: Szimmetria-kalandok – Gránitz Miklós fotóművész képeiről	94
Péntek Imre: Újabb évtizedek felé - 20 éves a Pannon Tükör	97
Kardos Ferenc: A monumentális alkotások zalai tudósa - In memoriam dr. Ördög Ferenc 1933-2015	101

Szerzőinkről

A folyóirat archívum a www.pannontukor.hu weblapon elérhető.
Ugyanitt információ a folyóiratról és a Pannon Tükör könyvsorozatáról.

IMPRESSZUM

Alapító főszerkesztő: Pék Pál
Főszerkesztő:
Czupi Gyula (2000-2002)
Péntek Imre (2003-)

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök: Balogh László - Nagykanizsa
Dr. Gyimesi Endre - Zalaegerszeg
Kiss Gábor - Zalaegerszeg

SZERKESZTŐSÉG

Péntek Imre - főszerkesztő, rovatvezető (szépirodalom)
Bence Lajos (Lendva) - főmunkatárs
Kabdebó Tamás (Newcastle, Írország) - főmunkatárs
Kardos Ferenc (Nagykanizsa) - munkatárs
Király László rovatvezető - zene
Gelencsér Milán rovatvezető - fiatalok, pályakezdők
Horváth M. Zoltán rovatvezető - képzőművészet

Készült Zalaegerszeg, Nagykanizsa, önkormányzatának, a Magyar Művészeti Akadémia és a Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatásával.

Szerkesztőségi cím:
Pannon Tükör Szerkesztősége, 8900
Zalaegerszeg, Landorhegyi út 21.
E-mail: pannonfold@gmail.com
Telefon: 92/598-070
Kiadja a Pannon Írók Társasága
Felelős kiadó: Cséby Géza elnök
Előfizethető csekken vagy számlázással,
mely a szerkesztőség címén igényelhető.
Számlasszám:
Zalavölggye Takarékszövetkezet,
Zalaegerszeg 75500258-10809415

Ár
1000 Ft/szám
4000 Ft/év

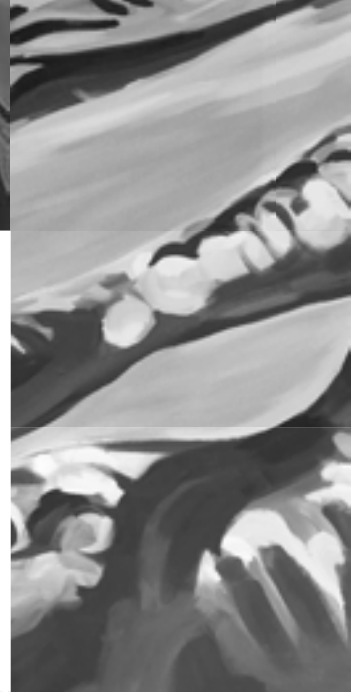
ISSN 1219-6886
Előkészítés:
Náspáng Grafika
horvathemz@gmail.com
Nyomdai munkák:
Göcsej Nyomda
8900 Zalaegerszeg,
Bajcsy-Zsilinszky tér 2.
E-mail: info@gocsejnyomda.hu

További támogatóink:

NB FORSZ
Szolgáltató és Tanácsadó Kft
Könyvvezetés - Könyvvizsgálat
Tel: 92-510005, Fax - 92-510006

Tánczos György: Dité I. - 2014

Markó Béla

Téli napforduló

Az is lehet, hogy majd egy ideig
csak nő az éjszaka, bennünk is egyre
tapinthatóbb lesz, rákúszik szívemre
s agyamra, lassan-lassan kitelik

az esztendő, míg hosszabb lesz az árnyék,
a ráncos bőr áttetsző és hideg,
s mert test a testet már nem érti meg,
én sem tudom, hogy kire, mire várnék,

hát inkább belenyugszom, hogy naponta
két-három perccel közelebbre tolja
határait, de hátha megakad

egy mozdulatban vagy egy sziklaélen,
és aztán fordítva is újraélem,
ahogy a fákról meg füvekről lepad.

Álomfejtés

Azt hittem, hogy mégsem leszek hazátlan,
ha egy-két magánhangzót követek,
s nézem a Szajna-parti köveket,
vagy ácsorgok a sztambuli bazárban,

és mindegy, hogy barbárok vagy turisták,
mert Rómában a fórum csak nyüzsög,
míg saját nyelvén ciripel a tücsök,
s mint söröshordót, éppen úgy gurítják

Münchenben a sok öblös mondatot
a németek, mégis otthon vagyok,
hol néhány ő vagy ű utamba téved,

akár egy ismerős ajtókilincs,
de látom, hogy mögötte semmi sincs,
s ahogy belépek, az utcára lépek.

Ritmushiba

Hetente egyszer meglocsolta virágok,
naponta egyszer ellátott kutya,
s közben mindenki a maga ura,
míg fel-le járnak az útszéli lányok,

és nem tudhatják, hogy később milyen,
s lesz-e program még, mindig készenlétben,
mintha az eb reggeltől estig étlen,
pedig eszik, csak hogy már senki sem

tart számon semmit, romlik egy szírom,
aztán föléléd a növényi rom,
de nincsen ritmusa, úgy élhet-halhat,

mert látható, ám nem jósolható,
mikor szűnik meg, s éppen ez a jó,
hogy már jövődön sincs többé hatalmad.

A józanság pólusa

„Szállj le! s vígasztald meg az árvaságot
Béke, mennyeknek koronás leánya!
Hajh! sok országok szava kér, jelenj meg
Már valahára.”
(Virág Benedek: Békesség-óhajtás)

2009. szeptember 4-én Keresztury Dezső fővárosi, Semmelweis utcai lakásánál emléktáblát avatunk. Két polgármester, egyben országgyűlési képviselő: a kerületből Rogán Antal, a szülővárosból Gyimesi Endre mond avatóbeszédet. Eldurvult közéletünkben üdítő hallgatnunk, milyen visszafogottan, kulturáltan, tárgyyszerűen emlékeznek meg Egerszeg nagy szülöttének életéről, munkásságáról. De hiszen más nem is illene hozzá! Amikor a költő *A józanság lángelméi* című versében Deák Ferencet és Arany Jánost állította elének példának, egyben versbe foglalta saját etikai, közéleti, politikai hitvallását is – és ez mennyire időszerű, különösen napjainkban!

Néhány száz méterre, a Deák Ferenc utcában, az egykori Angol Királynő helyén évek óta másik márványtábla emlékeztet az utca névadójára, a józanság közéleti lángelméjére, a magyar történelem egyik legnagyobb, legeredményesebb alakítójára. A megyénkben indultak, a főváros szívébe értek, és adták át egész nemzetünknek azt a zalai üzenetet, melyet megkísérlek megfogalmazni.

Induljunk nagyon régről! 1232-ben Kehidán a zalai nemesek öntudatából, önszerveződéséből megszületett a nemesi vármegye, ami évszázadokra keretet adott már egész hazánk életének. Különös véletlen, hogy miután rendeltetését betöltötte, 1848 márciusában szintén Kehidához kötődött az elhalása is: Deák Ferenc itt élt, mikor elfogadta Batthyány Lajos felkérését az igazságügyi tárcára, és többéves országgyűlési távolléte után újból elvállalta, hogy megyénk követe legyen az Országgyűlésben. Azonnal útra kelt Pozsonyba, és mire odaért, a vármegye közgyűlése Egerszegen hivatalosan is követté választotta. Ez volt a nemesi vármegye utolsó választása! Hogy aztán már éppen Deák igazságügy-minisztersége alatt, a rövidesen megszülető új törvény alapján átadja helyét az újnak, korszerűnek: a népképviselői országgyűlésnek.

Elgondolkodtató, hogy 1847-ben miért egyedül Deákot kérték fel társai, az először párttá szerveződő szabadelvűek, hogy szerzőként jegyezze az átalakulásunkat megalapozó legfontosabb eszmei és gyakorlati dokumentumot, az első sikeres pártprogramot, az *Ellenzéki Nyilatkozatot* – bár nem kizárólag az ő szellemi terméke volt. Arra gondolhattak, hogy sikere érdekében ahhoz kössék személyében is, akit minél több ember elfogad, minél kevesebb utasít el? E programból aztán – éppen kilenc hónapi „kihordás” után – meg is született a korszerű Magyarország. Megalakult első kormányunk Batthyány Lajos vezetésével, benne a szabadelvű ellenzék gyakran eltérő utakon járó meghatározó egyéniségei, Széchenyi, Kossuth, Deák, Eötvös, Szemere és társaik a történelmi jelentőségű, gyökeres átalakulásunk érdekében együtt akartak és tudtak működni. Hetek alatt megszülettek az áprilisi törvények, fél év alatt kialakultak a korszerű magyar állam alapintézményei. Kehida, a deáki szellem azóta is meghatározza életünket – akkor is él, hat, ha nem foglalkozunk vele.

Gondoljunk el: Deák pályája miért innen indult el? Véletlenül, szülei génjeinek és környezetének alkalmi kombinációjából vált-e csak a haza bölcsévé – vagy közrehathattak-e ebben általánosabb, mélyebb összefüggések is? Hiszen általa Zala nem először szólalt meg sorsfordító időben: itt élt Zrínyi Miklós is, aki megírta a magyar közéleti irodalom egyik csúcsát, *Az Török áfiumot* – az akkori jövő lehetséges programját.

Biztos választ persze nem adhatok. Az Árpád-korig visszanyúló történetű zalai család tagjaként biztosan elfoglalt is vagyok. De úgy érzem, kell lennie valamiféle mélyebb összefüggésnek, ami miatt egyéniségük éppen itt vált ilyenné. Alátámasztására néhány tény szeretnék egymás mellé állítani. Közöttük aligha vezethetünk le mindig olyan oksági összefüggéseket, amelyek az arisztotelészi logika szigorú követelményeit kielégítenék. Inkább gondoljunk a jungi szinkronicitásra, amely a „véletlenek” tűnő összefüggések mögötti mélyebb rendszert kívánja feltárni. Hogy ezeket a tényeket mennyiben kötik össze valódi kapcsolatok, bárki döntse el önmagában. Legfeljebb megvonja a vállát: léteznek véletlenek. Bár ennyi egyszerre...

*

Ha hazánk jelenlegi területi egységeit felsoroljuk, a fővárossal szoktuk kezdeni. Betűrendben az ellenkező pólus, a befejezés – éppen Zala. Ha a központból indulunk útra, ez a megye földrajzilag is egyben a főváros egyik ellenpontja, az ország egyik legtávolabbi sarka. Nyugat felé, Dél felé. Vagy, ahogy Zalaegerszeg egykori városi organistája, Varnus Xavér fogalmazta meg 1993-ban, az egerszegi nemzetközi organofesztivál mottójában: „*Európa felé*”.¹ Nem a napi aktualitások, még kevésbé a tértkép nyilvánvalóságának szintjén.

Zaláról különben sem mint a mai földrajzi határai közötti területről szeretnék beszélni, hanem az itt élő emberek mindenkori közösségéről. Történelmietlen lenne, ha kihagynánk azokat, akik életüket zalaiként élték le, de egykori lakóhelyük jelenleg máshová tartozik: a Balaton északi partjának nagyobb része Veszprém megyéhez, a Mura-menti vidék, Alsólendva központtal Szlovéniához, Csáktornya környéke, a Muraköz pedig Horvátországhoz.

Amit most végiggondolok, jobb híján „zalaiságnak” nevezem. Valamiféle stílust, viselkedésmódot értek ezen. Emberközelséget, ősi gyökerű, elzártságában talán jobban megőrzött, természetes emberséget. Az irodalomnak, művészeteknek, politikának és a leghétköznapiabb életnek – az ember különböző megnyilvánulásainak nagyon egyszerű, nyilvánvaló ötvözetét. És mindenekelőtt a másik ember korrekt tiszteletét.

Kiindulásként járjuk végig egy egykori zalai város, Csáktornya, a már régen is főként, ma pedig szinte teljesen horvát lakosságú Čakovec sétálóutcáját. Ez szinte a magyar és a zalai történelem szimbóluma: a Zrínyi-vártól a Göncz-patikáig tart. Egyik végén a reneszánsz főúr, Zrínyi Miklós zalai főispán – vagy a gyökereiben és báni méltóságában ugyanakkor horvát Nikola Zrinski-Šubić – vára, aki ha lehetett, lelkével, „pennájával” gazdagította kultúránkat, ha kellett, karddal harcolt a betolakodó idegenekkel szemben. Aki a *Szigeti veszedelemben* gondolatait, ideáljait hősként meghalt dédapjával mondatta ki a vérségi kapcsolat és névazonosság különleges pszichológiai közös burkában. És aki tulajdonképpen közéleti irodalmunk és politikai gyakorlatunk egyik legmeghatározóbb, valóban összhangot kereső, integráló alakjaként valamennyi magyar – egyben magyarországi – számára adott programot a „török áfium” ellen. Ahogy ő nevezte a címben: „orvosságot”. Hosszú ideje tartó válságos helyzetben reálisan szembenézett korabeli belső és külső valóságunkkal, mikor a magyarságot az önzések, országhatárok, vallási villongások nemcsak három, de számtalan részre szabdalták – és mindezek ellenére mégis látott esélyt a közöset megtaláló, összefogásunkat meggyőzően hirdető politikára. Ebben az írásában legtömörebben mondta ki a legfontosabbat: „*Ne bántsd a magyart!*” Ha ez megfogadják, miért ne segíthetnénk békében egymást? Bárkivel, kölcsönösen...

Az utca másik végpontján a szó szerinti gyógyításra került a hangsúly – de csak a hangsúly. Ott található Göncz Lajos² egykori patikájának kétszintes épülete³, aki annak a zalai köznemesi közösségnek volt helybeli tagja, melyet elsősorban az 1848–49-ben miniszterré emelkedett Deák Ferenc

¹ Varnus Xavér tőle megszokottan polgárpukkasztó mottója ez volt a fesztivál műsorfüzetén: „*Igaz, hogy Zalaegerszeg kétszázhusz kilométerre van Budapeستől, de Európa felé.*”

² Életrajza megtalálható Bona Gábor tanulmányában: *Az 1848/49-es honvédhadserg Zala megyei születésű tisztjei.* In: *A szabadságharc zalai honvédei*, Zalai Gyűjtemény 33, Zalaegerszeg, 1992. – 24-25. oldal.

³ Amikor utoljára ott jártam, a sétálóutca és a Varasd felé vezető utca sarkán álló kétszintes épületben bútorbolt működött.

és Csány László neve fémjelzett. A nemes úr azonban már polgári hivatást választott, a szó köznapi értelmében adott a rászorulóknak orvosságot. De amikor a haza veszélybe került, békés foglalkozása ellenére fegyvert fogott, a szabadságharcban századosi rangig vitte.

A gyógyítás, az orvosság a természetes harmónia helyreállítását szolgálja. Akár testünkben, akár lelkünkben. Akár egy ország, akár egy ember számára. Vagy – amennyiben szerény eszközeivel erre is hatni képes, akár az emberiség összhangját, igazi, egyre mélyebb önmagára ismerését is valamennyire elősegítheti.

Ha jól emlékszem, a „zalaiságról” és e kis elmélkedésem néhány tényéről, időnként meglepő, „véletlenszerű” összefüggéseikről először 1991 tavaszán, az egerszegi városháza erkélyén éppen Göncz Lajos dédunokájának, a negyvennyolcas szabadelvű zalai generáció másik leszármazottjának tettem említést. 1990. áprilisi első tihanyi beszélgetésünk óta éreztem, értjük egymást, egyik megtisztelő dedikációja szerint: barátként.

Göncz Árpád a könyvhét országos megnyitójára érkezett. Többféle minőségében. Néhány hónapja még az Írószövetség elnöke volt, azóta azonban kilépett az irodalom barátainak és a Demokratikus Ellenzék tagjainak viszonylag szűk ismertségi köréből. E helyszínt választotta vállaltan zalaiként, régi zalai család tagjaként⁴, hogy új és régi közéleti minősége határán a könyvhetet itt nyissa meg – és persze okozzon fejfájást a biztonságiaknak, mikor mindenféle szabálynak fittyet hányva dedikált, könyvet nézegetett, beszélgetett, vagy éppen sörözött a tömegben.

*

1996-ban, középiskolám, a zalaegerszegi Zrínyi Miklós Gimnázium létesítésének százéves évfordulóján, életre szóló élményeket kaptam. A beszédekből, beszélgetéseinkből régi és újabb ismerősökkel, az egykori tanítványok kétszer közel négyórás művészeti gálaműsorából. Azzal is, hogy az iskola volt diákként megnyithattam a második ötven év történetéről készített kiállítást, utána pedig jogásznak készülő fiatalokkal beszélgethettem.

A beszédet így kezdtem: egy intézmény centenáriuma önmagában igazolja, hogy életképes, benne maradandó értékeket hoznak létre. A szellemi igény, amely testet öltött az egerszegi születésű kultuszminiszter, Wlassics Gyula működésének idején az iskolaalapításban, a megelégedett bizalmat az itt megszerzett tudással, szellemmel bőségesen visszaszolgáltatta hazánkban. Érdekesség, jó példa erre, hogy a második ötven év kezdetekor, a magyar kultúra sorsát, az ország szellemi épülését is meghatározó nehéz történelmi helyzetben már éppen az iskola tanítványa, egy másik egerszegi születésű kultuszminiszter, Keresztury Dezső állt a tárca élén.

Az egyik osztályteremben közel óra hosszat beszélhettem a gyerekeknek – az akkori alkotmány-előkészítő bizottsági munkánk kapcsán –, nemcsak jogról, de filozófiáról, pszichológiáról, történelemlről, irodalomról is. Arról is, hogy szerintem hogyan lehetne jobbítani ennek a sokat szenvedett kis országnak a sorsát. Negyedikként kaptam szót. Féltem, hogy fáradtak lesznek a megelőző három előadás után, de azonnal fölvilanyozódtak. Nagyon okosak voltak. Az egyik kislánynak – idő szűkében – csak fölajánlani tudtam, hogy kérdéséről akár órákig is beszélgethetnénk. Azt hiszem, hazai közéletünk egyik legfontosabb problémájára tapintott rá. Előtte az „önmegvalósító” és „követő” viselkedés jungi szembeállításáról beszéltem. A kislány felvetette: nálunk bármennyire is sok a tehetséges, önmegvalósító, kibontakozásának szabadságát igénylő ember, a demokrácia szabályai szerint mégis a jóval több utánczó dönti el, ki kormányozzon. Hogyan érhetnénk el, hogy értsék meg: saját érdekük is, hogy az erre legalkalmasabbak, legértelmesebbek, legtisztességesebbek kerüljenek hatalomra...

Nem sokkal később az épület főbejárata előtt Németh János keramikumművész barátom Zala György Deák-mellszobrának új példányát avatta, melyet a jelenlegi névadó, Zrínyi Miklós szoborportréjával szemben állítottak fel. A gimnázium korábban Deák nevet viselte, de a negyvenes évek végén ettől meg kellett válnia, mert a kor szélsőségesen forradalmi, radikális szelleme őt leárusította. Mégis volt annyi bölcsesség az új névadókban, hogy az iskolát a megye másik nagy közéleti sze-

⁴ Bár ő már Budapesten született.

replőjéről kereszteljék át. Most viszont, az utókor igazságszolgáltatásaként egymással szemben állhat a két névadó, az ország talán két legnagyobb – nem koronás – integrálójának a szobra, szinte szemléltetve, hogy az iskola két neve is a bennük közöset emelte ki. És a gyerekek minden nap e két alkotás, energiát adó és ébresztő pólus között érkeznek az épületbe...

Németh János, a művész, a két nagy zalai politikusról beszélt, valamint ahogy én, a jogász és képviselő egy órával korábban – többek között –, a közös nemzeti tudatot megszólító két legfontosabb budapesti szoborszimbólum kapcsán zalai alkotóikról, Zala Györgyről és Kisfaludi Strobl Zsigmond-ról. Nem beszéltünk össze, mégis teljesen összhangban állt, amit mondtunk. Nem véletlenül. A két-két politikus és művész, úgy tűnik, másokkal együtt valami mélyebb közösnek a hordozója. Olyan magatartásnak, beállítódásnak, amely a maga csendes módján nem elhanyagolható mértékben hozzájárult hazánk pozitív történéseihez.

Utána beszélgetünk Jancsival. Végtelenül egyszerű, szerény művész, aki egyik megszemélyesítője a mai Zalának. Bájosan vaskos kerámiáiban talán legtisztábban jelenik meg Göcsej, Egerszeg lelke. Anyaga is maga Göcsej: az agyag. Nemcsak szerte az országban láthatók a művei, de Ausztráliában, Indiában, Kanadában szintén. És mindig itt élt. 1994-ben néhány napot együtt töltöttünk Bulgáriában, hogy előkészítsük a Várnába tervezett Hunyadijának felállítását. Kedvességével, emberségével ott is mindenkit levett a lábáról. Most is értjük egymást. Rákérdezek, mit szól ahhoz, amit a két budapesti szimbólumról mondtam.

Harmadik alkotásról is faggatom, az ő hévizi, mandalára emlékeztető, nagyméretű kerámiájáról, melyben agyagból, a sumérek, akkádok ősi módján varázsolta elő a világot, a jint és jangot, a napot és holdat, a nappalt és éjszakát, a fényt és sötétséget, a nőt és férfit, a fiataliságot és öregséget, a négy évszakot, az embert, állatot, növényt és élettelen(?) világot. Ez a mikrokozmosz hat, vonz kifelé is: a kompozíció aljáról a habok maguktól emelkednek, közelednek felé, mint dagálykor a tenger hullámai a hold felé. Nemcsak várnak, hívnak, szölongatnak, mint Ady versében, miközben vég nélkül harcol a Nagyúrral. Ez a belső és külső harmónia így nemcsak általában a világ – hanem a világ Zala lelkének és ősi anyagának egymásra talált tükrében.

Elmondom, amit a három szimbólumról gondolok. Mit szól hozzá művészként? Egyetért. Ő hozza szóba: lehet, hogy nem az alkotók tudata hozta létre ezt a rendszert. Hiszen az alkotásban mennyire a tudattalan működik... Továbbgondolom: onnan pedig mi – vagy még inkább ki – hat valójában felszíni énünkre?

*

Térjünk hát rá a két budapesti alkotásra. A főváros élete két emlékmű között lüktet – és ezek Zala szellemének ajándékai: az alsólendvai Zala György és az alsórajki Kisfaludi Strobl Zsigmond alkotásai. Szinte kiegészítik egymást, igazán együttesen adják át üzenetüket 1896-ból és 1946-ból, éppen ötven év különbséggel – és ismét a két egerszegi születésű kultuszminiszter idejéből. A két időpont között a magyar és a világtörténelem legnagyobb krízise zajlott le: két világháború, tizenhat apokaliptikus év 1929-től 1945-ig, itthon államunk többszöri radikális átalakítása, ezeréves területünk széthordása, a magyar lakosság harmadának elcsatolásával. A két alkotás e fél évszázad végpontjain nemcsak saját korának hangulatát fejezi ki, nemcsak ezeket az életünket, sorsunkat alapjaiban átalakító, megrendítő változásokat szimbolizálja, de mindezek mögött a mégiscsak megmaradó állandóságot is.

Zala György műve a múltat, a gyökereket jelképezi. A Városligetben, a Hősök terén, a pesti síkon áll, a városközponttól északkeletre, Verecke és a távoli őshaza felé. A már itt született történelmi személyiségeink, sok harcos és alkotó férfi szoborcarnokának fókuszában a hét vezér csoportját találjuk, akik ide vezettek minket. Közülük magasra emelkedik Gábrriel arkangyalként egy tiszta vonalú nőalak, az élet folyamatosságának, a „csak azért is” megtörhetetlen optimizmusának megszemélyesítője.

Kisfaludi Strobl Zsigmond szoboregyüttese a főváros központjától délnyugatra, a budai Szent Gellért-hegyen ugyancsak elválaszthatatlan részévé vált fővárosunk arculatának. A kompozícióban a lent és fent, a férfias erő(szak) és nőies harmónia, a fehér és fekete, a hármasság és a negyedek

kontrasztja egyszerre hat. Három erőt sugárzó, sötét színű férfi közül emelkedik egy nő a hegy csúcsáról még magasabbra. A férfiak egyikét, a géppisztolyos szovjet katonát, a rendszerváltás után eltávolították, de az eredeti kompozícióban ez jelentette legmarkánsabban, legvilágosabban az ellenpontot: éppen ő állt a mélyben a központi szobor alatt, egyszerre jelképezte azt, aki a náciaktól szabadította fel, de új rabtartó őré is. Kétértelmősége tette alkalmassá, hogy mind a szovjet megszállók, mind hazai csatlósai csak a patetikus hőst lássák benne. A kompozíció így, a megrendelők várakozásaival szemben, összehatásában azt is sugallhatta: ezt a letisztult vonalú nőalakot a lába alatt terpeszkedő három marcona férfi gyűrüje sem képes visszatartani, hogy az ég végtelensége felé törjön. A magyar szabadság jelképeként, kezében az alkotó béke olajágával – hogy túlélje az aznap múlandóságát. Mennyire hasonlóan, mint a millenniumi emlékmű angyala! Vagy akár a Tragédia londoni színeben az életet őrző örök nőiség másik megszemélyesítője, a sírokon átlépő Éva.

*

Folytassuk, keressük az eseti példák után az általánosabbat. Országunknak, a magyarság településterületének ez a délnyugati sarka a történelem során nem hívta fel magára a figyelmet nevezetes csatákkal, forradalmakkal. A nyugalom, türelem jellemezte. Csöndességéből többször is akkor lépett elő, mikor összefogásra, békére volt szükségünk. Ezt leghívebben a dióskáli Virág Benedek *Békeség-őhajtása* fejezi ki.

Zala az első magyar nyelvemlék⁵, az első dunántúli kőszínház⁶, az egyik első megyei könyvtárépítési mozgalom⁷, az első európai agráregyetem⁸ földje. És mellette azé a magabiztos öntudaté, amely hazánkban először Kehidán teremtette meg a területi önkormányzatiságot.

Ami a két nagy integrátort, Zrínyit és Deákot össze kapcsolja, nemcsak őket jellemzi. Csak néhány példát sorolok fel, tartva attól, kiket hagyok ki... Innen indult országos jelentőségű pályájára a múlt századi nagy szabadelvű generációt követő újabb nemzedék meghatározó egyénisége, az egerszegi születésű kultuszminiszter, Wlassics Gyula – aki szintén talált elfogadható kompromisszumokat: minisztersége idején születhettek meg például több évtizedes viták után legfontosabb törvényeink az egyik legkényesebb kérdésben, az állam és egyház szétválasztásában. Folytatta a sort a háború utáni koalíciós kormányok legtovább élt tagja, Keresztury Dezső is, aki kultuszminiszterként a modern európai szellem és a magyar kultúra szintéziséért harcolt. Közben egykori egerszegi hit-tantanára, Pehm József – már Mindszenty József hercegprímásként – a szélsőséges diktatúrák elleni bátor kiállás jelképévé vált. A rendszerváltást követően pedig Göncz Árpád, az új köztársaság első elnöke ért el éveken át nagy népszerűséget, legalább ennyiben összhangot.

Ez a föld Spissich Jánosé, Festetics Györgyé, Batsányi Jánosé, Kisfaludy Sándoré és Károlyé, Csány Lászlóé, Hevesi Sándoré, Goldmark Károlyé, Pataky Kálmáné, Farkas Ferencé, Mező Ferencé, Pais Dezsőé, Öveges Józsefé, Izsák Imréné, Fejtő Ferencé, Gábor Miklóssé, Básti Lajosé, Ujlaky Lászlóé, Portisch Lajosé, Orsós Jakabé is. Még hosszan folytathatnám a sort. Azoké is, akik máshonnan érkeztek, jól érezték magukat, ide települtek, mint Pálóczi Horváth Ádám vagy Csengery Antal, mostanában pedig Szabolcs Péter, Ruszt József, Jeles András, Utassy József, Bereményi Géza. Hadd említsek még egy nevet. Ő nem élt itt, de vonzotta az itteni közösség szelleme: a Spissich János alispán és Pálóczi Horváth Ádám nevével fémjelzett egykori egerszegi szabadkőműves páholyba kérte felvételét a távolból Kazinczy Ferenc... Mind nagyszerű emberek, génjeikben magyar, horvát, szlovén, német, zsidó, roma és még ki tudja, milyen gyökerekkel, mégis egy nyelven, hasonló identitással, emberiséggel.

Valamennyiükben találhatunk valami közöset: mindenekelőtt a másik emberrel szemben megtanult kölcsönös tiszteletet, megbecsülést, türelmet. Gyökere valószínűleg belső eredetű valamennyire, de alakíthatta a szerencsés földrajzi helyzetből származó adottság is: ilyen légkör sokkal természetesebben alakulhatott ki, ha az osztrák, szlovén, horvát szomszédainkban a másik alkotó

⁵ A tihanyi alapítólevél.

⁶ Balatonfüreden.

⁷ Zalaegerszegen.

⁸ Keszthelyen.

embert ismertük meg; aki nemcsak más, de lényegében olyan is, mint mi; akinek inkább hasonlóak, mint eltérőek a normái; akivel együttműködhetünk; akitől tanulhatunk is. Az itteniek a „másikban” ezért elsősorban a hasonló emberrel találkoztak, nem az ellenséggel. Ha másfelé másfajta kép alakult ki, biztosan érthető. Minden bizonnyal mást jelent az „idegen” ott, ahol a zsigerekben inkább az maradt meg, hogy hogyan kerültek szembe a fegyveres katonával, miközben éppen fosztogatott vagy a nőket erőszakolta meg.

Az itteni toleranciának szinte jelképe, hogy a megye első székhelyén, Zalaváron a világ legtermészetesebb módján kapott helyet egymás mellett a magyar állam megalapítójának, Szent Istvánnak és a szláv írásbeliség megteremtőinek, az itt is élt Szent Cirillnek és Szent Metódnak emlékoszlopa. Mert lehet így is, szentségük egyetemessége egymást erősíti.

*

Egyszer Budapesten egyik újságíró is ismerősömnek felsoroltam néhány nevet az előbbieik közül. Legyintett: illet bárhol össze lehet állítani. Nemrégiben Borsod-Abaúj-Zemplén megyében járt, ott Kossuth Lajosról, Esze Tamásról és a környék más nagy szülötteiről beszéltek hasonlóan. Próbáltam bizonygatni, hogy a mi névsorunkat nemcsak a közös szülőhely köti össze, hanem mindenekelőtt tartalma: az összhang keresése. És ami szintén kiemeli őket a „bárhol” köréből: hogy ezzel a stílussal, józansággal, mértékletességgel saját területükön cselekvően alakították is sorsukat, életünket.

Ekkor villant be a máig megválaszolatlan kérdés: hiszen az újságíró által megjelölt személyek, közös szülőhelyük – lehet, hogy éppen az ország ellenpontját jelentik, ahonnan a dinamikus mozgalmak, forradalmak indultak ki? Létezhet ilyen két pólus? Thomas Mann az európai kultúra észak-déli polaritásáról beszélt. Érdemes elgondolkodnunk erről, hiszen ő önmagában is fogékony volt mélyebb összefüggésekre, de Freuddal és Junggal is személyes kapcsolatban állt. Mégis – hazánkra mintha más lenne jellemző.

Nézzünk csak néhány példát történelmünkéből! Az egységünk megteremtésére törekvő Zrínyi Miklós unokahúga, Ilona innen éppen oda került, mikor 1666-ban a zempléni Sárospatakon férjhez ment I. Rákóczi Ferenchez. És házasságukból született meg az a II. Rákóczi Ferenc, aki átvette az ottani Esze Tamás által vezetett fegyveres felkelés vezetését, és vezérlő fejedelemként, nemzeti uralkodónkként évekig egységbe tudta fogni az akkori Magyarországot. Vagy másik sorsalakító időben, 1847-ben szellemileg ismét találkozott a két pólus: az itteni békés, nyugodt bölcs, Deák Ferenc korábbi gondolatainak felhasználásával a dinamikus, tömegeket magával ragadó zempléni Kossuth Lajos készítette el az *Ellenzéki Nyilatkozat* tervezetét, majd Deák végső formába öntötte – és ritka összedolgozásuk, kölcsönhatásuk eredményeként megszületett a korszerű Magyarország programja. Az elmúlt háromszáz év két meghatározó eseménye, a Rákóczi-szabadságharc és az 1848-as tavaszi békés hatalomátvétel – valamiféle érdekes véletlen folytán, az északkeleti és délnyugati pólus egyesüléséből, közös hatásaként jött létre.

Nézzük, kívülről hogyan látott minket a velünk rokonszenvező C. A. Macartney 1930-ban megjelent könyvében?

„A magyar nemzet zöme, az igazi finnugorok, viszonylag (ha nem is nagyon) békés földművesek, nem vándorlók, otthonukat dimbes-dombos tájon... a Dunától nyugatra rendezték be. Az Alföld síkságát a kabarok nomád fajtája, igazi türkök: gulyások, lovasok és harcosok, a nemzet hajtóereje és hadserege foglalta el, mint »a magyarok seregei között az első«. Úgy hiszem, ez volt az a fajta, amelyik a sztyeppe szlávjaira és oroszaira rárontott, amelyik hadjáratot indított a bolgárok ellen 895-ben, nagy részben és több mint fél évszázadon át volt Európa réme.”⁹

Lehet, hogy ez a különbség a honfoglalásig vezethető vissza, akár etnikai okokból is? Hiszen a zalaiak nagy része lakosságunk keveredése ellenére is viszonylag sokáig elég zártan őrizte meg arculatát. Lehet, hogy példáink közös személyiségjegyeit erre az eleve békésebb alaptermészetre

⁹ Arthur Koestler a kazárokról szóló könyvében idézi ezt a részt. C. A. Macartney: *The Magyars in the ninth century*, Cambridge, 1930. In: Arthur Koestler: *A tizenharmadik törzs*, Kabela Kft., 1990. – 80. oldal.

vezethetjük még mindig vissza? Vagy mennyire lehet reális alapja annak a zalai folklórból Szentmihályi Imre által idézett elemnek, melyre László Gyula többször is hivatkozott, hogy az itteniek a székelyekhez hasonlóan már fogadták volna Árpád magyarjait?

Ki tudja? Nem állítok semmit, nem akarok a fenti tényekbe bármit belemagyarázni. Az egerszegi Pais Dezső szakmai toleranciáját tükröző gyakori mondása szerint „*lehet más megoldás is*”. Amiről most írtam, szintén lehet, hogy csak a véletlenek játéka.

Azért folytassuk, zárjuk le ezt a gondolatot. Nézzünk a Kárpát-medence etnikai és hazánk politikai térképére. Megmaradt területünk, még inkább a tömbben együtt élő magyarság elhelyezkedésének földrajzi hossz tengelye ugyancsak északkelet–dél nyugati irányt mutat. Mint a vasreszelék a mágnes két sarkának hatására. A történelem során északkeletről érkeztünk. És a másik irány – a mediterrán világ, az egykori Imperium Romanum, majd a középkori összemberi, univerzális latin kultúra vagy akár a kereszténység központja, Róma felé mutat. Vagy amerre mostanában európai közlekedési folyosó épül ki, új autópályákkal, vasútvonallal, Horvátország, Szlovénia, majd Olaszország, a mediterrán világ felé – közelebb hozva az embereket egymáshoz, más módon is beillesztve hazánkat az európai közösségbe, vérkeringésbe, mint az elmúlt századok elsősorban német kapcsolatrendszerén, akár szűrőjén keresztül...

Zalát Szent István 1009-ben, több mint ezer éve alapította, de a zalai szellemnek bőven lesz dolga az előttünk álló évezredben is.

Németh Miklós:

Vissza a fénybe

Báger Gusztáv

Mozi

Jókai Annának

körmeink levágjuk
hajunk megigazítjuk
lemegyünk a boltba
befizetjük a csekket
szeretkezünk alszunk
fölvívjuk régen látott rokonaink
hátha valaki csodát tesz
mond valami érvényeset
a dolgok állásáról
mert nekünk nem akar
eszünkbe jutni
a megoldó képlet
ami közelebb vinne
a megvilágosodáshoz
aztán csak nézzük az életünk
végenincs filmsorozatot
mintha kívülállóknak lennénk
mintha a főszereplő
a rendező az operatőr
csak személyes ismerősünk volna

Kiss Ágnes Katinka: Cím nélkül

Egy vers születése

Előadást akartam tartani
tanítványaimnak, hogy lássák,
hogyan teremődik a mű.
Nekiültem a fogalmazásnak.
Mintha darázs-fészkekbe nyúltam volna.
Aztán takaréklángra
állították lelkesedésem.
Türelmetlenül vártam a csodát
– az meg váratott magára.
Az unalom percei alatt
mattot kaptam a géptől:
fennakadtak a világhálón
a Weöres-tenger
éteri teremtményei.

Exit

Vasadi Péternek

Van valaki. Valaki van.
A Van, a Vagyok.

A rejtőzködő,
ki visszatér megint.

Átlép az időbe, átrendezi
a terepasztal tárgyait.

Oltárt emel Neki
a születő emlékezet.

A széles óceán előtt
oszloppá tornyosul.

S akkor a Kegyelmet
új ihlet sugara hatja át.

H. Hadabás Ildikó

Szorongások rejtekében

A farkasok áthaladtak az udvarunkon,
éjszaka is hallottam üvöltésüket,
árnyaik rálapultak ablakainkra,
s behunyt szemem üvegtükrében
óriássá nőttek –
jaj, miért, miért, miért nem
mentek ki a kertjeinkből,
az álmainkból,
a lánctalpas katonákkal,
vörös csillagaikba kapaszkodva,
lélek erdejéből, idő lapulásból
haza! haza! a farkasok!?

Leszegett fejű kiskatonákat nem
kísérnek már tányérsapkákban
izzadó dölyfösök az állomásra,
az éjszakákban sem dübörögnek
lánctalpaik, bír-vágyukat
elrejtették a szavakban,
negyven évem sohasem
volt gyerekkorába, mikor
csak Amundsenben, Kőrösi Csomában,
s a hit egyre többet elváró
imáiban bízhattunk meg:
zárak nem védtek,
barátok nem védtek,
kerítéseink nem voltak.

Kopt keresztények hátai mögött
lopakodnak újból, ugyanazok,
és vonyítanak, vonyítanak,
miközben ordas árnyaikkal
elrohasztják a reményt,
és az ősbizalom fájdalommal nő
a kezét égne tartó kisgyerek szívében,
a vér nem terem virágokat,
a requiem megállás nélkül dübörög
a harangok nélküli világban,

s a könnyező Máriák nem tudják
abbahagyni a sírást, amely utolsó
emberi ölése marad a farkasoknak
éjjelén Mindenkinék!

Fiatal fényeim

(N. L. emlékére)

Az eső lepergett a fák leveléről,
csak óvatosan, mint mikor
elszakad a gyöngysor,
s végiggurul a lágy hajlatokon –
arcomra pergett, a járda fényeire,
a Veress Pálné utca kihalt csendjére,
időtlen idők óta ég felé tartott arcomra
a langy eső. Nem hallottam a lépteit,
de mint a felnagyított végtelen pontját
fényképek megálló idejében,
egyszer csak megmozdította a jelen,
megbillent a mozdulatban valami, ahogy
az esőpermetből bicegve kilépett.

A csend, a végtelen mosoly a szómezőben,
– hosszú hajam szellő lebbentette –
csillagokat freccsentett nehéz lábnyoma
és úgy lassított, mint aki felismerte földijét,
– úgy dobbant meg bennem a csodálat, mint
aki mindig, bármikor fölismeri a földijét.
A Nagytemplom harangja megkondult szívemben,
szép feje, márvány-faragta arca,
tűnő figyelem, tünde fény,
s mosolyunk átragyogta a homályt,
az idő kicsit lelassította a lépteket,
ő nem tudta, enyém a bizonyosság,
két pápai diák: a Költő, s hódolója
a pillanatban hogy találkozott!

Megeredt hirtelen a zápor,
ahogy mellettem tűnődve elhaladt,
minden verssora kivirágzott,
és lángba borult az a pillanat,
mikor a fényt lopó esőben
hátrafordultan álltam,
s a messze távolból ő is visszanézett –
az eső szoborrá merevítette
kezünkben az intést, s a látomást
lelkembe exponálta az idő.
Verssorai minden évemmel élesülnek.

Kerner László:
Madár

Temetés

Nehezen veselkedtünk neki, és rettenetesen hülyén éreztük magunkat mind a ketten. Nem tudom, hogy ez mennyire velejárója egy olyan temetésnek, amit az ember maga végez. Mindenesetre így volt. Jó előre elterveztünk már mindent, csak azt nem tudtuk, hogy mikor csináljuk. Telefonon egyeztettünk egymással, és Béla döntött. A holnapi nap alkalmas lesz – mondta –, alkalmas nap a temetésre. Este átjött, és összepakoltunk.

Reggel beültünk a kocsiba, indítottam, és zötykölődve kikanyarodtunk a főútra. Már erősen benne voltunk az őszben, éppen kivilágosodott, borongós az ég, baljós eső ígérete a fejünk felett, jeges szél, vagy inkább jeges lehelet, de hatásos. Menet közben önkéntelenül bekapcsoltam a rádiót, rádiókabaré ment éhgyomorra. Leoltom – fordultam Béla felé –, és már nyúltam is a gomb felé. Minek? – kérdezett vissza. Hát hagytam. Ment a kabaré, és mentünk mi is. A kabaré igazából amolyan szoft becsületsértésfélének tűnt, egy adag gyalázkodás, aztán műparasztok, a képzeletükben élő, igazi parasztokat imitáltak, Józsi bácsi, Bözsi néni, disznó, ganyé, pálinka, kocsmá, doktor úr, beszartam, mi meg röhögtünk, de nem túl jóízűen. Ja, meg természetesen műcigányozás is volt, jájj mán nágyságos kezsit lábát ujjnyi vástág áránylancos Gázsí vágyok. Mint ahogy a sasjózsi szokta, de azért mégsem ugyanaz. Ez még annál is gyengébb volt. Nem voltak jók a poénok, de be kellett érni annyival, amennyi ezektől a műparasztoktól tellett. Persze, nem mintha sokat számítana az valamit is, hogy pirkadatkor egy poén mennyire jó, vagy mennyire sekélyes. – Semmi sem áll távolabb a szellemességtől, mint amikor valaki mindenáron vicces akar lenni – szólalt meg Béla. – Ne viccelj, kajálják, a nép örül, mert a nép az mindig örül, még bánatában is örül – mondtam.

Elmaradt mögöttünk a falu, lassan elértük a másikat. Nem siettünk. Jó szar volt az út, már régen nem jártam erre. Mindent beraktál? – akartam még rákérdezni, de aztán újabb poén sült el, vagy inkább csak szisszent valami. Konzervvisongás és tapsolás hallatszott a rádióból. Konzervörülés. Biztosan elhoztunk mindent – nyugtattam meg magam végül. Meg aztán ügyis mindjárt kiderül.

Átmentünk Pátkán, visszaváltottam, kettesben araszoltunk a víztározó felé. Már látni lehetett a tó fölött a gomolygó novemberi párát. Szép volt. A töltés előtt álltam meg, hogy ne kelljen messzire cipekedni. A rádiót kikapcsoltam, csend lett, némák voltunk mi is. Kirakodtunk a csomagtartóból, aztán lecsaptam a fedelet. Felmásztunk a töltésre, aztán lepingvineztünk a nádnyiladékhöz. Kihúztuk a teleszkópos botokat, előszedtük a csalikat a horgászathoz, leszúrtuk a bottartó villákat, és felállítottuk a székeket. Egy műanyag vödör az etetőanyagnak.

– Minden itt van? – kérdeztem végül.

– Az urna – Béla csak ennyit mondott –, az urna.

– Ja, az urna – morogtam az orrom alá. Az urnát egyikünk sem vette ki a csomagtartóból. – Hozom – csörgettem meg a slusszkulcsot a zsebemben, és bíztam benne, hogy akkor nem nekem kell majd felbontani. Elindultam és kivettem a csomagtartóból az urnát a hamvakkal, a barátunk hamvaival. A parton levettük a külső borítást, amelyre M. Mihály felirat és két évszám volt rágravírozva, de belül egy fémdobozt találtunk, ezen csak egy hosszabb számsor volt látható. Azonosító. Ezt biztos nem lesz egyszerű felnyitni – jegyeztem meg. – Figyelj Tamás, ne aggódj – csillapított Béla, látva a kétségbeesést rajtam –, ez is csak valami tömegtermék, nem lesz itt gond, és elővett egy akkumulátoros flexet, egy kombinált fogót, kalapácsot, meg egy feszítőeszköznek alkalmas vadarabot a hátizsákjából. – Na, lássuk csak maruszjababa – szólott. Elnevette magát. Én is. A flex berregni kezdett. Igaza volt, seperc kinyitotta a fémdobozt, igaz kiszóródott belőle egy kevés hamu. – Majd az eső bemossa – legyintett. Bocs Misi! – Igen, majd az eső, vagy a hó, igen a hó, az szebb lenne – gondoltam.

Beleöntöttük a hamvakat a műanyag vödörbe, néztük egy darabig, végül elkevertük az etetőanyaggal és vizet lögyöböltünk hozzá. Sűrű massa lett az egészből, vanília és eper illattal. Kioldotuk az orsókon a féket, és elkezdtük a masszát belegyömöszölni az etetőkosarakba. A tó vizében megmostuk a kezünket. Kurva hideg volt.

Béla a profik magabiztosságával utasított – Csontit tegyél rá!

– Nem morbid egy kicsit ez a csonti dolog?

– Horgászunk, vagy nem? Meg aztán ez volt a Misi kívánsága, hogy ide, a tóba temessük, amit persze nem lehetne. Ezért aztán mi csak horgászunk itt, ne bénázzuk el, hátha fogunk is valamit. Persze, hogy morbid, milyen legyen egy temetés, ha nem morbid. Ja, és tűzz fel a horog végére még egy puffasztott búzát is a csonti után – utasított. Feltűztem.

– Na, mehet – mondta és bedobáltuk a szereléket, felraktuk a kapásjelzőket. Sokat horgásztak együtt ők ketten, amíg a Misi élt. Hátradóltunk a horgászszékekben.

Eltelt két óra, pár mozdításunk volt, de az *etetőanyag* nem fogyott.

– Hosszú temetés lesz, ha nem csinálunk valamit – sóhajtottam. Igazából fáztam már, és a pokolba kívántam ezt az egészszet. Béla belenyúlt a hátizsákjába, előkotort egy csúzlit, galacsinokat gyúrt a masszából, és a galacsinokat elkezdte belövdözni a horgok felé a tóba.

– Béla bácsikám, Béla bácsikám – hallatszott ekkor a hátunk mögül a töltés felől. Hát te vagy az dáde. Jaj, el sem hiszem. Ki ez a másik bácsi, pápó? Hátranéztem. Egy szép arcú cigánylány futott felénk lefelé a töltésről. Szakadt nyári szandál volt a lábán, zokni nélkül.

Béla hátra sem fordult, csak annyit mondott – *nabazmeg*. Többet már nem is szólhatott, mert a lány közben odaért és szorosan átölelte a nyakát. A lány szája be nem állt, iszonyatos hangerővel beszélt, kelepelt, mint a géppuska, alig lehetett érteni, hogy mit mond. – Ugye mondtam én, tudtam én, hogy találkozunk még Béla papókám – óbégatta a lány. Ki ez a másik bácsi – kérdezte újra, de a választ már nem várta meg. Mit csinálnak itt, Béla bácsikám, nem fáznak? Ő ám az én apám – nézett rám nagy komolyan a cigánylány. Ki ez a bácsi? – papókám, és megállíthatatlanul folytatta: Apu, apu, emlékszel, mekkora pofont lekevertél az ebédlőben, mikor kirúgtam a Lakatos Józsi alól a széket, az meg úgy beleharapott az asztal sarkába esés közben, hogy kitörött a két első foga. Így állt neki kifelé a szájából előre a foga – mutatta a két ujjával –, még sírni sem tudott tőle rendesen. Hát igazam volt, nem? Csúfolta az én apámat, téged csúfolt, papókám. Úgy kellett neki. Én mindig megvédtem a felnőtteket a gyerekek között. Ne bántsa senki az én apukámat. Ki ez a másik bácsi? – Nati vagyok – ordította felém fordulva –, ő ám az én apukám, a pápó – mutatott a Béla felé. A kezét nyújtotta, bemutatkoztam. – Én vagyok a Tamás bácsi – mondtam –, most együtt dolgozom a Béla bácsival.

– A gyerekek között? Az jó! – üvöltötte a lány – te leszel az én keresztapukám! Jó leszel? Horgászunk, pápó? – hol tegezett, hol magázott bennünket. – Régen a Misi bácsival horgásztál, apu. Hol van az én Misi bácsi apukám?

– Azt most elég nehéz lenne megmondani – mosolygott Béla.

– Ismeri az én Misi apukámat? – ordította a fülemből a lány. – Úgy hívott bennünket, hogy a kelletlenek, mert mi nem kellünk senkinek se, ezért vagyunk államiak.

– Persze, hogy ismerem a Misi apukádat. De téged nem ismertelek, mert te már nem laktál ott, amikor én odamentem.

– Ja, nem laktam ott már akkor – ismételte, és a szája fölé ért, hófehér fogai megvilágították a bennünket markolászó szűrkeséget. Közben elkezdtek mozgolódni a halak a tóban. Béla keményen odavágott, és a bot görbe maradt. – Jaj, de szép halat fogott az én apukám, ugye Tamás keresztapukám – Nati ujjongott.

Mintha meghozta volna a horgászszerencsénket ez a lány, sorra szedegettük kifelé a halakat. És a lány csak beszélt, locsogott. – De kár, hogy a Misi apukám nem lehet most itt, hogy örülne a sok halnak, ugye papó? Még mindig issza a bort, meg berúg? Tudtam ám, hogy berúg, mert én megláttam rajta. Azt is tudtam, hogy bort iszik, meg tudja, olyan kisüvegeseket is ivott. Oda szokta elrejtetni azokat a kicsi üvegeket a konténerbe, a garázs mellett. De én nem szóltam ám senkinek.

Béla hangos röhögésben tört ki – Nem, Nati, már nem iszik, legyél nyugodt.

– Akkor jó, mert az káros ám. Az apámnak is, tudja, az igazi apámnak, tönkrement tőle a mája. Azt mondta neki az orvos, hogy meghal, ha továbbra is iszik. De az apám, az nem hiszi el. Béla papa emlékszel, megígértem, hogy szerzek én neked szép cigánylányt majd. Nem felejtettem ám el. Így is lesz, állom a szavam. Fiatalt szerzek. Tisztát ám, nem koszosat, majd választ magának, többet hozok. Nem hazudok.

De addigra már mind a ketten csak röhögünk. Bármennyire is szégyelltük magunkat, csak röhögünk. – Ezt nem hiszem el – fulladozott mellettem Béla. Ilyen nincs, ilyen nincs is. A lány nem tudott mit kezdeni a röhögésünkkel, ő is nevetett, és hevesen bizonygatta, hogy milyen cigánylányokat hoz majd a Bélának, és ha már ilyen jó ember vagyok, hát én is kapok egyet, csak választanom kell. Állt még egy kicsit mellettünk, majd átölelte a Béla nyakát, megpuszilta jobbról, balról. Tavesz baktalo-t mondott, és elszaladt. – Kamav tu dade – kiáltott még vissza a töltés tetejéről. – Kamavtu muri shej – válaszolt neki Béla, és még azt is hozzátette, de azt már csak nekem címezve – Bajban vagyunk, siessünk, aztán húzzunk innen. Nem értettem. Újra bedobáltuk a szereléket, és Béla egyre gyorsabb ütemben folytatta a csúzlizást. A halak meg egyre csak jöttek és jöttek. Kerek szemű pontyokat, hatalmas kárászokat szákolunk meg egymás után. Közben elmesélte a Nati történetét, aki kislánynak egy átlagos gyerek volt, de aztán valaki teherbe ejtette a telepen élők közül. Tizenhárom sem volt. A szülők, különösen az anyja, mindent megtettek, hogy a szégyent eltitkolják. A gyerek ezért nem is járt iskolába, aztán az apja részegen hasba rúgta és a baba meghalt benne. A mentőben szülte meg a nyolc hónapos halott kisfiút. Nati majdnem elvérzett. Maga kérte, hogy vegyék állami gondozásba, bár e nélkül is megtörtént volna. Így került hozzánk. Veszélyeztetés. Végül is behülyült abba, ami vele történt, csak huszonhárom éves korában tudott egyáltalán beszélni a történetekről. Már öt éve nincs nálunk, de semmit sem változott. Szegény, bolond kis Natália. Hét éves gyerek egy felnőttbe rejtve – merengett egy pillanatra Béla.

Lassan behoztuk a lemaradásunkat, az etetőanyag szinte teljesen elfogyott, és bőséges ritkítást végeztünk a tavi élővilágban.

Már összerakodni készültünk, épp az etetőanyag maradékát öblögöttem, amikor hatalmas locsogásra és sivalkodásra figyeltünk fel. A nyiladéktól nem messzire lányok rohantak bele a tóba. Szoknyák, nadrágok, alsóneműk szanaszét a parton, lányok pucér alsótesttel, pulóverben, térdig, derékgig álltak a tóban és mosakodtak. Natália a parton egy husággal hadonászva vezényelt. – Aki nem lesz tiszta, annak én verem szét a fejét ezzel a nagy bottal, gyerünk fürdeni! – ordította. A lányok, hangos sikoltozással mosták magukat. Lehetek vagy tízen, tizenketten.

– Azonnal meneküljünk – adta ki a parancsot Béla, amikor felfogtuk, hogy mit is látunk.

– De a halakat még nem vittük fel – szerencsétlenkedtem. – Hagyd a picsába, gyere már, ez itt nem játék, mindjárt meglincselnek bennünket. Otthagytam a halakat, pedig már két szák is tele volt velük. Futottunk az autóhoz, gyors forduló és más robogtunk is kifelé a dűlőúton.

– Bezzeg a Misi, nem hagyta volna ki az alkalmat – sandított rám Béla a szeme sarkából. A visszapillantó tükörben még láttam, ahogy a lányok felbukkannak a töltés mögül. Gőzölgő ágyékkal, értetlenül néztek utánunk, és hadonásztak. Testük párája egygyé vált a tóból felszálló ködfoszlányokkal.

– Úgy érted, hogy ... – fordultam oda Béla felé.

– Úgy, ahogy gondolod – vágott a szavamba.

– Te Béla, lehet nekünk szar ember a barátunk? – kérdeztem én.

– Minden lehet – mondta –, inkább kapszold be a rádiót! Bekapcsoltam, éppen a híreket olvasta fel a bemondó, spotok szakították meg a felolvasást. A rendőrségi és tűzoltósági szóvivők arról számoltak be, a maguk kocka módján, hogy az aktuális baleset helyszínére érkező kollégák, feszítő-vágó berendezés alkalmazásával a roncsból a sérültek kiszabadítását haladéktalanul megkezdték.

– Én szoktam néha novellákat írni – fordultam oda Béla felé vezetés közben. Bazmeg, de szar az út.

– Tudom, már mondtad – válaszolta.

Cséby Géza

Agyagbagyúrod

Németh Jánosnak

Agyagba gyúrod
gondolataid,
lányok,
asszonyok,
férfiak,
istenek,
királyok,
lovak,
izmos állatok,
alakját,
égig érő fád ágain
nap és hold
himbál,
a lombok közt
madár
rak fészket,
haranglábak kongatják
a múltó időt,
Krisztus feszül
agyag kereszteden,
szarvasok agancsán
csillagok ezüstvilága,
patájuk nyomán
az öröklét vize fakad,
és Göcsej virágai
bontják szirmukat.
Apostolok,
szentek
áldása óvja,
vitézek,
ősök,
hada védi
korsóid
öblös hasában
kristály-források
vizét.
Isten-töltötte
borod
éltető erejében rejlik

az ó mesterek
porló üzenete.
Mert kezded formázta
tűzben égetett föld
mestere vagy,
agyag-poéta,
ősök hitéből,
erejéből
táplálkozó,
szent alkotó –
a való ölt formát
ujjaid nyomán.
Látom,
ahogy
madár lebbenti
könnyű tollú szárnyát,
s mosolygó ég alatt
röpül
a végtelenbe...

2015.

Nyárbúcsúztató

Melegebbek lettek a fények.
Lassan aláhullanak
az első, indulni kész
falevelek.
Macska alszik a napon,
lógó fülű kutya somfordál
a járda peremén.
Csendes nyugalom
nyújtózkodik
az üres utca
házai között.
Valahol szellő mozdul.
Lágyan simítja meg
egy nyitott ablak
fehér függönyét,
és fanyar illatok emlékét
hozza
a hegyek felől.

Tegnap favágók jöttek
és kivágták az utca végi

öreg hársat.
Feldarabolták, kocsira rakták
és elvitték.
Ma fiatalok érkeztek
és csemetét ültettek
a helyére.
Karóval megtámasztották,
vödör vízzel meglocsolták,
akár dédapjuk
annak idején
– száz éve,
az akkor még fiatal
hársfát.

Ősz felé járva
melegebbek lettek a fények
és hosszabbra nyúlnak
az árnyak.

Égszínkék éggel
búcsúzik
a nyár.

Az Erdész halála

W. D. emlékezete

Nem kell ima,
kántáló ének,
az Úr szavára úgyis
visszatérek.

Az egyik őszön
én is elmegyek.
Erdőben, csendben –,
csak ezt várnám,
avar lesz szemfödelem,
puha párnám.

Nem kell egyéb,
csak ahogy éltem,
szerettem, bíztam,
néha féltem.
Olykor hős voltam,
hittel hittem,
de délibáb volt,

legnagyobb kincsem.
Igen. Szerettem, bíztam,
olykor féltem,
s most itt vagyok lenn
a mélyben,
faragott fa tövében,
fák közt,
erdei csendben...
Itt bolyong fáradtan
árva lelkem...

Borbás Helga : PSYCHO

Marczinka Csaba

A hiányzó vers

Ady Endre utolsó versére

Még egy vers hiányzott a végéről
– talán a betegség és a halál
akadályozott csupán meg benne –,
hogyan megírd a Vesztesek Dalát!

Az „üdvözölt győző” után végre
a megszállt területekről futók,
maradékaikkal hurcolkodók,
a vagonlakóvá válók tömegét

kellett volna igazán mutatnod!...
Akikre rázuhant a Monarchia
oszló teteme és nyomorékká
vagy éppen holtta nyomta szét őket!

Akik jöttek mindenhol riadtan
Brassótól Szokolcáig, Fiumétől
Munkácsig – a háborús szél kit honnan
sodort... Róluk nem ejtettél már szót.

Áve Éva!

Utassy Joe verse nyomán

P. Évinek

hamar kopnak az örökévák
(tán még a katiknál is inkább)
- bár belül még áll a nőbálvány -
a súlyos parák rágják a formát!

előbb a dús haj ritkul-őszül,
majd vésődnek keserű ráncok
a szájszeglet és az állkapocs
környékén... - miközben magadon

és rontott álmaidon rágódsz!...
én üdvözölni foglak öregen
is, ha még találkozhatunk egyszer!
(csak merj te is visszaköszönni)

(s próbálj távolról-titkon újra
- magam helyett is – megszeretni...
ha már megbocsátottál nekem,
de még inkább önnönmagadnak!)

2009

Az elmaradt pertura

Utassy Joe emlékére

Későn ajánlottad föl a pertut,
Joe bácsi... - mire idáig jutott
a „kapcsolatunk” elfogyott a bor!
(már nem volt honnan újat hozatni)

Azóta reméltem titkon, hogy egyszer
megihatjuk még a pertupoharat...
(mielőtt még „csillagszüléidhez”
térnél meg földi árvaságodból)

De közbejött a betegséged, majd jött
a nyár végén a szomorú hír a
végső búcsúdról e sártekétől!...
(Már csak „reményentúli remény” maradt.)

Tán a „túlparton” meglesz majd egyszer
a pertukoccintás, ha találkozunk
valami bugyorban vagy épp csillagon...
Én még mindig (valahol) ezt remélem!

2010

Saitos Lajos

GEREZDEK

Aforizmák, naplójegyzetek

„A humor a költő vidám halála.”
(Atanasz Dalcsev)

Forbáth Imre emlékének

Amikor e sorokat írom, reggel arról értesülök a rádióból, hogy japán tudósok kitenyésztettek egy átlátszó halfajt; szemléltetésül oktatási célra. Egy „másik”, ugyancsak szigetországi tudós társaság bejelentette, hamarosan előállnak az átlátszó békafajtaival. Mindeközben – ugyanezen a napon – a költő Csokits Jánost olvasom, s hadd másolom ide sorait *Sírbeszéd* című verséből:

„Ez pedig Csokits János –
akartam bemutatni,
de ő már sírjában feküdt
és a társaság kissé csodálkozott.

Tegnap még átlátszó volt,
próbáltam magyarázni,
ablak az egész ember:
átnézett rajta a világ...”

*

A galandféreg is azért hagyja el az egyik embert a másikért, mert van még benne kalandvágy.

*

Kollektív bűnösség: „mert bűnösök vagyunk, akár a többi nép” – s talán még azt a bűnt is elkövettük, amelyet nem követtünk el.

*

Az ember a halandóság elején kezdet el szaporodni, sőt – túlszaporodni.

*

A csoda sokkal mélyebben van tudatunkban, mint azt elképzelni is tudnánk.

*

Az ész megáll, de ami „halandó”, még halad.

*

Már „a Nobel-díjnak is annyi...” – olvasom S. J. keserű szájízű cikkét egyik napilapunkban. – Erről jut eszembe: egy „ámokfutó irodalmár”, egykor „a tejgyár legjobb költője”, már idegen nyelvekre is fordíttatja verseit; meg sem áll a Nobel-díjig netán?!

*

„Az ész és a képességek, amelyek elegendők önmaguknak és a tőlük függő cselekedeteknek: kiindulva saját alapelvükből, s egyenesen a kitűzött cél felé törnek. Az ilyen cselekedeteket egyenes cselekedeteknek szoktuk mondani – ezzel is jelezve, hogy az út egyenes.” – olvashatjuk Marcus Aurelius elmélkedései közt, aki művének első könyvét – tudvalevőleg – a Garam mentén írta. Ezt az idézetet pedig a Sárvíz mentén, a Gorsiumban is lejegyezhetette akár, miként könyvei záró gondolatainak „egyikét” is: „Ha nem illik, ne tedd! A kezdeményezés legyen mindig a tied!”

*

A gondolat, ahogy megfogom, ha nem írod le, már el is illan, mint a madár. „... ma már nem lehet harminc évig írni a verset / percet perc után kell kitalálni...” (Vítězslav Nezval: Poetika)

*

Az egyik ember számot vet, a másik kockát...

*

Az állatok világában akár ökröt is ültethetnek a trónra, mégis a kígyó lesz, aki kormányoz...!

*

Visznek mindent – hallom –, ami mozdítható. Már a temetőkből is... Talán a kellenél jobb és visszatartó megoldás lenne, ha több volna a „szellemjárás” a környéken – már ami a temetőket illeti.

*

Még nem dőlt el, s a kérdésről (elmélet vagy tudomány?!) a teológia is hallgat, miszerint a tudás fájának „almájába” az ember vagy a féreg harapott-e bele először; mindenesetre a kiűzetéskor nem csak az embert, hanem jó néhány „csúszó-mászót” is kiakolbólitott az Úr erre a világra: ennek jól látható jelei vannak...!

*

A kutyaugatás nem hallatszik az égig. – Ezért tanítanak meg „egyesekeket”, az arra fogékonyakat, énekelni – énekelve imádkozni.

*

Nincs idő tér nélkül; nincs tér idő nélkül. Horizontálisan és vertikálisan: minden mindennel összefügg. Nem ülhetsz tétlenül és időtlenül.

*

„A múlttal szemben csak annyi kötelességünk van: lerázni magunkról.” – mondja Ignótus. Ellenben jövőnk – tegyük hozzá – „lerázhatatlan”. Utolér bennünket.

*

Verset rutinból nem lehet írni, az a költészet rovására megy; minden jó vers a kísérleti költészet „kategóriájába” tartozik.

*

Az angyal árnyéka: ördög; az ördög árnyéka: angyal. Hogyan is fogalmaz Néri Szent Fülöp: „Az ördög gyakran a világosság angyalává változtatja magát s a jobb ügye alatt a jó elhagyására készlet.”

*

Az író akkor is alkot, amikor olvas... S lám, mit olvasok éppen Gárdonyi Géza *Titkosnaplójában*: „Az író nemcsak akkor dolgozik, amikor ír, hanem amikor tanul is. Victor Hugo többet írt, mint tanult, azért modoros, és sok a szalmája.”

*

A tudás tesz bölccsé, s ha már bölcs lettél, rádöbben, hogy a tudás végtelen és te mindebből mily kevésre tettél szert.

*

A teremtéskor csak jelen idő volt és jövő... A múlt épp csak elkezdődött.

*

Ha Dalí szerint „(a) politika a történelem adomája”, akkor a történelmi enciklopédiák csupa-csupa anekdotával lennének telis-teli írva.

*

A szállóige, ha már nem „száll”, közhellyé változik.

*

A remekmű és a műremek közt óriási a különbség; mindig mintha az igazság és a hamisság között szeretnénk valamiféle párhuzamot vonni.

*

Persze a párhuzamosok a végtelenben sosem találkoznak; sőt: a tértágulás miatt éppen hogy szét-tartanak. Az egyre táguló terekben – a térességben; mintha csak a Teremtő szava visszhangzana.

*

„Bűn nélkül élni? Lehet bűn nélkül élni? Az nem élet. Ezt még némely keresztény szentek is sejtették.”
(Füst Milán)

*

Csak elindulnod nehéz, ha már úton vagy, célodhoz is egyre közelebb érsz!

*

Diktatúrában: ha nem tudnátok, a dragonyos az isten.

*

Az akasztófa-humor sosem a „fán”, nem is a „kötélen” csüngve, hanem a fa tövében, a kárörvendők körében fogan.

*

Az emberek nagy részben – ahogy S. elnézi – csak evő-szaró verebek.

*

Egy eléggé belterjesre sikerült irodalmi rendezvényen egyik költő összes érdemeit sorolta a moderátor. A költőnek – ha költő – összes versei vannak, de összes versei sem összes érdemei!

*

„Az ellentmondásokban van a reménység.” – hangzik Brecht megállapítása.

*

Fiatalon sok pályatársamtól a megjelenést, és nem a műveket irigyeltem. Évtizedek múltán pályatársaimtól – akik megmaradtak e *beh ronda pályán* – sem a műveket, hanem inkább a megjelenést irigylem.

*

Csak azt mondd, ami a nyelved- s csak azt írd, ami a tollad hegyére kívánczik. Máris kevesebb bajod lesz a veled környező „világgal”!

*

Az égig érő fa kidöntve is csak tűzrevaló...

*

Tisztelem a Tudást, de a „tekintély-tisztelettől” borsószik a hátam.

*

A jól álcázott gazsággal szemben az igazság mindig meztelen.

*

Csak a nagyok és erősek engedhetik meg maguknak azt a luxust, hogy ellenségük is legyen.

*

Bizonyos értelemben a gesztus is gusztus kérdése.

*

Nincsenek bűneim, legfeljebb csak amiket nem követtem el; mondjuk: nőügyekben – mulasztásos bűneim vannak. (Kormos István után szabadon: a szívem titokban hűségkedik.)

*

Ember embernek farkasa; sőt, még a farkasnak is előbb a félelmét kell legyőznie, hogy a farkasembert legyőzhesse.

*

A várakozás nagyobb öröm a beteljesülésnél.

*

„A művészetben önfegyelem nélkül létre lehet hozni kiváló alkotásokat, de önkritika nélkül nem.”
(Egry József)

*

És még egy Egry hivatkozás: „Az igazi alkotó, mindegy, hogy milyen származású: proli, vagy herceg, a rangja isteni.”

*

A pénz nem boldogít és még szaga sincsen.

*

„Ha ki 20. évében nem szép, a 30.-ban nem erős, a 40.-ben nem okos, az 50.-ben nem gazdag, az tegyen le minden reménységről.” – Ezt a Luther-i szólást mifelénk így használták: Aki húszéves korában nem legény, harmincban nem erős, negyvenben nem okos, ötvenben nem gazdag, hatvanban baszhatja!

*

A kegyes hazugságról: kis hazugság – nagy igazság; nagy hazugság – kis igazság.

*

A legtöbb ember úgy van hitével, mint Baudelaire, aki azt mondta: „Sose írom le az Istent, egyre hátrál...”

*

Balgának ne adj tanácsot, még visszaél jóhiszeműségeddel.

*

Filozófia – a tévedés művészete.

*

Az a baj, hogy egyre kevesebben vállalják a nyereségvágyból elkövetett munkát.

*

Óvakodj az egykönyvű ember túlzott közeledésétől!

*

A kritikus – minden ellenkező híresztelés ellenére – mégsem isten, mert hogy személyválogató, míg egyeseket agyonhallgat, másokat agyondicsér.

*

A hogy' vagy?-ra Bakonyi Pistának: - Most lábadozok szembetegségemből. – Akkor, hogyan van ez magyarul?! – Szemesedem – vágom rá feleletül. – De már látom a szomszéd macskáját a háztetőn masírozni.

*

Az ám a vég, ha egy könyv szerzőjét elhamvasztják: könyvét elégetik.

*

Az újságkészítés kollektív munka, a színpadi játék kollektív művészet.

*

A zene: rezgés, rezonancia, ami láttatni is képes. „A zene által – Thomas Carlyle szerint – percekig beletekinthetünk a végtelenségbe.”

*

A tánc, bár úgy látszik „helyben” járnak, lépéseivel is be lehet járni a világot.

*

Az ártatlanság bennünk lakozik, ha kívülről nézvést elveszítettnek tűnünk is.

*

Ha a hülyék közül csak egy is „kiemelkedik”, elkezdi a hülyék irányítását.

*

Kazinczy javasolta levelében Berzsenyinek, hogy „ezután” csak tollal a kezében olvasson. Ezt tette Ignótus is, akinek Olvasás közben c. jegyzeteiből másolok ide egy passzust: „Az erkölcsi parancsolatok igen ravaszul vannak megfogalmazva: második személyben. Ne lopj – vagy is *te* ne lopj; lopok én kettő helyett.” – Vajon, ha az utókornak alkotott a „nagy” szerkesztő-író, kire (kikre) gondolt utókorából?!

*

A legnagyobb kételkedők lesznek a legnagyobb hitvallók.

*

„Sem az angolok, sem az amerikaiak nem tudnak enni. Márpedig bizonyítva vagyok: aki nem tud enni, soha nem tud festeni.” – olvasom Dalí jegyzetei közt. S ez igaz minden emberi tevékenységre. Mifelénk úgy mondták: „Kinek milyen az evése, olyan a munkája.”

*

A prüdériát félretéve: mindannyian nyálcsorgatók vagyunk.

*

S végül még két idézet: „Nem mindig lehet megtenni, amit kell, de mindig meg kell tenni, amit lehet!” (Bethlen G.) – „Veletek, ha akarjátok, de nélkületek, ha kell! (Kovács Imre)

Selmeci György

Baba néz Holdat (esti fürdőzés Vals-ban)

Baba néz Holdat. Az anya hasában pihen. Magzat. Már kezdi alázatos munkáját: felépíteni egy világot... Este van, közelít az éjféli. Homályos alakok lebegnek a medencében, súlyos az Alpok mentalitása Vals fürdői felett... És az égből megjelenik a telihold, mint Isten által vetett egyetlen aranypézs koldusok milliárdjainak... Barbara méhe áldott, új lelket fogadott be, kicsiny életet, aki tanú, testvérünk sorsunkban, sár és ragyogás között, megszentelt a szeretet által, a szeretet által, amellyel nyomorult értelmünk kísérli meg elérni az Urat, minden gyilkosságok magisztrátusát, a hivatalnokot, aki talán beleőrült saját könyvébe, az ákombákomokba és az olcsó illusztrációk égető poklába, melyben hitt szerelmünk gépies pornográfia: újratermelni a Végítélet nyomorultjait... Baba néz Holdat. Éjszaka van. Az anya szeméi ragyogó tükrök, felületükön csillagok nyugosznak, szikrázó szépség és csend, aztán a Hold hatalmas, néma korongja felgördül a fekete csúcsok fölé...

(Marin-Epagnier, 2007. március 7.)

Telek, nyarak gyűjteménye ...

67 év. 67 téli napforduló. Jég. Orkánok ráncigálta havazások. És forró júliusok, zivatarok kiváltotta illata az utca párolgó bazaltkockáinak. Virágok, akik 67-szer támadtak fel, s hajították színeiket tanúskodó szemeimbe. A kutyák párzása a parkban. Egy majdnem elfelejtett templomi körmenet még a bombázások előtt. Anya bronzvörös, göndör haja. Apa eres, meleg kézfeje. És a megszámlálhatatlan hangyák, mikor munkájukat végzik. A Semmi megtapasztalása ezer és ezer mélyálomban. Zolika, az első baba tudatomban, ki próbálja rendszerezni kétéves agyával a bérház labirintusát. Szomszédok veszekedése, a félelem durva szavai. S messze a távolban a Gellért-hegyi Szabadság-szobor 8 milliméteres alakja a sötét tűzfalak rései között. November van: a halottvívók elindulnak Iványi bácsi koporsójával a nagylépcsőház felé, miközben a ház felett Isten mindenkinek szánt obulusa, az ezüst telihold szórja fényét a gang kockaköveire... A Gyurik-lányokkal szembekötősdit játszunk: szememre kerül a fátyolszerű sál, mely homályos geometriával lerajzolja a világló ajtókat, ablakokat, gyermek társaim misztikus alakját, mozgásukat... Aztán fát és tojásbrikettet hozok fel a pincéből, hogy az izzó vaskályha fölfalja kannám tartalmát... Gombfocizok magammal. Naplót vezettek a meccsekről. Mindig a Fradi a bajnok, vagy ha spanyol vagyok, akkor a Real Madrid. (Rudi: Franciaország, Kászonya: Belgium...)... Elúsznak a gyermekkor fellegei, melyeket Isten saját kezűleg gyúrt nekünk. Mint egy Hollywood-i ciberg tör ránk a nemiség: 13 évesen érett férfi vagyok, ki nem remélheti a női testet, Isten horgát, rajta az átdőftött tarantella pókkal... A Teremtő betessékel a Szenvedés házába és szürkehályogos szemével néz, megtapogat. Angyalok éneklék az éj közepén, hogy: „Ne remélj semmit.”... Ami feloldoz a gimnáziumi években, az a kispályás futball, hol az aszfalton, hol a Ludovika-kertben, hol budai barátoknál a Gellért-hegy aljában, egy lánygimnázium salakos kézilabda pályáján...

Mit kaphattam volna többet akkor, félig gyerek, félig ezer éves...?

(2015. május 19.)

Je vous aime ...

(„Az Úr úgy szeret, ahogy a gyermekek...”)

Az Úr úgy szeret, mint a gyermekek, nem is tudva, de öntudatlan megélve a szeretet misztériumát, ha kér-követel, az is a játék mohósága, melyet szempillantás alatt el is felejt. Te gyönyörűség vagy neki, csodál, mert meghökkenti benned saját, kiáradó, határtalan teremtése, melyet a létező világ szeretetébe ágyazott... Ő **belülről lát**, s ez különbözteti meg tőlünk, mert mi – amíg el nem érjük a titok küszöbét –, bármit csak kívülről, a forma szerint látunk. Ő élve lát minket, mi működésnek képzeljük magunkat. Szegénységünk határtalan nyomorában a lelket összekeverjük a tudattal, vagy összekapcsoljuk a kettőt, mely szintén nem valós... Életünk akadályok meghaladása, s ezt büntetésnek képzeljük, bár a Büntetés kiszabása lehetetlen, még a Sátán is jámbor, és meghunyászkodik, keserve abból adódik, hogy az emberi gondolkodás Jóra és Rosszra osztotta a világot....

Péterrel, az unokatestvéremmel beszélgettünk telefonon. Ő már talán hetven éves, súlyosan asztmás, mint egy robot mindig, a szexről beszél, de oxigénen él. Most sikerült végre kapcsolatot teremteni vele: a közös pont édesanyja, az én keresztanyám volt. Máriának hívták, s harminc valahány éves korában 56 harcainak napjaiban halt meg bélembóliában. A kórházon és a temetőn kívül dúltak a harcok, az orosz Ázsia harmadszor árasztotta el Szent László, az Árpád-házi király országát, s tombolva rombolt, de véres áron: orosz katonahullák ezrei heverték Budapest utcáin... Keresztapa ekkor kapta ki felesége – keresztanyám –, holttestét és nem tudom hogyan, de szerzett egy koporsót és egy sírásót, aki a koporsóba helyezett holttesttel elindult a Kerepesi temetőbe, elföldelni Keresztanyát... Őrjöngő robbanások közepette, talán szemet lehunyva erőlködött a sírásó a föld őszi göröngyeivel, mígnem elérte a két méteres mélységet, s küszködve leeresztették a koporsót... Vajon milyen mellékutakon osonva ért haza két fiához Keresztapa?

Isten mivelünk nemzedékről nemzedékre eljátszatja a via dolorosa-t. Mindenki követi a Fiú sorsát, Kajafás tébolyát. Apa vérmérgezésben halt meg 69 évesen. Anya 40 évi béna kezekkel 66 évesen távozott a Titokba, rák ölte meg, egy külkerületi elfekvőben, mikor csak testvér barátom, János látogatta...

De az Úr úgy szeret, mint a gyermekek. Valójában játszik. Mert a lét egy végtelen ismeretlenes, furcsa játék, szabályai hol érvényesek, hol értelmük sincs. E játékban nincs vesztes és nincs nyertes, csak a szabad folyamat, a játék realitása....

Teilhard de Chardin azt tanítja, hogy a létezés az Omega-pont , Krisztus felé konvergál, s a teremtés a célpontban tiszta szeretetté változik... Eszembe jut a Valangin-i collégiale kapuja, ahol jobb oldalt az ajtó mellett, a gótikus templom falában ott a durva véset : Hauterive-i sárga mészkőből az Omega-jel...

(2015. május 25.)

Pap Lenke

Elmaradt báli tánc

Tört legyezőkeret
ében-kokszos lenyomata
Finomság kellem
neked nemtelen hely a
szívem? Az újjgazdag dámák diadala
Kaposban nélküled búcsúzott el
A vidámság, mulatság
silány utáztatban pörgette magát
Csak a redős, barlangos tekervényekben járta
eredeti tánc
Meztelen talpam összetört
üvegcserepeken alkoholt lehel Egy hétig
az est után kómában, magas lázban,
ágyban égek el –
Vonzz végtelen!
test nélküli lélek-ölelkezés

Várakozás

1. Meddő búzamag – nem létező csírája,
létezik mégis,
2. csukott szemmel, cseppentett mézű csók,
titkos nyár jön haza,
s nagy úri létéből havon leszálló tél
3. szabad, vad, végtelenül ismétlődő érintés
áradatába veszve
4. aranyozott tanítások ellenében,
csak azért is, advent közeledtével, századszor is,
magamat mégis jónak kiáltom ki,
5. büntelen várakozásként élem meg,
6. vulkános szerelem kitartó varázsod,
az a föld, az az ég

Gyurka bácsi

Hazánk kommunista korszakában, főleg az ötvenes években, senki nem érezhette magát biztonságban. Bárkit, bármikor letartóztathattak, minden különösebb ok nélkül. Elég volt egy feljelentés valamelyik haragos által. Az sem számított, ha csak egy névtelen levél útján történt. Bőven kimerítette a kommunizmus iránti elégedetlenség „bűncselekményét”, ha információ érkezett a hatóság felé, hogy X. Y. rendszerellenes gondolatokat táplál. Vagy azonnal, vagy a legközelebbi éjszaka óráiban már küldték is érte a fekete autót egy sofőrrel és három, műbőrkabátos fogdmeeggel. Ezek a fogdmegek – akik általában valamilyen kedvezmény vagy plusz juttatások reményében vállalták ezt az undorító munkát - rendszerint igazi taplók voltak, a lehető legtompább aggyal és torzult személyiséggel.

Kimentek a megvádolthoz, betuszkolták a kocsiba és megkezdték a puhítást. Az esetek többségében mire beérték a kihallgató helyiségbe, már ájult volt a „delikvens”, de minimum vérben úszott. Aztán jöttek az abszolút kiszámíthatatlan lehetőségek: vagy belehalt a további tortúrába, vagy túlélte. Vagy kiszabadult napokon belül, vagy évek múltán megnyomorodva. Vagy élete végéig ült, vagy kivégezték. Nők esetében bővült a sor a rendszeres nemi erőszak elszívásával.

Olyanra is volt példa, hogy ez a bizonyos fekete autó kitevedt a falu határába, ahol egy idős ember épp szántotta a földet. Gondolták a taplók, ha már összefutottak valakivel itt az országhatár közelében, mindjárt le is tesztelik a politikai rendszer iránti hűségét.

Az egyik odaszólt neki.

- Hé, bátyám! Jó meleg van, igaz-e?!

- Azt megmondom, meleg van, bizony.

- Aztán meg tudná-e mondani nekem, hogy merre van a Mura?

- Már hogyan tudnám! Arra, e!

Nem társalogtak tovább. Fogták a szántóvetőt, bevágták a kocsiba és elvitték. Nem törődve sem a lóval, sem a szerszámokkal. Onnan a földről, a munkája kellős közepéből. Az lett ellene a vád, hogy idegeneknek elárulta, merre van a határfolyó, és ezzel a magatartással bármikor segítséget nyújthat a politikai menekültek számára. Majdnem egy év múlva szabadult.

Egy másik alkalommal egy hasonló fekete autó Murakeresztúrt kereste. Jóval a falun kívül megállítottak egy nőt, akinek meglehetősen rossz volt a hallása.

- Adj Isten! Erre kell menni Murakeresztúrra?

A részleges siketségben szenvedő és egyébként is kissé együgyű nő úgy értette, hogy: Murán kerestül.

- Dehogyan erre! Arra! – válaszolta segítőkészen, nekiirányítva őket a folyónak.

Ahogy szembesültek vele, hogy milyen útbaigazítást kaptak, rögtön indultak a nő után. Még ott az út mentén elkapták. A vád ugyanaz lett, mint az imént említett ember esetében. Fél év után szabadult.

Rengeteg hasonló letartóztatás történt abban az időszakban, de még több eljárás indult a feljelentéseknek köszönhetően. Gyurka bácsi is egy ilyen lépés miatt volt kénytelen megtapasztalni a kommunisták megfélemlítő módszerét.

Egyesek Gyurkának szólították, mások pedig bácsizták. Talán a természetes alkata miatt. Idősnek nem volt mondható, mivel még csak a negyvenes éveiben járt. Gyurka bácsi sok mindennel foglalkozott a megélhetés érdekében. Volt mezőőr, állatgondozó a tsz-ben, edényeket, kályhákat javított,

még citerát is készített. Sokoldalú emberként élt, ennél fogva sok jelzővel illethették, akik ismerték, de ami leginkább jellemezte, hogy becsületes volt. Lopásról egyszerűen hallani sem bírt. Mindennél jobban tiltotta a gyerekeinek még azt is, hogy akár egy almát leszakítsanak mások fájáról. Ha véletlen mégis tudomást szerzett egy ominózus esetről, annak nadrágszíjjal verés lett a jutalma. Annak is ellensége volt, hogy valaki valamit jogtalanul megszerezzen. Mindentől elzárkózott, amit egy kicsit is igazságtalannak ítélt.

Történt, mikor állatgondozóként állt alkalmazásban, hogy a sertésnevelésében a malacok közt futkározott egy csoffadt, visszamaradt kis jószág. A tsz-elnöknek nagyon bántotta a szemét, mondván, rontja az összképet.

- Te, Gyurka! - szólt az elnök. – Üsd agyon ezt a dögöt!

- Dehogyan ütöm! Olyan kis virgonc.

- Akkor vidd haza, mit bánom én, csak tüntesd el!

Gyurka bácsi egy darabig vakargatta a fejét, osztott-szorzott, aztán azt mondta.

- Figyelj, elnökúr! Én agyon nem csapom, úgy éljek. Olyan aranyos, mint egy kutya. Adok érte ötven forintot és elviszem.

- Az egy napi fizetés! – csodálkozott az elnök.

- Engem nem érdekel. Annyi, amennyi. Agyon nem ütöm, elvinni meg csak így vagyok hajlandó. Énrólam senki ne mondja a faluban, hogy ingyen hoztam malacot!

- Jól van, Gyurka. Ha neked így felel meg, akkor legyen. – Aztán a malac ötven forint ellenében elkelt.

Ennek az igazságkényszernek némiképp ellentmond a következő megnyilvánulás. Amikor a kormány számára még elég volt, hogy valaki tanúskodjon mások mellett, miszerint itt meg ott dolgozott életében és így jogosult az állami nyugdíjra, Gyurka több esetben állt mások mellé. Így segített hozzá néhány rászoruló a nyugellátáshoz, attól függetlenül, hogy nevezettek mindig is csupán háztartásbeli asszonyokként éltek. Ezekben az esetekben nem érdekelte, hogy ki mennyire érdemli meg.

Mégis voltak, akik nem szívlelték. Még azt is beszéltek róla páran, hogy besúgó. Ennek az egyik oka lehetett, hogy megválogatta a barátait. Illetve nem is megválogatta, csak nem volt hajlandó nívón aluli beszélgetésekre. Ugyanis anno nagyon sokan rendelkeztek a normálnál jóval alacsonyabb agykapacitással. Szegények nem tehettek róla. Még csecsemőkorukban a szüleik sokukat mákteával itatták, hogy egész nap aludjanak, így nem volt rájuk gondjuk, amíg kapáltak a háztájin. Ezek az intézkedések nem maradtak megtorlatlanul. Felnőtt korára némelyiknek a fejében filmet lehetett volna forgatni a bantu négerek harcáról a szenespince sötét fenekén. Persze, Gyurka így miről beszélgethetett volna velük? Hiszen más témájuk nem volt, mint ennyi termett, annyi termett, kikelt, nem kelt ki, megették, nem ették, ennyit kapáltam, annyit kapáltam stb. Olyan illető is előfordult, aki azzal dicsekedett, hogy a sok munka miatt négy napig nem vette le a gumicsizmát. Ilyen okoknál fogva, Gyurka inkább a komolyabb beosztású embereket preferálta, hátha velük más témát is fel lehet hozni, mint a kapálás, meg az istálló kitrágyázása. A másik ok – ami végett jogtalanul gyanúsította az a néhány illető – a feljelentő levelek. Ezzel nagyon sokáig nem tudott mit kezdeni Gyurka. Csak jóval később derült ki, egy tanácsi alkalmazott jóvoltából, hogy egy Karcsi nevezetű úriember notóriusan jelentgette fel az embereket, de szigorúan csak levélben. Nem elégedett meg vele, hogy elég a névtelenség. Minden alkalommal a Gyurka nevét írta alá. Még a feladó adatairól szóló területet is kitöltötte a borítékon... Soha senkinek a tudatáig nem jutott el, hogy nincs az az oklatan, aki ilyen nyíltan vállalta volna abban az időben a kilétét, ráadásul ilyen aljas dologban. Így az csakis félrevezetés lehet.

Na, szóval, ez egy ilyen rendszer volt. Mint már említettem, bármikor, bárkit. Gyurka bácsi sem menekülhetett.

József a kertszomszéd, abban a privilégiumban részesülhetett, hogy a Gyurkáék udvarán és kert-

jén keresztül járhasson haza a szőlőhegyről, így megspórolva legalább hatvan métert. Szokásához híven, részegen támolygott keresztül a kerten, mikor Gyurka bácsi kint üldögélt feleségével a kelle-mesen meleg, őszi délutánon.

- Igyál Gyurka! – lóbálta a demizsont.

- Nem iszok, köszönöm. Amúgy is szinte üres. Elkínálgattad már útközben. A feleséged meg engem fog okolni, hogy megittam a borodat.

- Akkor adj egy cigit! – mondta dülöngélve.

- Tudod, hogy nem dohányzom. Nem tudok adni.

- Nem iszol a boromból?! Nem adsz cigit?! – kiabálta sértetten a részeg kertszomszéd. – Megállj, elintézek! Erre ráfaragsz, megállj csak!

Gyurka bácsi nem foglalkozott vele. József hazavánszorgott, ő pedig pár perc múlva már el is felejtette a háborgást.

Ahogy eljött az este, a még mindig részeg szomszéd megjelent a vasútállomáson, hogy felvegye a szolgálatot. Aztán eszébe jutott a Gyurkának tett ígérete. Azonnal telefonáltatott a főnök irodájából a hatóságoknak, hogy jöjjenek és segítsenek neki, mert a Gyurka ki akarja irtani a családját. Márpedig ezt nem teheti vele, hiszen ő egy párthű vasutas.

Egy órán belül megérkezett a fekete autó.

A műbőrkabátos taplók nem kopogtak, csak belegázoltak a csendesnek induló estébe. A legkisebb gyerek, Józsika alig múlt öt éves, és már csak ő volt otthon a szüleivel. Hirtelen szakadt ki a mély álmából, mikor berontott a három tapló.

- Öreg! Vedd le a nadrágszíjat és vedd ki a cipőfűződet! – kezdte parancsolóan az egyik. Túlságosan tekintélyesnek tartották magukat ahhoz, hogy köszönjenek, vagy magázódjanak. – A zsebeidet is pakold ki, nem akarok bent ezzel vacakolni!

- Mit akarnak? Hová visznek? – kérdezte Gyurka bácsi, félelemmel vegyes értetlenséggel.

- Kussolj, csináld amit mondtam!

- Mi történt? Hová viszik? Miért? – faggatózott rémülten a felesége, miközben próbálta nyugtatni a szoknyájába kapaszkodó, síró kisfiút.

- Befogod a pofád! – ennyi volt a válasz.

Miután megtették a bemelegítő-pofonokkal megfűszerezett tizenöt kilométert az autóval, lerángatták Gyurka bácsit a nagykanizsai városháza pincebörtönébe. Belökték egy sötét, hideg, penészes lukba, és rázárták az ajtót. Szegény Gyurka gubbasztott a sarokban, és elképzelése sem volt róla, hogy mit követhetett el. Úgy érezte magát, mintha a sötét középkor elmebeteg inkvizitorai markában lenne, akik alig várják, hogy halálra kínozhassák. Körülbelül két-három órája szenvedhetett már a szörnyű bizonytalanságban, taglalgatva magában a borzalmas folytatás lehetőségeit, mikor hangos retesztologatások után kinyílt az ajtó és belépett rajta a három tapló. Már nem volt rajtuk a jellegzetes, riadalmat kiváltó kabát. Mindhárman könyékig felhajtott ingujjban álltak körülötte, aztán az egyik elkezdett beleordítani Gyurka bácsi fülébe.

- KINEK A CSALÁDJÁT AKARTAD KIIRTANI?! MI?! – aztán teljes erővel arcon ütötte az öklével, miközben folyamatosan, nyálfröcsögve szidalmazta a legalpárabb szavakkal.

- Tessék? Én?... Nem értem... - válaszolta az áldozat, miközben elvágódott az ütés erejétől.

Többet nem tudott mondani, mert záporozni kezdtek rá az ütések és rúgások. Csak az első tizenöt-húsz ütleg fájt neki, aztán félig önkívületbe került. Onnantól már csak a tompa puffanásokat hallotta, a trágár ordítások meg mintha a távolból visszhangzottak volna.

- Most megdöglesz, te szemét!

- Nem fogsz többet fenyegetőzni!

- Agyonverünk, te disznó!

Legalább negyedórája ütötték-verték a félájult, földön fekvő szerencsétlent, mikor belépett a zárkába a helyi vasútkörzeti rendőr. Nem tudta, ki fekszik a földön. Leállította a három, verés örömetől

extázisba került taplót és leguggolt, hogy megnézzé, ki lett a soron következő áldozat. Az szinte felismerhetetlen volt a sáros vér keverékétől, ami teljesen elborította feldagadt arcát és ruházatát.

Aztán hirtelen felugrott.

- Az Isten szakassza rátok az eget! – kiabált idegesen a három taplóra. – Ez a Gyurka bácsi! Mit csináltatok vele?! Ez az ember soha senkinek nem ártott!

- Megfenyegetett egy párthú vasutast, hogy kiirtja a családját – mondta az egyik.

- Őt vádolta meg az a részeg disznó! – döbönt meg a rendőr. – Az a párthú senkiházi csak azért találta ki, hogy hazamehessen, és ne rúgják ki, amiért totál részeg. A büdös mindenségit annak a mocskos szemétnek!

Aztán a már ájuljt állapotban fekvő Gyurkára nézett.

- Azonnal vigyétek szerencsétlent egy normális zárkába! Amint eltűnnek valamennyire a sérülések legalább az arcáról, haza lesz engedve. Addig pedig a konyhán fog segíteni. Legalább jókat egyen... Értve vagyok?!

A taplók bólogattak, a rendőr pedig sarkon fordult. Így maradt életben Gyurka bácsi. Ha nincs a közbeavatkozás, biztos, hogy agyonverték volna.

Közben a család legidősebb gyermeke, a férjnél lévő Erzs, kétszer is érdeklődött a kanizsai rendőrségen az apja után, de mindkétszer elküldték azzal, hogy semmit nem tudnak róla. Nem hagyta annyiban, pár nap után harmadjára is bement. Akkorra már kezdték unni az állhatatosságát, ezért félrehívta az egyik nyomozó egy üres irodába, és azt mondta neki: - Idefigyeljen! Ha kedves az élete, ne zaklasson minket többé az apja ügyével, mert nagyon könnyen utána mehet! Remélem, felfogta, amit mondtam. – Ezzel az ügy le lett zárva.

Huszonegy nap után úgy ítélték meg a börtön illetékesei, hogy már elég tiszta a fegyenc arca ahhoz, hogy kiengedhessék 1957-nek ezen a kellemesen meleg őszén. Bár az arca hamar rendbe jött, testén még egy év múlva is fellelhetők voltak a verés nyomai. Onnantól kezdve, egész életében csak kampósbottal volt képes járni, és harminc méterenként le kellett ülnie pár percre a kerítések tövébe, hogy pihenjen. 1984-ig még huszonhét évet élt az apai nagyapám.

Így hívták: Rulek György

Szényi Zoltán: Zalai dombok

Ángyi

A kis Zolika nemrég lett hét éves, és épp az első nyári szünetét élvezte általános iskolásként. Mint minden hasonló korosztályú gyerek, simán elaludt volna kilenc óráig is a tanítási időszakban. Most viszont, hogy nyár volt és suliba se kellett menni, fél hétkor már kukorékolt szülei legkisebb örömeire.

Abban az időben; a nyolcvanas évek elején még egészen máshogy mentek falun a dolgok. Nemhogy az utcai kikaput, de még a lakást sem zárták be a szülők, hogy széltől és naptól védjék utódaikat. A különféle allergiákról hírből sem hallottak. Reggel kiengedték a kölyköket, este pedig jóformán lepkehálóval kellett összevadászniuk őket. Pont, mint a tyúkokat és a többi tollas kártevőket. Így a kis Zotyónak sem kellett mindenféle-fajta engedélyekért kuncsorognia az ősöknél, hogy leléphessen garázdálkodni kortársaival. Elég volt kiugrani az ágyból, felkapni egy rövidgatyát, pólót, aztán uszgyi, ki a természetbe miután zsebre vágta csúzlíját.

Fogmosás? Mosakodás? Semmi esetre sem. Nézne is bárgyún a gyerek, ha valaki ilyesmit kért volna tőle. Csakis este, nehogy összedzsuvázza az ágyneműt. Persze akkor is csak azért volt hajlandó efféle borzalmakra, hogy utána engedélyezzék anyuciék az esti filmnézést a magyar 1-en.

Szóval se reggeli, se mosdás, csak tiplizés a haverokhoz. De ha nem lesz kint közülük egyik sem, az se baj, majd magányosan csúzlizgat az árvízvédelmet szolgáló szivattyú épületének ablakaira – vázolta fel magában röviden a programot Zotyóka.

Néhány perccel később már gyűjtögette a minél gömbölyűbb kavicsokat, hogy kedvére lövöldözgesse a Princzipális-csatorna – amit a falu lakói egyszerűen csak Princinek hívnak – gátjáról a fémlemezből készült épületre.

A koncepció nem állt másból, mint minél közelebb körbelövöldözni az ablakokat úgy, hogy azok lehetőleg épségben maradjanak.

Nagyjából húsz méterről ment a gyakorlás, tökéletes fejlődést mutatva. Minden egyes lövedék egy hangos és nagyon idegesítő kongással csapódott a bádogfalakba, amit persze nem igazán kultiváltak az utcabeli felnőttek. Hogy is értékelhették volna pozitívan, hiszen még hét óra sem volt, de a nyitott ablakok miatt háromszáz méteres körzetben mindenkinek arra kellett ébrednie, hogy valamelyik nevetlen gyerek már megint azt az átkozott bódét üti, vagy csúzlizza, vagy hajigálja, vagy a fene tudja, mit csinálhat.

Volt, aki az ablakból kiabálva hangot is adott nemtetszésének:

- Takarodj haza bűdös kölyök, a hétszentségit a pofádnak! Megállj, beszélek apáddal! Megállj csak!

Talán a fenyegetés zavarta meg a kis Zolikát, de a következő lövedék nem kongással, hanem üvegcsörömpöléssel csapódott be.

„Jaj, ne! Ez betört – gondolta. – Remélem nem látott senki! Tűnés innen!”

Gyerekszemmel nagyon jónak minősült a hely, ahol a nevelkedés ment. Egyoldalú utca volt. A házsorral szemben rét mindenfajta gyümölcsfákkal, aztán az említett szivattyúház a gáttal – amit csak töltésnek hívtak a helyiek -, majd a Princi, túloldalán erdővel.

Tehát eltűnés gyanánt Zotyóka célba vette a réten az egyik szederfát. Nemsokára egy ökölméretű kővel a kezében ácsorgott a fa alatt és nézegette a roskadozó ágakat, majd közéjük vágta. Hullott a szeder, mint a záporosó. Ügyesnek kellett lennie, hogy megtömhesse magát ő is, mert úgy jöttek erre a jelenetre a libák meg a tyúkok, mint egy örült hadsereg, hogy felzabálhassák a csemegét. Úgy kellett minden alkalommal félretaszigálni őket. Irtóra szemtelenek voltak.

Az olyan kisebb problémák, mint az, hogy a szeder nagyrészt libaürülékbe potyogott, vagy a kimoshatatlan foltok a ruhán, abszolút nem számítottak.

A nagy szüret után, mire félnyolc lehetett, a haverok még mindig nem kerültek elő.

„Mi legyen?” – agyalt egy pillanat erejéig Zolika, majd nekiállt csokorba gyűjteni a réten található libatollat. Csak a legnagyobb szárnytollakat, minimum húszcentiseket. Elővette zsebéből az otthonról lopott gyufát, száraz fűből és gallyakból tüzet rakott – egy idősebb „úriember” elhittette vele és kortársaival, mondván az ilyesmi mennyire finom és egészséges. Ebből kifolyólag sokáig volt min röhögni -, és csokrostul feketére pörkölte az összeset, annak minden tetvével és atkájával együtt. Miután elkészült a gasztronóm alkotás, jóízűen befalta az egészet.

Ezek után a tyúkokat kezdte szívatni a gyerkőc. Megfigyelte a viselkedésüket. Jó ideje kiderítette, honnan ered a „tyúkeszű” jelző. Azóta gyakran szórakozott azzal, hogy egy-egy szedret odahajított nekik, és ha elég messze dobta a kis tyúkeszűtől, akkor az félúton elfelejtette, hogy miért fut, megállt és csak nézett a tyúkszemével.

Épp a harmadik alkalommal dobálta el a szedret, mikor arra lett figyelmes, hogy valahonnan a házuk felől egy kismacska keserves nyávogása hallatszik. Zotyóka mindig is nagyon szerette a kutya- és macskakölyköket.

Mikor odaért a házukhoz, egy bokor tövében találta a fekete-fehér foltos kiscicát. Az anyja hagyhatta ott, vagy valaki sokallta otthon a szaporulatot. Egy biztos, ott volt.

Úgy érezte, rögtön megáll a szívverése, mikor meglátta a pici lényt. A kismacska annyira kölyök volt még, hogy a szemeit is csak félig tudta kinyitni. Menni sem tudott, csak mászott remegő lábakkal. Néhány napos lehetett. Anyatej kellett volna neki, de nem volt. Honnan lett volna, mikor anyja sem volt.

- Gyere cica, majd kitalálunk valamit! – beszélt hozzá a kisserác miközben gyengéden markába vette, és a mellkasához fogta. – Ki lehetett az az elvetemült, aki kirakott téged? Ha mindenképpen másra akart bízni, legalább várta volna meg, míg anyatejen felnősz. Mi lesz így veled? Na, de semmi baj, majd én gondodat viselem, csak ne sírj már annyira!

A következő másodpercben már nem melengethette tovább a kismacskát Zolika, mert egyszer csak ott termett mellette a szomszéd házban lakó Ángyi. Egy pillanat alatt megragadta a kis állat egyik fülét, és kitépte a gyerek kezéből.

- Ne, Ángyi! Mit csinál? Hová viszi?

Ángyi, ez a tipikus fekete ruhás, bő szoknyás, kendős öregasszony csak két szóra méltatta a könyörgő gyereket.

- Elviszem a Princibe.

- Micsoda?! – kérdezte a gyerek riadtan. – Ne vigye, majd én felnevelem! Adja ide nekem! Nem hallja mennyire sír?

Hiába rimánkodott a gyerek, mintha ott sem lett volna. Megállíthatatlanul ment az öreglány ide-oda himbálózó szoknyával, kezében fülénél fogva lóbálva a kiscicát, mintha egy darab fertőző szemetet vitt volna. Nem érdekelte, hogy szegény kis állat vonaglik a kintól, az meg még kevésbé, hogy emiatt a rimánkodó gyerek lassan sokkot kap.

- Ne így vigye Ángyi, nagyon fáj neki! – próbálta Zolika jobb belátásra bírni. Reménytelenül. Szaladt mellette, hogy lépést tudjon tartani. Néha próbálta kicsit tartani a cicát gyermeki tenyerével, hogy ne fájjon annyira a füle, de Ángyi minden próbálkozásnál jól fejbe vágta.

A hétéves gyereknek már az egész belső szervrendszere remegett, de nem sírt. Nem tudott, csak könyörgött. Nem bírta elviselni, mégis folyamatosan nézte, ahogy próbál szegény macska szabadulni a körmei segítségével. Nem tudott, hiszen körmei képlékenyek voltak. Mire a Princéhez ért, már csak azon imádkozott, hogy kerüljön már szegény állat a víz alá! Onnantól nem fog szenvedni.

Odaérték végre a hídra. Ez a kétszáz méter a másfél percével egy örökkévalóságnak tűnt a gyerek számára. Annyira kicsi és gyenge volt az öreglányhoz képest! Semmi esélye nem volt ellene. Nem tudta megmenteni a macskát. Még könyörgéssel sem.

Ángyi egy karlendítéssel áthajította a keservesen síró kiscicát a híd korlátján, sarkon fordult és elment.

A héteves Zolika ott állt és nézte, ahogy a kis állat kétszer felbukkan mielőtt végleg elmerült. Még egy darabig bámulta a sodrást miközben egész testében remegett, aztán megtörten elindult a szivattyúház felé.

„Miért kellett? Miért így? – száguldoztak a gondolatok a fejében. – Legalább ne a fülénél fogva tartotta volna! Hogy álljak bosszút úgy, hogy ne kerüljek javítóintézetbe? Nem bukhatok le. Istenem, segíts! Hogy öljem meg?”

Nem ölte meg. A bosszúvágy szép lassan elhalványult, Ángyi pedig természetes halállal távozott néhány évvel később.

Farkas Ferenc:
Humanista

Kardos Ferenc

Nyelvőrség-váltás

Ördög Ferencnek

- távolra

Órséged itt lejárt,
s most elsugárizol, lebegsz,
haladsz, menetelsz,
új állomáshelyed felé.
Viszed-e magaddal szavainkat?
Viszel-e marékka legalább?
Viszed-e, hogy az öreg
Isten is fölismerhesse
veszendő nyelvű magyarját?

S találkozol-e majd
e tájjal ismerőssel?
Jakab-kúti Jakabbal,
Basa-kúti basával,
ezer jobbággal,
kik nevének
őrzője lettél,
Thúryval magával?
S rálátsz-e még
Förhéncre, Cserfőre
vissza-visszanézve?

S mire mi is odaérünk,
készítesz-e mennyei szószedetet,
nem hősi daloknak valót,
de csöndeset, Isten
szándékán kutakodót,
minket ott is megríkatót.

2016

Éj

az éj könnyében
ázok átjár mint a
vígasztalan eső
- a félelem
hol lesz rejtve
testem e porban
s mi szemfedőm
hol keresnek ha
keresnek majd
tett vagy hiány takargat
kincsként ki ás el
hogyan létezzem
kiásni a kényszer
lakodalmassal temetésen
ki rejti szerelmem
s ki tesz alkut
sorsomra végül
mikor minden
széthull kibékül

félek ébredni
ki áll ajtómon előtt
követelni a követelni
valót
s ki ölt magára
útszéli harcaihoz
törendő páncélul
pajzsul mikor pedig
gyöngye vagyok
gyöngye és hasadó
kívül-belül
forgácsnak jó
égetni való

fáradt vagyok
hogyan egy szóval is
magyarázom
fáradt hogy
könyörögjek
rimáncodjak

őröknél
s a raboknak
s magamat alázzam

már nem tudom
szeretetünk hová
folyt el hol itta
be a szomjazó föld
el m'ért sorvadt
meg m'ért keseredett
s hová rejtettük
még azt a keveset

talán a tettek láza
száritott el minket
talán az örökös
magánháború
az örökös
békekötő árulás
a Péter és Saul közt
szüntelen járkálás

az éj könnyében fürdöm
s hófehér ablakra írom
e törékeny sorokat
karcosul hogy lássák
indának jégvirágnak
szép halottnak
mi nem kell föl sírjából
nem bánt nem kísért
mi hibátlan hímzett éke
a sűrű szövésű magánynak

a hajnal ígérete hív

Csontos János

Botor bordalok

Soha nem lesz totálárva,
kit nevel egy bögrecsárda.
Anyám borral sűrög-forog,
gusztálgatják a bakterok.
Fecske-füstöt vágni lehet,
adomáznak a korhelyek,
s nyárikonyha közepén
nádfotelben ülök én.

•

Nem holmi fille, inkább fillagne,
e médhenre büszke Villány.
Van az úgy, hogy arra vágyok,
amire a derék svábok:
jó borra és szerelemre –
vágyam dehogy szerelem le!
Villányi e biling is:
születéstől bilingvis.

•

A bogácsi homokdombba
bevésve egy pincekamra,
ott rúgtam be szégyenszemre:
erjedt málnától a medve.
Két Ernő is töltögetett,
széles kedvem kerekedett,
s harmonikaszónál láttam:
harmonika mindkét lábam.

•

Ládbesenyő határában
három barát kalákában
történelmet faragva
felöntött a garatra.
Sötét pince – vakon inni
s napvilágtól megszédülni:
érzékekbe szűrő kaktusz,
tudatmódosító Bacchus.

•

Angyalbőrbe bújtatva,
surranóban futtatva
lábam alatt egyre ropog
az alföldi futóhomok.
Hadnagy-stoppert cselezve
elcsábít egy menyecske:

ha a nagykört leszelem,
két fröccsért megölelem.

•

Agyam tiszta, szívem részeg,
szomjúhozna lélekrészek
tokajit, nem bordóit:
éppen egy kishordónyt.
Minden szavam csupasz legyen,
mint adó a Kopasz-hegyen.
Távol annyi bosszús rokon:
magányosan aszúsodom.

•

Séta-kedvem várral omló,
túlhan erdőség a Somló,
ám ideát kultúrtáj:
jobb egy szimpla túránál.
S járva Pápa városában,
mely patinás városállam,
elállják a dufartot:
futár hoz egy juh farkot.

•

Sokorón érlelve borát
keblére vár Győrújbarát,
Dezső mester borászata,
szőlődombok ősállata.
Tetőzete dínótaréj,
udvarán nincs disznóparéj,
oly festői minden skurc itt –
guríts le rá néhány murcit.

•

Ha már a Tagore-korzón
eltikkadtál, s torkod porzón
áhítja, hogy nedves legyen,
ott a helyed fenn a hegyen.
Eléd libben tavak lánya,
Füred tündérboszorkánya,
princípium-kisvilág:
szíved nyíló kis virág.

•

Kedvünk odafenti legyen:
dúskálunk a Lentihegyen
túllendülve pinteken,

csüggve sápadt Pénteken.
Asztalunkon szolid borok:
mindmegannyi Robinsonok
szúzi vitorlára várva
begubózunk, mint a lárvá.

•
Tamás akkor elém állott:
érkeznek az ausztrálok,
fojtsuk őket magyar borba,
vár reánk a katakomba!
Szentendrén a kéreg alatt
a kóstolás lassan halad,
ám kijöve, mint a bóling,
harmincöt fok fejbekőlint...

•
Nem tudja a józan török,
az egri nő mitől pörög.
Az ostrom nem vita-tér:
doppingol a bikavér.
Part fölött és dunyha alatt
a matador dalra fakad
szépasszonyok völgyében,
gyönyöröknek kertjében.

•
Csizmám talpa csupa sár:
lávaköves Abasár
kergetett bozótba-gazba –
nagyapám a borosgazda.
Penészes a pincéje,
számít fénylő Vincére
rizlingborát fényezve,
tölgyhordóját kénezve.

•
Bölcs az idő, sosem botor:
apám kapál és nem horol
hátsó szőlőskertjében
földesúri kedvében.
Sorsa ellen sose lázadt,
pincéhez vette a házat,
jó fröccsétől el nem ázunk,
mindhalálig kvaterkázunk.

•
Lajos gazda, mért bús kend ma:
nem vidítja kies Lendva?
Szőlőhegyen víg az élet,
mámorban fogan az ének,
s ha az este éjbe hull,
minden-minden elcsitul...
Bús vagyok, de nemcsak máma:
hol az örökpanoráma?

Csernák Árpád

Minden kételynek ellenszegülő, sötéten hatalmas elem

*„...csak az átmenetitől félünk, mely a véghez vezet,
de nem a haláltól.”
André Suares*

BUDÁN, ANYÁMÉK LAKÁSA ÉJJEL. A lépcsőházban még az eddigieknél is nagyobb lassúsággal és szorongással lépkedtem a szőnyegüktől még a háború előtt megfosztott, az átlagosnál magasabb, szürke lépcsőfokokon. Aztán végig a keramitkockás folyóson, a kovácsoltvas korlát mellett, míg végül elértem a mindig többszörösen kulcsra zárt ajtóig.

Az ajtó sarkig tárva. Csend. Végigmegyek az előszobán; a hatalmas dohányszínű ajtók is tárva-nyitva. A nagyszobában senki. Ezt hamar fel tudtam mérni, mert az utcáról beszűrődött némi fény. A kis (belső) szobában koromsötét. Itt sokszor le volt húzva a redőny. Lehet, hogy már föl sem lehet húzni: végleg elromlott. Benyúlok az ajtó melletti falrészre, ahol a villanykapcsoló szokott lenni, matatok a falon, szinte simogatom; próbálom felgyújtani a villanyt. Itt még én cseréltem ki kamasz koromban az eltörött burát, nem volt igazán ide illő, de az maradt fönt, soha nem cserélte ki többé senki. „Na, ki vitte el a villanykapcsolót?” Próbálnék viccelődni, megszólalni, de a belül szorongató félelem miatt nem jön ki hang a torkomon. „Hahó! Én vagyok! Ki van itthon?” Nyögöm ki végül, de idegenül verődnek a szavak, nem ismerek a saját hangomra. Mintha idegenek riogatnának. Vagy a bátyáim, amikor gyerekkorunkban feküdtünk a sötétben, és ők elváltak, rekedten suttogó hangon azt ismételték: „Véres lábnyomok a levegőben...”, véres lábnyomok a levegőben...” Így ijesztettek, én meg remegtem a takaró alatt. Később kidolgoztam az ellenszerét: megelőzve őket, én kezdtem el őket ijesztetni. Azt hiszem, akkoriban születtem első rémtörténeteim.

Csend. Nincs válasz. Szemem lassan hozzászokik a sötéthez: megjelennek vonalak, sötétlő formák. A két régi, rozoga ágy a régi elhelyezésben: az egyik a nagy szárnyas ajtóval szemben, a másik jobbra, a sarokban. „Mi a fene? Áramszünet van?” Kérdezem fennhangon, magabiztosságot és derűt mímelve. Elsősorban magamat akarom megnyugtatni, hogy semmi baj, és nem is lehet.

Közelebb lépek a szemközti ágyhoz: anyám fekszik ott. Úgy látom: napszemüvegben. (Soha nem hordott napszemüveget.) Aztán rájövök: a különös fényviszonyok miatt van. A szemgödrei helyén két fekete foltot látok. Próbálom megérinteni, szólítgatom; nem felel, nem mozdul. Ekkor már nem tudom leplezni félelmemet. Meglepően gyors mozdulattal a másik ágyhoz lépek. Látom: valaki fekszik a takaró alatt. Kis sötét halom. Az ott kuporgónak a feje is a takaró alatt van. És akkor meghallom a hüppögő hangokat, megmoccan a domb, mintha egy grafittal rajzolt drapérián átrendeződne a vonalak. Hirtelen mozdulattal lehúzom az ott fekvő arcáról a takarót. Most már tisztán hallani: valaki sír. Kezemmel kitapogatom az arcot. „Géza! Te vagy az?” Nem válaszol, de tudom, hogy ő az. „Anyá... – mondja vacogva-sírva – ...Anyá!...”

Három éve már Géza bátyám is halott. A fia azt írta: megbékélve, nyugodtan távozott.

AZ EGYIK TEREMBEN – valaha osztályterem – a fémkeretes ablak bukószerkezete elromlott, a keretezett üveglap ott fityeg vízszintesen, derékmagasságban... kintről távoli friss levegő árad be,

bekeretezett felhőforgácsos fekete ég..., felugrik a lecsapódott ablaküvegre, meglepően könnyed mozdulattal, akár egy macska, ott guggol, megcsapja arcát a szabadság szele, már-már ugrani készül..., lenéz, és akkor meglátja, hogy legalább nyolc-tíz emelet magasságban van, körben meredek, sima panelok, szögletes ablakok...

Ilyenkor magára szól: Ébredj föl!

A folytatásban deszkákból tákolt kis épületben kuksol. Rejtőzködik... A deszkák között kilátni. Éjszaka van, de a Hold süt. Erdő széle. A fák sötétben állnak, homályos foltban folyik szét a fény a sártengerben. Folyamatosan esik. Az esőcseppek monoton zuhogása. A sötét felől nyikorgást hall. Aztán lassan kibontakozik egy furcsa állat alakja..., majd utána egy szekér. Lassan, betegesen mozog az otromba, nagytestű állat. Nem lehet megállapítani, hogy medve, ló vagy kutya... Mindhárom keveréke. Nagyon lassan lépeget. Csapzott, sáros... Mintha az egész állat sárból, iszaptól vagy kátrányból lenne... és a bakon gubbasztó alak is..., és a szekér is...

Ketrecében azért rimánkodik, hogy csak menjenek el a bódé előtt..., jobbra, ki a képből... hagyják el a fénylő foltot... a sötétből a sötétbe... a láthatatlanból a láthatatlanba... és szűnjenek meg a hangok... a nyikorgás, a zuhogás, a szuszogás... Haladási irányuk reményt ad arra, hogy így történik, de amikor az állat egy vonalba kerül vele, a ketrecben, a láthatatlanság hiedelmével kuksolóval, megáll..., felé fordul..., és elindul a bódé felé..., mintha észrevette, meglátta volna..., de ahogy közeledik, egyre tisztábban látja: nincs szeme...

A második parancs: Ébredj föl!

...és ilyenkor még egy ideig a sötét, a szuszogás..., talán szólni is próbál, de nem jön ki hang a torkán... Meredten nézi a sötétet: állat-e? Időbe telik, amíg rájön: a szuszogás az ő szuszogása... Jó esetben megtalálja a villanykapcsolót... Még jobb esetben fel tud ülni, iszik egy korty vizet..., ha van, mégiscsak beveszi az altatót..., de mi a garancia arra, hogy nem ott folytatódik minden, ahol abbamaradt?

LENDÜLETESEN INDULT LEFELÉ A HEGYI ÚTON.

A MÉH-telepen gyakorlott mozdulatokkal toltta föl a kocsit a mázsálóra, csak intett a bódé felé, hogy mérjék meg, és már indult is tovább a telep leghátsó részébe, ahol a papírhulladékot gyűjtötték.

Váratlan zápor söpört végig a telepen, beborult az ég, villámok csapkodtak, az apokaliptikus kuszaságban fölhalmozott fémhulladék-hegyeken, és az ágas-bogas vasfalak között húzódo rozsdaporos utcácskákon különös fények villantak, a felvert portól, a gőzölgő vasaktól és földtől, a zápor sűrű függönyétől homályba borult minden. A targoncát toló ember felgyorsította lépteit, az ő csontos hátát is pillanatok alatt tisztára mosta az eső, és amint a viharvert, tarka-barka papírhegy tövébe ért, kiborította a kocsi tartalmát, könyveket, folyóiratokat, és sietett vissza a mázsálóhoz, hogy leméresse az üres kocsit, és ő az eresz alá állhasson.

Felcsapódott a bódé üveglakja, és a mérleget végző fiatalasszony kiszólt:

- Négy száz forint.
- Mennyi? - kérdezte hűledezve a férfi.
- Két mázsa vegyes papírhulladék, kilója két forint... - magyarázta üde hangon a fiatalasszony, és négy fémszázast porgetett az üvegtálcába. A férfi nézte, valami szégyenfelét érzett, ezen maga is meglepődött, vonakodott elvenni a pénzt, aztán az asszony mosolygós arcát látva, elvígyorodott és fölcsippentette a négy darab érmét.

A zápor elvonult, ismét égetett a nap, és ő a sarki kocsmában végre meghihatott egy korsó sört.

ELEINTE - az első szobában..., szinte terem - sok ember, nyüzsgés, csillárok, terítők, szőnyegek, fényes bútorok, fényes padló, sok könyv... aztán már csak néhány ember, néhány állat, kopott szőnyegek, kopott bútorok... aztán még kevesebb ember, még kevesebb állat, bútorból csak a

legszücskésebb, néhány könyv... a falak repedezettek, az ablakok rosszul zárnak, pereg a vakolat, pereg az olajfesték... végül – az utolsó szobában – egyedül..., a falakon már semmi, a sarokban egy ócska priccs, egy asztal, egy szék... egyetlen könyv... a tető beszakadva, a szoba nagyobbik része a szabad ég alatt... de jó a sarokba húzódni, ott nem ázik az ember, nem fúj a szél, néha még a Nap is kisüt... jön a tél... hamarosan hó esik...

MOST NE TÖRŐDJ AZZAL..., most hagyjuk ezt..., most ne akarj..., esteledik..., most csak ezt nézd..., a naplementét..., a fakó tájat... Ilyenkor mindig... De most ne... Az ég majdnem fehér, és rajta – az elmaradhatatlan – kondenzcsíkok..., ne törődj vele... A fák is csupaszok még..., és pontosan ugyanúgy zakatol a vonat..., mégis..., most ne..., most hagyj..., csak nézd, és fakulj hozzá... Mégis jobb..., jobb lett..., látod?: gyerekek az árokparton, és zöldül a fű..., mégis... Előbb még terveztem, taktikáztam, de végül belefárad az ember... Előbb becsomagoltam, felöltöztem, aztán mégis úgy döntöttem, hogy maradok... Most mégis úton vagyok... Pedig már kicsomagoltam, levetkőztem... Nem tudtam dönteni. Nem tudtam eldönteni. Nem én döntöttem. Eldőlt.

Valamit csinálni kell a vonaton őrület ellen. Mindegy, hogy mit, csak csinálj valamit. Pl.: lehet fir-kálni, lehet olvasni... A Magyar Államvasutak egyik kupéjában több mint három órát eltölteni: 1. Ha önként vállalod: mazochizmus, 2. Ha kényszerítenek rá: szadizmus. Ercsinél gyárkémények: 1. Sűrű füst száll föl a füstszínű égbe. 2. Sűrű füst szennyezi a füstszínű eget. 3. Sűrű füst keveredik a füstszínű felhőkkel.

Elfogy az újság a kezemben. Kidobom a nagyját, meghagyom a hétvégi „színest”, mert akkor még azt hiszem..., aztán rájövök, hogy nem színes; bárgyú, unalmas..., tévé-műsor, reklámok..., kidobom ennek is a nagyját..., hát akkor csak az az oldal..., aztán az se kell... Marad az a rövid írás, amit G. L. írt *No igen* címmel: „Házasodj meg vagy ne házasodj meg, mindenképpen megbánod, hogy elolvastad a Vagy-vagyot...” Unalmamban ezzel a kis szöveggel „tesztelem” az ugyancsak unatkozó, bóbiskoló utastársaimat. „Mit?” Ez a kérdés a válasz. Persze, nem arra vagyok kíváncsi, hogy G. L.-t ismerik-e, még arra sem, hogy E. M.-et ismerik-e, hiszen itt G. L. E. M.-et idézi, aki viszont S. Kierkegaard-t idézi, és csak hozzábiggyeszi a magáét, mintegy szembe fordulva S. K.-val, ironizálva vele, de lehet, hogy csak a vicc kedvéért, és azzal is tisztában vagyok, hogy E. M.-et kevésbé ismerhetik, mint G. L.-t, és valószínűleg G. L.-t kevésbé, mint S. K.-t... „Mit?” Hangzik sorban az értetlen visszakérdezés, és bele-nyugszom, nem, az utasok nem ismerik sem G. L.-t, sem E. M.-et, sem S. K.-t, és nem tudják, mi az a *Vagy-vagy*, de egyben el is szégyellem magam, mert mi a fenének kell itt „tesztelni” (zaklatni) utas-társaimat..., mintha nem lenne, velem együtt, untig elég bajuk... de azért – közben – csak telt az idő...

Még mielőtt leírnám... Hangoskodók... Meggondolom: minek leírni?... Harsányak... Sérti a fületem... Maradnak... Harsány röhögés..., én meg a csendet... Bántják a szememet..., a magányt szeretem... Harsány színek... zavarnak... Hangoskodó pojácák... Minek?..., a hangoskodók... harsányak halálukig... Az ezüstszakállú, bíborpalástú öreg király rohan egyhelyben a pörgő golyón..., szedi a lábát..., arca csontos, tekintete merev, koronáján négylevelű herék, jogaán hegyek, folyó..., mókuserék, mókus-golyó...

NEVEK KELLENEK, mondta a szerkesztő. Nézttem. Lehet, hogy értetlenül nézttem, az is lehet némi kutakodás, halvány mosoly jelent meg az arcomon; annak kifejeződése, hogy esetleg tréfál, vagy valami kérdésfélét olvasott le az arcomról, hogy mit is jelent ez, vagy hogy hogy' is tetszik érteni, mert folytatta. Próbálta nekem megmagyarázni: Nevek kellenek egy lapba..., nagy nevek, mert különben nem veszik az újságot... Egyre üresebb tekintettel nézhettem, mert magyarázólag, tele jóindulattal hozzátette: Nem eladható. Tekintetem – nyilván – továbbra is megrendítően üres lehetett, de a szájam szegletében – éreztem – megjelent némi halvány mosoly, hogy hátha mégis tréfál..., vagy legalábbis ironizál a jó nevű főszerkesztő, hiszen a humor nagyon fontos, minket, magyarokat a humor egészen tragikus helyzetekben is megmentett, hadifogságokban, börtönökben, vattások

közben, patkányok között, sötét pincékben, combig érő szennyvízben állva... De nem. Ez a szerkesztő komolyan beszélt. Ez a szerkesztő egy komoly ember volt. Valószínűleg annyira komoly ember, hogy ő nem is szokott komolytalanul beszélni, ironizálni sem, tréfálni meg pláne nem. Komolyan beszélt. Tehát nem írások kellene egy lapba; jó, érdekes írások, hanem nevek. Nagy nevek. Írások? Minek? Az olvasó – ha egyáltalán van még – sznob, hülye..., az olvasók nem olvasnak, az írók nem írnak, a lapok nem lapok, NEVEK KELLENEK... Látomásom támadt. Megjelent előttem egy olyan lapszám, amelyben csak NEVEK vannak. Így mindenki jól jár. A NEVEKnek sem kell magukat strapálni, hogy írjanak, az olvasóknak sem kell olvasással elfecsérelni drága idejüket... A lapban csak NEVEK vannak, csak NEVEK, nem sok, de ugyanaz a néhány NAGY NÉV, sokszor egymás után leírva...

PAPÍR, PAPÍR..., papírok... megint sok papír gyűlt össze... A magamét könnyebben kidobom, legyen kézzel írott vagy nyomtatott..., de másokét?... Itt vannak mindjárt a legújabbak: Rónay László, Oláh János, Bakay Kornél levele... Mi lesz ezekkel?... Majd akkor... – kezdtem mondani annak az embernek, akit ez (egyáltalán) érdekel(het)...

A napokban korunk egyik legkiválóbb költője hívta telefonon, és azt kérdezte: „Árpád bent van?” Mármint, hogy én, a lap főszerkesztője, bent vagyok-e a szerkesztőségben. Érdeklődött nála, a lap főmunkatársánál. Hogy „bent” vagyok-e. A költő részéről teljesen érthető kérdés. Ő is volt több lapnál szerkesztő, ő ahhoz szokott, hogy egy lapnak van szerkesztősége, és a főszerkesztő hol „bent” van, hol meg nincs „bent”. „Nincs” – felelte munkatársam, mert bonyolult lett volna elmagyarázni, hogy hogy’ is van ez nálunk..., hogy a főmunkatársam lakása az „alapítvány székhelye”, és az én lakásom „a szerkesztőség” (is egyben)... és, hogy ő nem titkárnő, hanem főmunkatárs, az alapítvány jogásza, író, interjúk és recenziók szerzője..., persze egy kicsit titkárnő is, és amikor elhozzuk a nyomdából a frissen megjelent szám kötegeit, mindketten címkeragasztókká, boríték mérlegelő „postásokká” válunk..., és mindeközben, ő nem hogy bárhova menni, de egyet lépni sem tud, és felállni is csak segítséggel..., és hogy én (tulajdonképpen) mindig „bent” vagyok, mert vagy otthon vagyok (a szerkesztőségben) bent, vagy nála (az alapítvány székhelyén)...

Soha senki nem fogja megérteni, hogy hogyan is csináljuk mi ezt (tulajdonképpen). „Hát, elég nehezen hihető” – mondta egyszer Csete György, amikor próbáltam neki elmagyarázni... – ...például itt vannak Csete György különleges, kézzel írott levelei, a borítékban, mellékletként mindig néhány rajzzal, fotóval...

...aztán ott vannak a paraszt-barokk íróasztal fiókaiban Lengyel Balázs és Oláh Andor (vékony, piros selyemszalaggal átkötött) levélkötegei... ugyanott: Lakatos István, Rákos Sándor, Bartis Ferenc, Papp Árpád, Tüskés Tibor, Turcsány Péter, Lázár Ervin, Géza bátyám... és mások levelei, képeslapjai...

...azon a könyvespolcon, ahol csak a lappal kapcsolatos dolgok sorakoznak (meg a saját könyveim, meg az általunk kiadott könyvek), ott vannak (egy mappában) Kárpáti Kamil számítógépen küldött, kinyomtatott, esszé értékű levelei...

...a nagy szobában, a tévé alatti, fekete, fiókos szekrénykében, a lap szerkesztése óta összegyűlt levelek... (a már említetteken kívül): Rózsás János, Németh István Péter, Péntek Imre, Döbrentei Kornél, Jókai Anna, Sarusi Mihály, Tótkés László, Kerék Imre, Vallató Géza, Baranyi Ferenc..., és még sok kiváló ember levele, írása..., egy külön könyvespolcon az általuk dedikált könyvek..., a többi könyvről, folyóiratról nem is beszélve..., bár ezeket nehezebb lesz eltüntetni, megsemmisíteni... valahova csak kerülnek, valakinél csak lesznek..., de a levelekkel mi lesz? Ki fog ezekkel törődni? Majd... Nem magam miatt..., hiszen éppen arról beszélék, amikor én már nem... Tudod, ahogy Eckhart mester mondta, amikor „*egy hatalmas lendület, az angyali világ fölé emel*”..., amikor már újra nem akarok semmit, amikor már semmi után nem sóvárgok, amikor már újra „*puszta lét*” leszek..., majd amikor tudom, hogy semmit sem tudok, és semmim sincs..., majd akkor... nem magam miatt..., miattuk.

– Majd a Piroska megoldja... – mondta munkatársam, és szokásos pózában, törökülésben ülve az ágya közepén ragyogott, mint egy fényes fekete bogár.

Piroska a legkisebb unokám. Február 6-án lesz négy hónapos.

„A SEMMI ÁGÁN ÜL...”

A szívem? Nem, nem... Lélek ez...

Lélek-madár... A lélek kis hamuszürke madara...

Este van, tél, köd, hő... gubbaszt... kis szürke csomó: fölborzolja a tollát...

parányi, csillogó sötét szemére rá-rácsukódik több tonnás szemhéja...

hunyorog...

A test ernyedten, tátott szájjal, meredt tekintettel, üresen...

Egymást szokták segíteni.

Egymásnak adnak erőt.

Néha a lélek a testnek,

máskor a test a léleknek...

...de néha mindkettő elfárad...

...nem is várják el egymástól, hogy segítsenek...

...csak nézik egymást: a meredt, üres, tompa tekintet, és a hunyorgó-csillogó...

...a ködben, a szélben, az éjszakába boruló havas tájban...

...aztán visszaroppen a madár...

...nem tudni miért, nem tudni honnan veszi az erejét...

Fáj! Jajdul fel a test...

Jaj de jó: fáj!

Élek! Élünk!

Látom a hócsuklyás fákat, hallgatom a szél zúgását...

Kovács Johanna: Aluljáró I.

Hudák Mariann M: Lány babával

Kelemen Lajos

Kezdet és körülmény

Kalász Márton intellektuális életrajzához¹

Melyik fiatal költő szemében nem fiatal a világ? Fiatal a világ akkor is, ha nem derűs, ha nem egészséges. Aki igazán fiatal, nehezen bír a lelkével. Annak a harmónia hiánya, vagy a fájdalom éppúgy hozzátesz a fiatal-sághoz, mint a kiegyensúlyozottság, mint az öröm.

A fiatalság, egy olyan életben, amely alkot, relatív; egyszerre kötik többletei és hiányai. „Azt hiszem, most megjön a hó, / nagyon csügg már a menny alatt. // Különb en mindegy. Itt a tél, / miért ne lenne hát havas?” – tűnődik el a *Mohácsi vázlatban* a pályakezdő Kalász Márton. Nemsokára a *Percenként lázban* című versében látjuk viszont: „széljárta függönyön arc vil-lan át, / s kő-rácsok, vizek folytatják tovább / zsúfolva lelkemet napestig”. Az egész tépelődésből, a képekre eszmélésből, amit a vers-én a bizonytalankodástól a némileg erőltetett jelentőségig csavar, s akármilyen banálisan ejti is ide: „csupa verset írok”, nem annyira a szavak kombinált értelme a megragadó, hanem a szolid, egyelőre szerényebb fokú lelki valóság han-goztatása. Mégis, ebben végre benne van a fiatal-ember számára életbevágó sorsgesztus; benne van az, hogy e fiatal-embert, futó benyomásaira, a világ gesztusaira, érzelem-mozzanataira adott reflexiói, a líra megfoghatatlan, ám örök-találó véletlenjei ugyan egy épphogy földerengő, lelkileg még kontúr-talan, de a csak-test világnál kétségkívül tágasabb perspektí-vájú, magas valósághoz fűzik; a metafizikai léthez. A szellem metafizikai erejének sejtelmén túl, mindez egyelőre nem jelent sem többet, sem kevesebbet egy majdan beteljesülő ígéretnél: Kalász Mártonnak csak-ugyan tényleges mondanivalója lesz a világ számára.

De ki is ő személyében?

Kalász Márton 1934. szeptember 8-án született, születési helye a baranyai Somberek. A költő gyer-mekkorában a magyarok mellett Somberek lakossága nagyobb részt német, kisebb részt szerb nemzetiségű.

Azt, hogy milyen is gyermeknek lenni, sokkal később, visszanézve látja az ember.

Mondják, a gyermekkor: napfény, szélzúgás, békés,

nagy havak ideje, megindult, boldog misztérium – távolokból, ahonnan kontúrokat oldó nosztalgiával és szeretettel néz vissza az ember, talán ilyen is a gyermekkor. Vagy épp ennek ellenkezője.

Kalász Márton első nyelve a német, a keresztség-ben a Krisztmann Márton nevet kapja. (1954-ben magyarosít Kalász Mártonra.) Gazdálkodó szülei: a vaskúti származású Krisztmann József és Michelisz Erzsébet, aki somberek-i születésű. (Kalász apai ősei 1760 körül kerültek Vaskútra, anyai ősei 1745 táján Somberekre.) A leendő költőnek, ugyan a külső sze-génységben leghamarabb érkező élménye a szere-tet, nincs könnyű gyermekora; kényszerekkel kell szembesülnie. Ez is egyike Kalász Márton iskolá-inak. 1948 tavasza Mohács-szigeten éri, Sárhát-on egy nagygazdánál cselédsorsot visel. (Arról, hogy a szolgálat súlya alatt miként keseredik, komorul el az otthontól elszakadt gyerekmber, durva körülmé-nyek közt, testi-lelki súlyokat viselve, sokat elmond

¹ A Magyar Művészeti Akadémia megbízásából készült tanulmány kibővített változata.

Kalász korai, riportszerű, *Szegődés* című elbeszélő költeménye.) Ösztönös, kéretlen, kénytelen újabb tapasztalat-felvétel számára bizonyos államhatalmi erők országos nekiszabadulása; a történelmi trauma, amelyről azután jó darabig csak pusmoghat az ország, vagy inkább szájjárasán hallgatnak az úgynevezett szocialista korszak múltat barkácsolgató krónikásai; meglehet, ma sem biztos, hogy társadalmi közismeret a környező népcsoportokat ide-oda terelő ki- s betelepítés. 1945-ben bukovinai székelyeket telepítenek Kalász szülőfalujába, rá két évre Pozsony környéki magyarokat, és 1948 koranyarán kezdődik a német kitelepítés. Nem az első eset hányt-vetett múltunkban, hogy a közösséggé békült nemzetől és nemzetiségtől vissza akarja venni a békét egy riasztóan abszurd uralom; megint az lesz vétkes, akire a vétkezés bélyegét kedve szerint ragasztja a kény. „Közvetlen környezetemben – emlékezik Kalász Márton az *Atossza királynő álma* című kötet lapjain –, mihelyt, mondjuk, magyarul kellett megszólalniuk, apámat kivéve mindenki hibásan beszélt. (...) 1945 tavaszán hihetetlen gyorsasággal meg kellett tanulnunk magyarul, az iskolában többé nem fogadtak el német feleletet. S közben a falu képe is átalakult. Mindenfelől jöttek hozzánk telepes magyarok. Nyár végére több csapatban a bukovinai székelyek. Ők voltak aztán a nyelviskolám (...) De ért engem tisztántúli, nyugat-dunántúli, délvidéki, palócos fölvidéki s más nyelvhatás is. Amikor középiskolába kerültem, irodalomtanárom nem tudta megfejteni, valójában milyen nyelven beszélek is én magyarul. (...) De miért nem akartam soha német verset írni? Irodalmi hatás mindkét nyelven ért, Petőfi verseit olvastam magyarul, Heine verseit, a *Dalok könyvét* németül. S végül németül gondolkodtam, a magyarul kimondott vagy leírt szót előbb hamar le kellett magamban fordítanom. Ez a művelet a tanult nyelv mind természetesebb használatával maga is egyre természetesebben megy végbe, s lassan önműködővé válik. Azt hiszem, végképp magyarul gondolkodni az ötvenes évek elején kezdtem.”

A német nyelvű elemi iskolát, amelynek 1940-től kisdiákja, 1949-től a tanulás, a bővebb ismeretfejlesztés új államosa követi, kiszakadás a falusi milióból: Kalász Pécsen, a cisztercitáknál diákoskodik. Mivel korábban is próbálgatja a nyelvet versbe törni, Pécs nem válhat egy pillanat alatt költői szülőhelyévé – de a beavatás városa. A városban 1952 óta megjele-

nő, Szántó Tibor szerkesztette *Dunántúl* közli, ahogy közli például Kassákot, Kodolányit, Szabó Lőrincet, Tamásit, Mándyt. A *Dunántúl* (húsz lapszáma mellett) könyveket is kiad; a *Dunántúli Magvető* kiadásában jelenik meg Kalász Márton első kötete, a *Hajnali szekerek*, 1955-ben. A kezdő költő huszonegy éves. Egy hazugságmentes, műves, szeretettel teljes, az életet és a látást a költészet egyetlen forrásának tekintő, ellesett versmintákkal teli könyvvel áll elő. S furcsa tavasz az ifjú lírikusé. „... a fűzfák kopaszok még; / sok águk átlátszón mered. / Közöttük olyanok a csonkok, / mint a meggörbült emberek.” (*Kora tavasz*). Mennyi felületi rajz, mennyi zsáner a *Hajnali szekerekben*! S hányszor csikordul, reccsen a zsáner! „vad üvöltéssel fölugornak / kikbe a villám belevág” (*Nyári zivatar*). Nem újság, de nem árt emlékeztetni: abban az időben vagyunk, amikor, országosan nézve, általános hatalmi hitványság tombol. Az ötvenes évekénél torzabb, retardáltabb kort, s a totális történelmet életveszélyesebben kevészer volt kénytelen cipelni a nemzet. Még nem jött el, de már közel a forradalom.

A Pécs otthonosságában bontakozó fiatallembert egyszer s mindenkorra a költészet keríti hatalmába (visszamenőleges emlék: cisztercita diákként még küzd a magyar nyelvvel, meséli is pályakezdése emlékezetében, hogy a költő „Ágoston Júlián utolsó kétségbeesett kifakadása úgy hangzott: »Édes fiam, milyen nyelven beszélsz te magyarul?« Azt jelentette ez már, hogy nem nyelvtani hibákat halmozok, hanem otthoni nyelvtanulási buzgalmamban a bukovinai székelyek páratlanul archaikus nyelvétől a hozzánk települtek délvidéki, vasi, nyírségi, felvidéki akcentusáig naivul és elszántan elegyítve büszkén olyan mondatokat vágtam ki óráinkon, hogy harsány nevetés kísérte időnként produkcióimat. De ez már a szeretet derűje és csúfolkodása volt osztálytársaimban, s nem féltem.” — *Atossza királynő álma*.) Mire Kalász Márton, alig túl a kamaszkoron, társak, (pályájukon haladó és pályájukat alakító) író-társak közelébe kerül, németül már végigarszolt Goethe *Faustján*. Adyval, József Attilával ismerkedik. Olvas Claudelt, ismerős neki Apollinaire, Eliot, Rónay, Vas, Jékely, Pilinszky, Nemes Nagy Ágnes, és nem kimondott merészség feltételezni, hogy azt a költőt is ismeri, akinek a műveivel a maga kezdeti darabjai csaknem összetéveszthetők: Illyés Gyulát. De ami a pályakezdő lélektörténetét illetően a legdöntőbb: Várkonyi Nándor, Szántó Tibor, Lovász Pál, Bárdosi Németh János,

Gáll István, Takáts Gyula, Weöres Sándor, Galsai Pongrác, Bertha Bulcsu, Tüskés Tibor, Lázár Ervin városában összetalálkozott egy józan és bölcs, szigorú, latinos szemléletéről ismert költőmesterrel; a költővel, aki jó darabig segítője és példaképe lesz a fiatal Kalász Mártonnak. Sőt, a fiatal költő majd egy teljes kötetét (*Változatok a reményre*) ajánlja neki: ő Csorba Győző. Az egyszerre robosztus, lélekértő, ugyanakkor mérnökien tárgyias-filozofikus, a fogalmak világában is önérzetes magabiztossággal közlekedő s elmélyülni képes lírikus. Nem túl hosszú idő múltán földrajzilag elválnak útjaik. De több mint beszédes, hogy Kalász a hatvanadik életéve küszöbén megjelenő *Tört mi* című kötetében verset küld egykori mesterének. „...hatalmas üvegből / kortyolunk, körben, ahányan vagyunk, mongol esti csillag / csúszkál előttünk fönt, mi az áradás jegén lent...” (*Sztyepp – 1.*)

Személyileg akármekkora súly nehezedik a vállára, költőéletének kezdete *preindividuális* létezés; a Kalász-féle versalany nemcsak minden dolgok sűrűjétől, egyelőre még attól is messze van, hogy saját lelke teljes mélységéig érjen; szimbólumai lappangó szimbólumok, metafizikája jobbára egy kisrealizmust keretező fantázia, de megvan a lendület, a sejtés, az öntudat, hogy a világ számára érdekesnek, jelentőségteljesnek kell lennie. Az *én* szenzációja egy fiatalemberben a legtermészetesebb esemény. Nagy szomjasan ekkortól ébred a vágya utolérendő, senki más által nem gyanított titkok után.

És Kalász Mártont könnyű rajtacsípni, kezdeteitől fogva a talányok költője („milyen homályt kerestem, / miféle békét” – így a *Berzsenyi olvasása után*); a titok vonzza, mely „egész különös kaput kitár”. (*Utat nyit*)

Mindjárt nem készre-érett költő. Amit közvetlen környezetében lát, érzékel, attól nemigen tud elszakadni. Még sokkal több benne a kívülről ható alkotói akarat, az érzékletekben rejlő többlet erőltetése, a dolgok lényegismeretével való körülbelül-érintkezés, az árnyalatok iránti fogékonyság akarása is; a nagy végokokhoz, minden költészet örök tárgyához messze még az út. Kibontakozása valamelyest (igaz, távolról) az Ady-típushoz hasonlatos, nem azonnal kész, forró vagy meghökkentő – nívós, de nem mindjárt mutatja, mi mindent lesz képes összetevészetlenül kifejezni; lineárisan nevelődő alkotó, egyelőre szemléleti lehetőségeinek távolában sejtlenek majdani saját metafizikai princípiumai; költői természete

kötetek lépcsőin edződve, egy-egy útkereső lírai állásfoglaláson túl talál rá igazi magára.

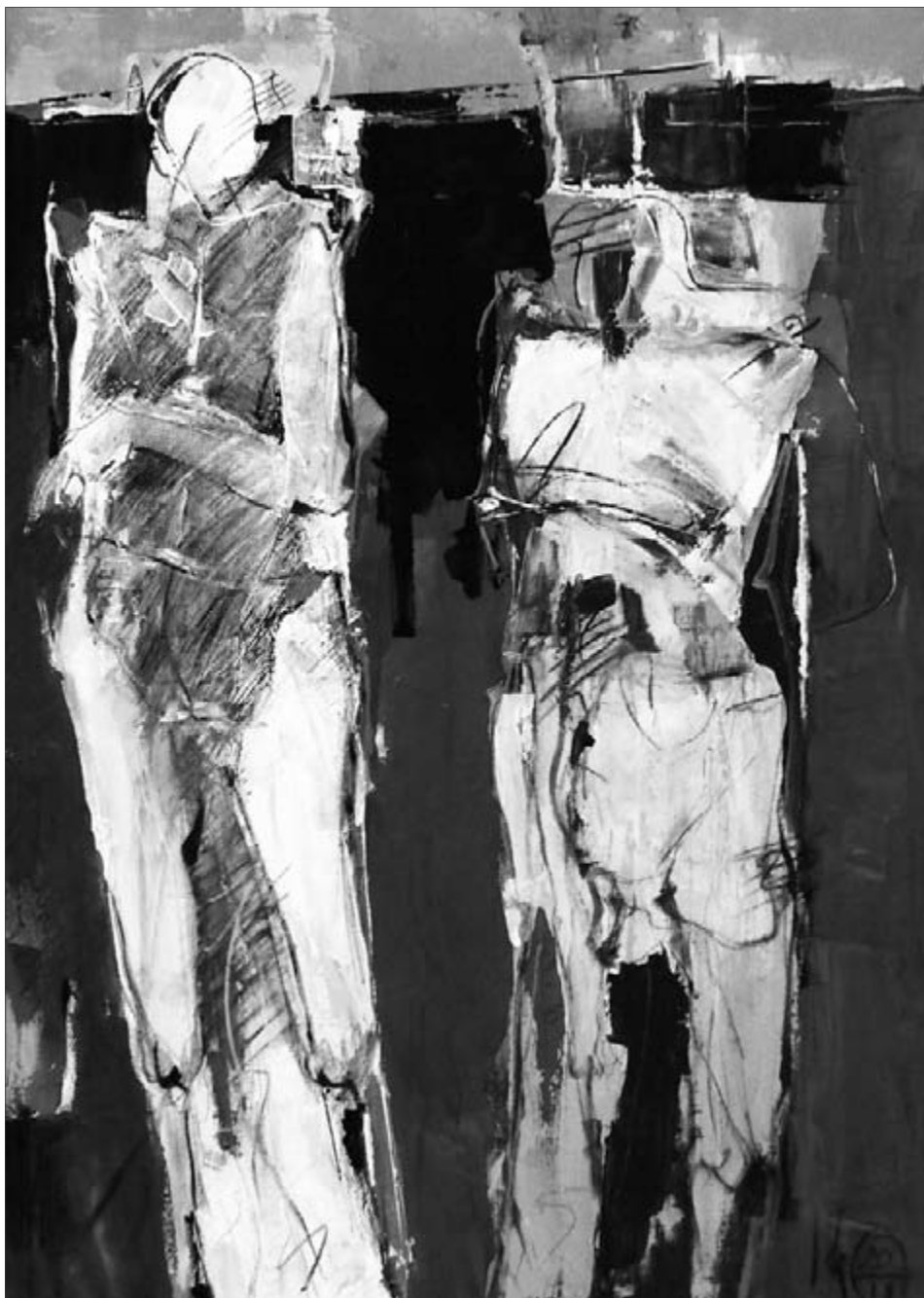
Életútja is kanyarokat ír le. 1948 tavasza Mohács-szigeten találja. Mindössze négy esztendő leforgása alatt, 1953-tól 1957-ig, nagy vándor a kis hazában, Vajszló, Siklós, Villány, Szigetvár, Budapest, Dunaújváros – otthonok, geográfiai pontok; az Ormánságban állami gazdaságban dolgozik, Siklóson és Szigetváron népművelődési előadó, 1958 és 1960 között a Falurádió riportere, 1960 és 1970 között pedig az Európa Könyvkiadó szerkesztője, 1964-ben Berlinben jár. 1971-től számolva három évig a berlini Magyar Kultúra Háza munkatársa, s ugyancsak három esztendőn át, 1991-94 között a stuttgarti Magyar Kulturális és Tájékoztatási Központ igazgatója. Itthon közben másfél évtizeden át az Új Írás munkatársa, rovatvezetője (1970-85), 2001-től 2007-ig a Magyar Írószövetség elnöke. A vázlat szerint sem, és a vázlatból kikínálkozó életszimbólumok alapján sem átlagos, a legkevésbé sem körülvattázott pálya a Kalász Mártoné. Lelke jelképes raktárait zsúfolhatta élményekkel. Ám valószínűleg bizonytalan ösvényre lép, aki e jelképes raktárak felől indulva keresgéli egy költészet őslényegét. „Az élmények bármilyen nagy számmal adódnak, nem képesek arra, hogy az irodalmat befolyásolják. Az, hogy egy írónak micsoda élményei vannak – az (így nézve) mellékes!” – dörgi Babits *Az irodalom elmélete* című esszéjében. Ha nem az élmény, legalábbis nem az döntőképpen, akkor bizonyára a talentum, a vérmérséklet, egyáltalán a személyiséget felszólító vágy és akarat törvénye, és ráadásképpen, az összes múlt generációs vonalának lelegején gomolygó gazdag őskőossal együtt, legalább még egy valami tereli a költőt: olvasmányai, amelyek többnyire esetlegesen érkeznek, de formácul, mintácul tökéletesen megfelelnek. S a költő nyelvezete is innen finomodik, gazdagodik. A hallott és olvasott szavakból, lassan, könyvről könyvre kiérik egy egészen sajátos versbeszéd. A lírikus különös képzeteivel fokozatosan azonosul a nyelvfantázia.

Kalász most tanulja, mit is jelent nyelvi értelemben a mérték: soha kevesebbet, se soha egy szóval sem többet a kelletténél. Ez a saját kereteit feszegető tömörség és a vele járó feszültség egyre inkább a költő keze alá dolgozik, s egyre eszméltetőbb: hogyan lehet bizonyos elemeket, észrevételeket, motívumokat merőben új sorrendbe kombinálni. Egy helyütt

„tündéri oxidációt” említ, az *Ámulat*ban azt kérdi: „El tudom egyszer mondani, mi ad / varázs-szegélyt e lomha alkonyoknak?” Ami most még alkalmi felfedezés, rádöbbenés, Kalász Márton csúcsmájának kibontakozásakor már a költő természetének része. Ez a jövő.

Pillanatnyilag a művesség tökéletes gyakorlatában, a fiatal költők jellegzetes szorongásaival, Kalász Márton készen áll rá, hogy életének lényege az alkotásban játszódjék. Beletelik némi időbe, mire csakugyan jelentős költő lesz. S jövőjét illetően akármit sejt, érez, azt a jövőt nem méri túl, ha gazdag ígéretet lát benne.

Kovács Johanna: Futók

Hivatás és sors intézménytörténeti tükörben

Trianon után csaknem száz évvel és több mint négy évtizednyi szocializmus után is élnek és működnek a határon túli magyar művelődés intézményei, közöttük a székelyföldi könyvtárak is. A rengéserejű határváltozások és rendszerváltozások után, a XXI. század elején ráadásul beköszöntött az információs társadalom korszaka, amely sok mindent megváltoztatott és megváltoztat a könyvtárak évszázada kialakult, hagyományos életében. A trendek alapvetően megváltozóban vannak, így például a könyvtárak is részei lettek a virtuális világnak, a virtuális világ is beköltözött a könyvtárakba. Az ellentmondóan megítélt változások közül viszont mégis csak a digitális kultúra az, amely leginkább megkönnyíti a kisebbségi magyar művelődés autonóm formáinak kialakítását és megerősítését, hiszen az elektronikus információáramlás nem ismer országhatárokat. Így a Székelyföld magyar intézményei, tehát a könyvtárai is eleven kapcsolatban vannak az anyaország kulturális vérkeringésével. E biztató jelen perspektívájából tekint vissza Dani Erzsébet két székelyföldi művelődési intézmény, a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum és a székelyudvarhelyi Haáz Rezső Múzeum Tudományos Könyvtárának múltjára – a kezdeteiktől napjainkig tartó időben. Mindkét intézmény történetét úgy dolgozza föl, hogy a kelet-közép-európai történelem alakulásának kontextusában vizsgálódik, és pedig olyan kisebbség- és intézménytörténeti perspektívából, amelyben nagy – olykor meghatározó – szerep jut egy-egy igazgató, intézményvezető, alapító mecénás, patrónus személyiségének és munkásságának, és a szerző mindezt a pozitívista történetírás adatszerűségével, pontos okadatolásával teszi.

Így tekinti át a Magyar Nemzeti Múzeum alapítása után fél évszázaddal, 1875-ben létrehozott, ténylegesen 1879 óta működő Székely Nemzeti Múzeum történetét. Ugyanis az alapító, Csereyné Zathureczky Emília 1879. szeptember 15-én adta át a mai múzeumépületől pár saroknyira lévő Székely Mikó Kollégium egyik emeletén helyet kapott múzeumot Csík, Háromszék

és Udvarhely vármegyék közönségének. A szerző az alapítás körülményeinek fölrajzolása után időrendben tekinti át a múzeum gyűjteményeinek létrejöttét és gyarapodását, és pedig a működést meghatározó jeles igazgatók, vezető személyiségek munkásságának méltatása keretében. Kiemeli Nagy Géza (1881-1889), László Ferenc (1901-1925), Csutak Vilmos (1908-1936), Herepei János (1936-1944), Szabédi László (1945-1947) vezetői tevékenységét. És persze rendre megemlékezik a szervezeti változásokról, az államosítás, az átszervezések következményeiről, amelyek nyilvánvalóan igazodtak például Románia közigazgatásának átalakításához is: a II. világháborút követően kialakult autonóm tartományt 1968-ban fölszámolták, és a Székelyföldet betagozták a román megyerendszerbe, majd az 1989/90-es rendszerváltozást követően a sepsiszentgyörgyi múzeum újra a székely nép nemzeti múzeuma lehetett. A monografikus keretben és módon tárgyalt, 1875 és 2005 közötti 130 esztendő történetének tabló-jában a szerző külön megemlékezik a múzeum könyvtáráról, amely a múzeum levéltárával 1941-ig szerves egységet alkotott, ezért a gyűjtemények gyarapítási statisztikáiban is együtt szerepeltek a nyomtatott és kéziratos tételek. Ám ezekből is kiderül, hogy jó néhány könyvtáraságot birtokolt a múzeum szakkönyvtára: XVI. századi itáliai és német kiadványoktól a XVII-XVIII. századi hazai ritkaságokig. A szerző kitér arra is, hogy az 1919/20-as impériumváltás után a Román Tudományos Akadémia igen sok román nyelvű szak- és kézikönyvet (szótárat, helyesírási szabályzatot, akadémiai értesítőket) „ajándékozott” a múzeum könyvtárának. A II. világháború után ennek a „fordítottja” következett be: 1945 után a román állam több mint négyszáz tétel listát küldött a múzeumnak arról, mely műveket köteles kivonni az állományából. Érdemes megjegyezni, hogy a tilalmi listára került könyvek szerzői között ott találjuk Kosztolányi Dezsőt, Mályusz Elemért, Makkai Sándort, Hóman Bálintot, Reményik Sándort, Klebelsberg Kunót, de valami okból rákerült Arany János *Tol-*

dija is. Dani Erzsébet visszatekintő módon összeállítja a múzeum könyvtárának gyarapodási statisztikáját is: az 1903. évi nyitó állomány 1907 darabot számlált, 1950-ben lépte át az állomány a harminc-ezres határt, és a rendszerváltozás időszakában, 1990-es évek elején a érte el kötetek száma a hetvenezret.

A könyv második, terjedelmében jóval szűkebb részében a szerző a székelyudvarhelyi Haáz Rezső Múzeum Tudományos Könyvtárának történetét tekinti át. Az intézmény múltja a székelyföldi reformáció XVII. századi történetében gyökerezik. Az udvarhelyi alapfokú (triviális) iskola középiskolává fejlesztése Apafi Mihály fejedelem kancellárja, Bethlen János és fia, Bethlen Miklós udvarhelyszéki főkapitány nevéhez fűződik. Az iskola alapító okirata 1671-ben kelt, ebben az esztendőben az idősebb Bethlen és a fejedelem összesen 46 kötetnyi ajándékkönyvvel alapozta meg az iskola könyvtárát. A XVIII. század végén a gyűjtemény 3826 kötetet számlált, a XIX. század végén pedig tizenhatezret is meghaladta. Dani Erzsébet könyve e részében is a történelmi korszakok szerint halad, miközben a könyvtár történetét az iskola évkönyveinek felhasználásával rajzolja föl. Mivel a református iskola 1874-től jelentetett meg értesítőket, ettől az időtől számítja a könyvtár történetének első szakaszát, amely a századfordulóig tartott. 1900 és 1913 közé helyezi a második periódust. E korszakhatár onnét ered, hogy az új iskolaépület 1913-ra készült el, amely fejlemény természetesen a könyvtár elhelyezésében is kedvező változást hozott. Az I. világháború elvesztése, majd az államfordulat, Erdély Romániához kerülése gyökeresen új helyzetet teremtett, például a tekintetben, hogy a középfokú anyanyelvi oktatás szinte egészében a felekezeti iskolákba szorult vissza. 1948 augusztusában azután a felekezeti iskolákat államosították, így a székelyudvarhelyi református kollégium is állami felügyelet alá került. Több átszervezés után az iskola könyvtára a Pedagógiai Líceumhoz (vagyis a tanítóképzőhöz) került, azután a rajoni (járasi) és városi könyvtárhoz is tartozott. 1990 óta a Tudományos Könyvtár hetvenötezer nagyságú gyűjteménye a Haáz Rezső Múzeum részlegeként működik. (A névadó Haáz Rezső a református kollégium tanára volt a XX. század elején.) A szerző a jelenleg Róth András Lajos vezetése alatt álló intézmény digitalizálási munkálatainak adataival zárja le történeti áttekintését.

Dani Erzsébet a kötet végén fölteszi a kérdést: mi a közös a bemutatott két intézményben a magyar és a román történelem megszabta körülményeken kívül? A kemény helytállás – adja meg a választ. A muzeológusok és könyvtárosok a magyarság kulturális kincsét védtek állhatatosan a történelem forgószelében is, hogy a székely nép önazonosság-tudatát megőrizték, megerősíthessék. Évtizedeken át a magyar múlt és a román jelen dialektikájában kellett az intézmények munkatársainak helyt állniuk, miközben sokszor az intézmények pusztasága is veszélyben forgott. Veszteségek és győzelmek váltakoztak e küzdelemben, mígnem 1989-ben a megnyomorító diktatúra véget ért, ám a küzdelmes kisebbségi sors nem. Ugyanakkor 1990 után mindkét intézmény visszatért az újjászervezett egyetemes magyar intézményhálózatba. A kötet végén a szerző a „digitális Kárpát-medence” egységes jövőképét vázolja föl biztató perspektíva gyanánt, lényegében oda érkezve, ahonnét könyve elején elindult: az online elérési lehetősége fölszámolta az országhatárok elválasztó hatását.

A lábjegyzetekkel hivatkozott, tekintélyes terjedelmű bibliográfiával, adattárakat tartalmazó hét melléklettel és képtáblákkal kiegészített „dupla” intézménytörténeti monográfia két székelyföldi intézmény „párhuzamos életrajza”. Mert a meghatározó történelmi fordulatok következményei – kimondva, kimondatlanul – a magyar értelmiségi generációk felelősségéről, hivatástudatáról és elkötelezettségéről is szólnak. Dani Erzsébet nem nagy szavakkal, szólammokkal beszél erről, hanem a múlt által hitelesített valóság tablójának és portrészorának pontos fölrajzolásával. Ahogyan a régi muzeológusok, könyvtárosok sem szónokoltak, hanem okosan tették a dolgukat, szívósan elvégezték a köznapok aprómunkáját, de mindig úgy, hogy a megmaradás ügyét is szolgálják. Ma már látjuk: a kényszerítő sors és a megmaradást szolgáló hivatás koordinátarendszerében végezték munkájukat. A kötet, azon túl, hogy remek intézménytörténeti összefoglalásokat nyújt, tisztelgés az áldozatos munkát végzők emléke előtt is.

(Dani Erzsébet: Székelyföldi intézményi sors két meghatározó kulturális közgyűjtemény történetének tükrében. Budapest, Argumentum Kiadó, 2015. 340 p. + 4 t.)

Péntek Imre Elmerült hangok a múltból és jelenből

Lezsák Sándor: Társai elmentek Megváltót nézni

Író politikusok, politikus írók... Nagy téma, nálunk is. Tekinethetnénk a határon túlra akár, de egyelőre maradjunk a honi tájakon. Sokan voltak az elhivatottak, de keveseknek sikerült a politikusi pályán elindulni, megmaradni. Ha csak az elmúlt 50 évet nézzük... Csurka, Lezsák, L. Simon László... Csurka írósgát adta fel, hogy érvényes utat találjon – a magyarság megmentetése érdekében. Hogy ez mennyire sikerült? Hát, nehéz a válasz. Az életmű egyre hátrébb szorult, a kiapadhatatlan elméjű politikai elemző vette át a stafétabotot, hogy hétről-hétre elkészítse az orákulumot, az aktuális Nagy Receptet mindannyiunknak a túlélésre. L. Simon László a lírai költészet terepét hagyta el előbb a parlamenti, majd kormányzati szerepért. Számomra tehetségének ez új, érvényes arca, mely mögött iszonyatos tanultságot halmozott fel. Lezsák Sándor, a lakiteleki tanár szintén ígéretes költő, drámaírói pályáját hagyott félbe, hogy a politika karjaiba vesse magát. S ma majd' mindannyian ismerjük a Lakiteleki-legendát, mely a rendszerváltásnak egyik alapmotívumává vált. Már azt hittük: az országgyűlés alelnöke végleg lemondott irodalmi múltjáról, két sikeres kötet (*Békebeli éjszaka*, 1983, *Fekete felhő, teafű*, 1988) szerzőjeként. S tavaly megtört a némaság varázsa: közreadta összegyűjtött lírai opuszát, *Társai elmentek Megváltót nézni* címmel. Mindenképpen meglepetést okozva az olvasóknak, a szakmának és talán – magának is.

Az újraolvadás feladványa az, amivel meg kell küzdenie a régi és új kritikusoknak. A „védtelen méltóság” jegyében írja verseit, elszántan, érzékenyen, állhatatosan. Belső ereje, tartása van. Képei lenyűgözőek, ma is. Igazat kell adni egyik mai kritikusának, Tamási Orosz Jánosnak, aki felhívja a figyelmet: korai „recenziói egyértelműen és helyesen, pontosan helyezték őt Nagy László és Csoóri Sándor vonulatába”. Érdekes ez is. Utassy és Kiss Benedek is „ősforrásnak” tekintette Nagy Lászlót, de számukra e példa inkább formai, mint tartalmi azonosulást jelentett. Lezsákban megvolt a szándék és tehetség, hogy a Nagy László-i hosszú és szabadversek mély lélegzetében fogalmazza meg mondanivalóját. Kellett ehhez némi epikai hajlam, a részletek iránti fogékonyság, a teljesség átlátása. Ma furcsának, szokatlannak hat első kötetének „öregség-kultusza”. Az első ciklus mélyen és érvényesen markol ebbe a témába (*Anyám, Magyar Ilona!, Drága Nagymama mellett virrasztani*). Kevesebb a mítosz, több a szociológia. „halottas ágyban ijedt öregek ülnek” – írja *Este* című versében. A mindent túlélők ennek a Békebeli Éjszakának az igazi hősei. És érdemes figyelni a *Nagymama levele karácsonyra* című vers intelmére: „öltözzél melegen, mert hideg idők jönnek”. Az éles szemű széttekintés után: „az ijesztő hiába fontoskodik, / ma sem döglök éhen, / fészkem-

ben még Csillagok is vannak” – ez a felismerés egyre távolabb viszi az Előtapsolók, a Táblafigók világából. Például Erdélybe, Sütő András és más szívbeli társak közelébe. *A földmérő kivonul a díszteremből* ennek az elégedetlenségnek eklatáns képe. S a végső konklúzió: *A zúzdadáról másik verset írok, s az elszánás sem hiányzik: „aki ennyire védtelen már, az kiülhet az idő elé –”*. És a folytatás sem maradt el, hiszen a szétnézés és kivonulás a békebeli díszletek közül a *Fekete felhő, teafű*ben még fokozottabb formában nyer lírai érvényességet.

Ennek a korszaknak, a rendszerváltás közelének tudata hatja át a kötetet. Az a bizonyos önbizalom megvan benne, de megvan a félelem is, mely a nagyszabású parti elvesztésének lehetőségéből adódik. Erre a motívumra Pécsi Györgyi hívja fel a figyelmet a Népszava 1989. január 28-i számában, amikor lényeglátó elemzést ír a *Fekete felhő, teafű*ről. „A költő nem fél, de benne van a félelem, a rettenet, a borzalom, mi történhet akkor, ha egyszer mégis elvesztené a partit.” Mert hosszú távon nehéz ellenállni a „gonosznak”, az embertelennek, főként olyan helyzetben, amikor minden esély, eszköz az ő kezében van. A fáradtság és kiábrándultság életérzése tűnik elő, „a fejem nem vámköteles” – írja a *Titkok titka* című versében. Vagy másutt ezt olvassuk: „Már megint egy mondhatatlan vers vagyok”. A költözés, az elvándorlás kísértése ugyancsak gyakran megjelenik: „vissza a gyerekkor örökzöld laposára” – tűnik elő a *Mint a madarak*-ban. Elég volt a megfigyelésekből, a rejtett kamerákból, felrémlik a klasszikus tanár-szerep nosztalgiája. A *Fenyőrigó* szonettje azonban a fel nem adás szólamát őrzi: „hogymárcius a remény ünnepe legyen”, s hangot ad „egy elhagyott mondat utáni vágyakozás”-nak. A kötetben is feltűnik tehetségének egy különleges oldala, a szimbólumképzés. Képes arra, hogy a feltűnő jelenségeket megszemélyesítse. Így jön létre – kétségtelen Ady és Nagy László nyomán – a Vigyázó Vasutas, az Öregember, a Teremőr, a Vasárnapok, a Cukorszalon. A népköltészeti hatásokra is felfigyelhetünk. A *Séta a Grand Trianonban* versben szólások, csujjogatók, felkiáltások teszik elevenné a szöveget.

„Ó hajnó, ó hajnó,
Szép piros hajnakó,
Szép piros hajnakó,
Világosz virradtkó!”

A *Felnőtt fiát siratja* pedig szláv eredetű szavakkal idézi meg a régi, középkori időket.

Az „Elfáradt bennem a vers”, vagy a „Már megint egy mond / hatatlan vers vagyok” – érzés a kockázat növekedésének, a feszültség felgyűlésének következményei. A korabeli politikai helyzet tükrözi az *Éjszaka* című vers:

„Valaki áll az esőben
figyeli a házunkat”

A kötet egyik lehatásosabb motívuma – amire Pécsi Györgyi is felfigyelt –: Elég volt a képes beszédbe rejtett tartalmakból, nyíltan, világosan kellene szólni, beszélni, megnyilvánulni. Ez a mondat: *Metaforában zsarnok él* – azt hiszem, sokunk számára eldöntötte: nem érdemes pazarolni a bravúros költői képek sorát, le kell győzni a kommunikációban rejlő gyávaságot. A belső zsarnokot, öncenzúrát. Emlékszem a kötet egyik lehatásosabb versére: *A kimondhatóság határáig könnyelmű helyszínrajz az LS-49/1030-íróasztal és környéke/1. jelzésű aktához*. A látszólagos tárgyias felsorolás a köznapi jelzések, elemek és az új, szokatlan és addig elképzelhetetlen információk vegyüléke volt, emigrációs kötetek, cenzúra alatt lévő munkák, minden, ami addig ebben az országban tiltott – még túrt sem lehetett... Persze, 1988-ban fellazultak a viszonyok, a rejtett összekacsintások éppúgy előkészítettek a változásokat, mint a forrongó utcai tüntetések. Ma már – huszonöt év után – nem mondanak sokat az ilyen címek: *Magyar Füzetek* (2. szám), Határ Győző: *Sírőnevető*, Hanák Tibor: *Az elmaradt reneszánsz*, Vitéz György: *Missa agnostica*, Ezra Pound: *Cantok*, Csoóri Sándor: *Nomád napló*. (Ez utóbbit munkásörök vágta ki ollóval a *Forrás* című folyóiratból.) A vers pikantériája, hogy a szöveg végén derül ki: ez egy rendőrségi „leltár”:

„az utolsó mondata’, a most olvasható szavak mellett kézírás: „És monda a kígyó az asszonynak: Bizony nem haltok meg.” Utána kék tintával többször áthúzott szavak, legvégül géppel írott szöveg: Az idézet szerzőjét nem jelzi, azonosítása folyamatban.” Mindenki érezte akkor ennek a gyilkos iróniáját...

Talán nem tűnt fel még egy motívum, melyet a *Társai elementek Megváltót nézni* című vers szólaltat meg a kötetben. Én megértem a szerkesztő, Bíró Zoltán figyelmét, amely ezt a verset emelte ki, helyezte a gyűjtemény centrumába. Számomra ez a felelősség

költeménye, a nem lankadó virrasztásé. Az ismerős szituációt Lezsák új szempontból értelmezi: a pásztorok egyike nem megy ünnepelni Betlehembe, a „maradék” virraszt, mert rossz érzései vannak:

„Hiába üvöltök hosszan,
PÁSZTOROK, INDULJATOK,
SOK LESZ AZ ANGYALOS VIGASSÁG,
A JUHOK NYUGTALANOK.

Nem csoda, ha ilyen személyesen fogalmaz a költő:
Ilyen vala életem is,
mindig a maradék lettem,
elmém végső reménye,
hogyan üdvözülök Betlehemben.”

Lezsák Sándor élete valóban ilyen: vigyázni, figyelmeztetni, figyelmeztetni. A politikában is. Hitelessége megkérdőjelezhetetlen.

Még egy érdekesség: vannak kritikusok, akik pályája „megtörtségéről” beszélnek. Lehet így is érteni irányváltását, de ennek ma már kevés jelentősége van. Az életmű így teljes, és – véleményem szerint – kikezdehetetlen. A két kötetben antológiadarabokkal találkozunk, a rendszerváltás emblematikus kifejezésével. Pécsi Györgyi kritikája is ezzel végződik: a hagyományos, a népi-nemzeti irodalmi ág erős, jelentős hajtása Lezsák Sándor költészete. A „megszenvedett személyesség” a hitele, amelynek hatása alól ma sem tudjuk kivonni magunkat.

A színpadi vonzalom, a *Nagy Kaland*, az *Attila, Isten kardja* nem lett igazi beteljesülés. A szövegkönyv, a librettó ereje, költői megnyilatkozása kétségtelen, azonban a két jeles alkotó – Szörényi Levente és Lezsák Sándor – találkozásából nem született meghatározó mű.

Sokkal inkább kíváncsiak voltunk a nem publikált, a gyűjteményben közzétett versekre, az *Amit nem mondtam el* című ciklusra.

A kezdeti verseken feltűnik a „rontani-bontani” és megtartani problémája. A *Közben* ezt így intonálja:

„Rontani kell, bontani,
új tetőt építeni...
mert bontani kell,
ami fölösleges,
de maradjon,
ami használható –
és félretesszük mindazt,
ami majd valamire jó.”

A „sebhelyes pulpituson” ülve, megannyi közéleti gonddal küszködve sem merülnek feledésbe a hajdani izgalmak, a nemzedéki összetartozás élményei. Az *Üdvözlés* ennek egy érzékletes képe, képlete, amelyben együtt vannak a két tábor meghatározó irodalmi szereplői, alakítói. A „szembeszélnék” készülő antológia szerzői Csordás Gábor, Parti Nagy Lajos, Szervác József, Csajka Gábor Cyprián, Tóth Erzsébet – egy szójátékot gördítenek tovább, ki-ki hajlama, kedélye, ízlése szerint. S visszaéő gondolat ez, a *Tudósítás a Millenárisról, egy születésnapj félkaréjról* című vers alapján, amelyben a 95 éves Borbándi Gyula mondja ki az igazat: VAKÍT A FÉNY! És Lezsák ezt a baráti-szakmai összejövetelet igazi költői ünneppé avatja, ahol a résztvevőknek „világol minden mondata”. Ezt a világosságot közvetíti számunkra e későn született vers, nagy erudícióval. És ismét egy értelemmozgató tételmondatot ajándékoz meg a *Tudósítás a Millenárisról*: „mert most is van tétje a versnek”. Igen, néha már veszni látjuk e tétet, de az ilyen mondatok (és kötetek) visszaadják a reményt: van értelme, súlya a lírai szónak. Mely képes áttörni a közöny, az értetlenség és a hosszú hallgatás falát is.

(Kairosz Kiadó, 2015.)

Kántor Zsolt

A hangolás frekvenciái

Báger Gusztáv: Zongorahangoló

Ahogy az örömet kiváltó élmény vagy maga a látvány megszüli a kontextust a versnek s a gondolatokon át beárad a valóság, az olvasó is szerzőtársává válik a szövegfolyamnak. Ez Báger Gusztávnál mindig működik. Akár durvább, akár finomabb anyagból is van a munkadarab, minden újraolvasásnál áttűnik-át-tetszik anyagán a lelkület (a szellem), ami teremtette, alkotta. S ez a hittel teli „lehelet” a *Zongorahangoló* – kötet szinte minden darabját képes életerővel lélegeztetni. Bágernél a gondolatok textúrája, finomsága is nagy műgonddal kidolgozott, tudatában van a szerző, hogy ez a közlekedő edény, más szóval: médium, amin keresztül artikulálódik a mű üzenete.

Az olvasási normák lassan változnak. A megértés viszont a világ teremtése óta ugyanaz. S Báger erre teszi a hangsúlyt. Akármennyire mély a gondolkodásmódja, a szavai világosak, tiszták.

Az online mód mindennapi tapasztalatává vált a versszeretőknek is. A papír formátum viszont maradt a régi, jó tradíció szerinti, tekintélyt érdemlő, kompakt tárgy, amit szeretünk kézbe venni s vinni. Ilyen szerethető kötet a Báger Gusztáv. Bár most, eddigi félhosszú és nagyobb lélegzetű verseit hátrahagyva, a rövidebbeket gyűjtötte egybe egy kis, vékonyka, de annál szebb kivitelű könyvecskébe, a minőség annál koncentráltabb, töményebb.

Három cikusból áll a *Zongorahangoló*. Az elsőben (*Mágia*) a költői én viaskodása van megörökítve a nyelvvel és a világgal, a második rész (*Azúr*) az emóciók traktátusa, a harmadik ciklus (*Kharisz*) az ontológiai, lét-tani elmélkedések organikus egybeforrasztása. De a könyv nyitóverse külön áll (*Andante*), amelyben a címadó, zongorahangolós szituációt bontja ízekre a beszélő, meséli el a szomszédal történt szóváltást. A jóindulatú hangszerész, aki már nem bírja hallgatni szomszédja hamis játékát, bekopogtat a szomszédjához, hogy feljavítsa a leeresztett húrokat. Végül egy, a mindkettejük számára hasznos dialógus veszi kezdetét, amelynek a konklúziója, hogy csak az tudja meghallani fontos üzenetét a műveknek, akinek van füle a hallásra.

S ez persze a Jelenések apokalipszisének is bevonja a kontextusba. „Akinek van füle a hallásra, hallja, mit mond a Szellem a Gyülekezetnek.” De a Daniel Mason regényre is reflektál (*A zongorahangoló*), melynek főszereplője Edgar Drake azért utazott Londonból Burmába, hogy felhangoljon egy Erard zongorát. Majd a katonai bázis őrnagya, aki megbízta ezzel a feladattal, olyan hatással lesz a zongorahangolóra, hogy az a maradás mellett dönt. Elbűvöli a nyers, de varázslatos táj és a természet frenetikus ereje. Persze, beugrik a zongorahangolóról készült mozifilm is, Jil Robertson rendezése. A vers kitűnően mozgósítja az asszociációkat. Félmondatok, nüánsnyi mozzanatok jelzik, otthon van ebben a szövegvilágban.

A könyv első darabja rögtön megállítja az olvasót és fontos igazságokon rágódhat, aki rezonál. „Az összhang a zene kvintesszenciája” – fontos, világképi megállapítás. Amivel persze nem mindenki fog egyetérteni, még akkor sem, ha ez kézenfekvő volt a teremtés kezdetén. Hisz ma épp a disszonanciák világát éljük. Itt van leírva a kötet legszebb mondata: „A hangzó fény időt teremt.” Szóval, ha van jó kötetnyitó vers, ez az.

Az első ciklusból a *Mágia*, ami a ciklusnak a címe is, emelkedik ki: „Hangokat nyomkodunk a csendbe / gyurmába gyöngyöket / hangok álmok és szavak / a túlhan hírnökei Ők / csönd teremt a hangot/ lát-hatatlan a látványt.” A *Mátrix*, a *Spirál* még a két legfreakventáltabb darab. De a *Napló* egyetlen sorától jobb lesz az ember napja. „Jó volna átműteni a múltat.” Igen, vissza kéne bizonyos eseményeket gyömöszölni a nem-volt-ba.

A második részben a haikuk a legemlékezetesebbek. A *Csiga* például két haikuból tevődik össze. Zseniális szerkezetben működnek a jó mondatok. „Fő a biztonság. / Lassan begyűri magát / gömb-dobozába. // Csillogó nyála / tekerő ezüst ösvény. / Magához vezet.” De a *Tavaszi hó*-ban a „mocorgó vattahalmok” vagy a *Rejtvény*-ben a hulló magokat álmodó lány szintén telitalálatok, amelyek szokatlanul sokáig elgondolkodtatják a befogadót.

A harmadik ciklusban a *Lélekmeder* nagyon tömény és szép. „Testünkéből kilép az éj, / végig a járdán, / gyufát lobbant, / halkan dudorász. // Hová megy, aki él? / Bach muzsikája átmos, / Johann Sebastian ereje / hullámzik, mint az Egek. / Félálomban hallani.”

De a *Tavaszi*, az *Angyalszárny*, a *Mozsi*, mind-mind átfogó jelegű, pontos és jól olvasható szövegek. A harmadik ciklus címe, a *Kharisz*, a kegyelem, a kiérdemeletlen kedvezés szava, ami a Bibliában a törvénnyel szemben kerül elő, például a Rómaiakhoz írt, páli levélben. S arra utal itt is, hogy az érdemek (és a hibák) helyett az embert kell tekinteni, könyörülettel kell odafordulni embertársainkhoz, mert Isten is ezt tette. Nem a teljesítményt nézte, nem a cselekedetet, mert azok gonoszak voltak, hanem a „delikvens” megváltottságát, ami azt jelenti, hogy a bárány vére rajta volt. Ez a kharisz, a kegyelmi ajándék lágy eleganciája, méltósága hatja át a harmadik ciklus munkáit. Sok darab, az ima és a zsoltárok műfajait idézi. (*Tékozló fiú, Praxis*)

Báger immár beérkezett, komoly költőnek minősül, kinek rangja és jelentősége kétségbevonhatatlan. Mindegy, hogy egyesek még a régi értetlenség felől közelítik meg, a legmértékadóbb helyeken számolnak vele. Poeta Doctus. Külön nyelve van. Amit mond, amit felfedez, azt tartós, érvényes világszemlélet szülte. Bágernek nem kellett eljutni a nyugatos impresszionizmustól és mivességtől az avantgárd, szürrealista asszociációkon át a szürmodern, szenzibilis szójátékokig, mert ezeket már a kezdettől fogva felmutatta, beépítette költészetébe. Báger ambíciója a nyelv, a lírai megszólalás segítségével birtokba venni a létet, a világot. A létismeret és az önértés azután persze eredményezte a szilárd költői identitást. A versformák változatosságában nála megmutatkozik a formai zsonglőr alázata, hogy ízig-vérig mai költő, aki minden polgárpukkasztó gesztusa mellett is fentartja a huszadik század első fele modernségének komolyságát és fenségét, s verseit arra tartja fenn, hogy bennük a legfontosabb erkölcsi dilemmákat vázolja fel.

Egyidejűleg és egymást erősítve zajlik tehát Báger Gusztáv verseiben a mitológiai és a nyelvfilozófiai igazságok leltározása, újraírása és ennek a munkának a szépsége a lírai szövegek ornamentikájában és architektúrájában rejlik. A beszédben, amit folyamatosan egyfajta metafizikai kíváncsiság hajt. A reflexivitás és az irónia a mostani kötetet még inkább áthatja, mint a korábbiakat (*Edzésterv, Mondtam-e?*), a szövegszerűség háttérbe szorul a versszerűség előnyére. Új út, amíg van ihlet és erő. És ez az attitűd, úgy tűnik, kifogyhatatlan tartalékokat rejt. Ahogy Tandori írta róla: Báger a modern klasszikusa.

(Széphalom Könyvműhely, 2015)

Kiss Gábor

Kelet felé...

Molnár András - Szabó Péter
Zalai honvédek Erdélyben

1940. október 15-én a piros-fehér-zöldbe öltözött zalaegerszegi Edison moziban díszelőadáson mutatták be a Magyar Királyi Fővezérség által készített, *Kelet felé* című, mintegy másfél órás filmet. A ma is megrázó erejű, az erdélyi bevonulás eseményeit megörökítő dokumentumfilm el nem múló emléket állított az újjászervezett magyar hadsereg világháborús részvételét megelőző legnagyobb vállalkozásának – annak a bő egy hétnek, amely alatt a három irányból bevonuló katonaság megszállta és újra Magyarország részévé tette a trianoni békeszerződés által Romániához csatolt területek egy részét. Az érzelmekre is mélyen ható, diadalittas hangulatú képsorok nemcsak a településeken átvonuló katonák fogadtatását örökítették meg, hanem azt a nagyszabású, többet meg nem ismétlődő katonai parádét is, melyet Horthy Miklós kormányzó részvételével 1940. szeptember 15-én tartottak Kolozsváron, s amelynek nyitó alakulata a III. hadtest alárendeltségében lévő nagykanizsai 9. önálló gyalogdandár volt. A filmen feszes sorokban vonuló 17. gyalogezred zászlaját ma a kanizsai múzeumban őrzik. És még nagyon sok dokumentumot, fényképeket, naplófeljegyzéseket, visszaemlékezéseket őriztek meg a résztvevők, majd leszármazottaik, csak éppen a nyilvánosság elé nem merték tární, rejtve maradtak, ahogy az említett film is hét évtizedig pihent az archívumban.

Ez nem csoda, hiszen a területi revízió és Magyarország részvétele a második világháborúban hosszú évtizedekig a legnegatívabb megítélés alá esett; a szovjet megszállás alatt lévő országunkban az események történelmi értékelése a megszállók aktuálpolitikai érdekeit követve reakciós, fasisztabarát szerepek minősült, amelyet a Magyarországot körülvevő utódállamok lelkesen helyeselték, hiszen ez részükről az elcsatolt területek jogos birtoklását volt hivatva alátámasztani. Azok az abszurdumok, hogy Szlovákia és Románia egyébként Németország lelkes és odaadó szövetségesei voltak, a Szovjetunió pedig a háború kitörésétől kezdve az egyik legnagyobb területszerző agresszornak bizonyult, a feledés homályába lettek száműzve – s erre a sorsra kívánták juttatni mindazokat az emlékeket is, amelyek a háborúhoz, vagy az azt megelőző országgyarapodáshoz fűződtek. Nemegyszer megtörtént, hogy a fellelt fényképek, írásos emlékek birtokosait meghurcolták, megbüntették – az albumban is szereplő 9. tüzérezred egyik szakaszvezetője eltűnt a doni visszavonulás poklában, felnagyított fényképét szülei szobájukban őrizték. Mikor kuláknak nyilvánították őket, a községi rendőr a képet elkobozta és az utcán hangosan hirdette, hogy az illetők fasiszta gyilkos képét rejtegetik házukban – a képet a bíróság bűnjelként foglalta le.

Ilyen előzmények után érthető, hogy a negyedszázaddal ezelőtt kutatni kezdő szerzőpáros, a hadtörténész Szabó Péter és a levéltáros-történész Molnár And-

rás csak lassan, az egykori katonák vagy családtagjaik belső ellenállását is leküzdve jutott hozzá a felbecsülhetetlen értékű dokumentumokhoz, sokszor teljes fényképalbumokhoz, harctéri feljegyzésekhez, utólag rekonstruált, de kutatásokkal kiegészített visszaemlékezésekhez. Kutatómunkájuk sikerét elősegítette, hogy célzatosan a zalai kötődésű katonai alakulatok: az 1938-as hadseregfejlesztés nyomán létrejövő magasabb egység, a 9. önálló nagykanizsai gyalogdandár, később hadosztály, s az alárendeltségében lévő 17. és 47. gyalogezred, illetve az ugyancsak nagykanizsai 9. tüzérezred történetét kutatták. Feltérképezték a tiszti és a legénységi állomány ismert tagjait, kapcsolatrendszerüket, családtagjaikat, az alakulatok megmaradt iratanyagát s előbb lassan, majd egyre bővülő számban kezdték kézhez kapni és feldolgozni az addig rejtve maradt dokumentumokat. Ennek eredményeként mára a magyar hadtörténeti irodalomban páratlan értékű kutatást és kiadványozást sikerült megvalósítaniuk, a zalai magasabb egység létrejöttét, egységeit, alegységeit, azok világháborús részvételét illetően: az 1992-ben megjelent *Frontnaplók a Don-kanyarból* című, kislakú és kezdetle-

ges nyomdatechnikájú kiadványt számos tanulmány, dokumentumkötet követte, majd az egykori katonák háborús fényképeiből összeállítva a legnagyobb szabású vállalkozás, a *Zalai honvédek a Donnál* című képes album. Magyar katonákról ilyen összeállítás még soha nem készült – a közölt képek ugyanis nem a korabeli hivatalos propaganda gépezet termékei, hanem kivétel nélkül a fronton szolgáló katonáktól származó, őszinte, kendőzetlen felvételek. (Bármilyen furcsa, de a hadvezetés, amely az írott szövegeket szigorúan cenzúrázta, a fényképezést nem tiltotta – sokan vittek magukkal fényképezőgépet, amelyet még harc közben is használtak, így születtek ezek a páratlan értékű felvételek.)

A háborús emlékek kutatása során derült ki, hogy a megkeresett katonák már korábban is szolgálatot teljesítettek az említett zalai alakulatokban, amelyek – mint jeleztük – az 1938-as hadseregfejlesztés során jöttek létre. A tisztikart vegyesen adták a hivatásos és a tartalékos tisztek, a legénységi állomány is döntően a megyéből toborzódott. Voltak, akik már az 1938-as felvidéki bevonuláson, majd pedig Kárpátalja visszafoglalásában is részt vettek – legnagyobb számban

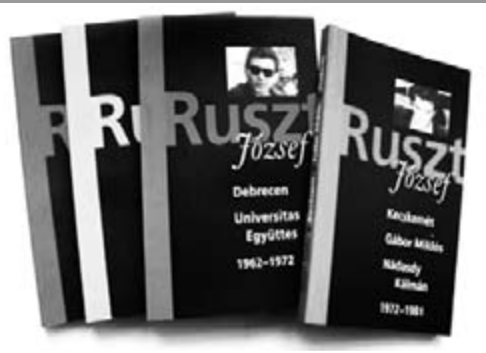
pedig az úgynevezett erdélyi bevonuláson. Itt már a kanizsai gyalogdandár a 2. hadsereg III. hadtestének kötelékébe, Jány Gusztáv altábornagy parancsnoksága alá volt beosztva – ebben a hadrendi formában vonultak el két év múlva a szovjet harctérre, a Don melletti állásokba...

Az erdélyi bevonulás története izgalmas, de kevésbé emlegetett epizódja háborús történetünknek: 1940 nyarán a magyar kormányzat a teljes haderőt, mintegy 550 ezer főt felvonultatta a román határral szemben, Máramarostól a jugoszláv határig – így akart nyomást gyakorolni Romániára. Területi engedelményekről, visszaadásról azonban a románok hallani sem akartak, felvonultatták ők is hadseregüket, a határ melletti "Károly vonal" erőrendszerre támaszkodva. A Turnu Severinben folyó tárgyalások nem hoztak eredményt, ezért a magyar kormányzat a támadás mellett döntött, nem törődve azzal, hogy a román hadsereg a felderítési adatok szerint jóval erősebb, főleg a tüzérséget, a légierőt, a harckocsi állományt tekintve... Csak egy hajszálon múltott a háború, mikor végtelenül feszült napok után, augusztus 30-án a szovjetektől is szorongatott románok engedtek, és a bécsi Belvedere palotában megszületett az egyezség 43 492 km², több mint 50 %-ban

magyarok lakta terület visszaadásáról (Románia az egykori Magyar Királyság területéből mintegy 105 ezer km²-t kapott).

A bevonulás szeptember 5-én kezdődött meg és 13-án fejeződött be – a zalai alakulatok a felvonuló hadsereg déli szárnyán, a Sebes-Körös völgyében, a Királyhágón keresztül meneteltek Kolozsvárra. Az útjuk – a román többségű Báródságot leszámítva – diadalmenet volt, virágésővel, síró-nevető, végtelenül boldog emberekkel. Szeptember 11-én szakadó esőben értek a kincses városba, ahol óriási tömeg várta jöttüket; 15-én pedig a kormányzó jelenlétében tartott katonai díszszemle élén vonultak fel. És közben barátkoztak, fényképeztek, futballmeccset vívtak a KAC csapatával...a huszadik század sok-sok gyötrelme között néhány igazán boldog nap adatott nekik Kolozsváron. Októberben már itthon voltak, elhozták emlékeiket, amelyeket oly sok évi rejtőzködés után most Molnár András és Szabó Péter nyújtott át nekünk, e képes album lapjain. Ami pedig a könyvből kimaradt, az virtuális kiállítás formájában, a Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltárának honlapján http://mnl.gov.hu/mnl/zml/virtualis_kiallitas/bevonulas_erdelybe_1940) megtekinthető...

Szemes Péter

Az utolsó évtized

A Ruszt József életmű-sorozat zárókötetéről

A kiváló rendező utolsó évtizedébe és ezzel együtt a korszak színháztörténetébe, egy-egy jelentősebb bemutató műhelytitkaiba, születésének körülményeibe, közvetlen recepciójába enged betekintést a Ruszt József életmű-sorozat hatodik kötete. Az 1994 és 2005 közötti bő dekádot átfogó munka – köszönhetően a szerkesztők, Nánay István és Tucsni András gondosságának – nemcsak a Budapesti Kamaraszínháznál eltöltött évek, a végső veszprémi és zalaegerszegi rendezések szövegnyomaiból közöl szemelvényeket, de a személyesség jegyét magán viselve, a nagy formátumú színházcsináló fontosabb, kapcsolódó irataiból, naplójegyzeteiből, levelezéséből is, sőt a barátok, kollégák emlékezéseinek is teret enged. Így – amellet, hogy önmagában is értékes és haszonnal forgatható darabja – méltó lezárása a pálya egészét áttekintő szériának, melyből érzékletesen bomlik ki egy ízig-vérig színházi ember alakja, jelleme, gondolatvilága, s hogy milyenek látta őt a szakma és a hozzá közelállók köre. Mely egyszerre művészet és tudomány: szépirodalom, dráma- és előadáselemzés, színháztörténet és -elmélet, ugyanakkor napi életesemények, örömök és gondok, szeretet és szenvedés, remény és lemondás rögzítése. Kevercse szakrálisnak és profánnak, éginek és földinek, hirdetve a test pusztulása ellenére a szellem halhatatlanságát.

Előszavában Nánay István három fordulópontot emel ki Ruszt életének a kötetben vizsgált szakaszában: „1994, a független színpadi korszakának lezárása és a Budapesti Kamaraszínházhoz szerződése, 1998, a nyugdíjba vonulása és Zalaszentgrótra költözése, valamint 2004, amikor nyilvánvalóvá válik, hogy rákbeteg”. Az elsőtől a másodikig tartó négy esztendő művészi teljesítményének legjavát az alkotótárs, Forgách András visszatekintő írása (*Az állhatatos Ruszt*) mellett az újrakezdett napló bejegyzései, levelek és az előadások kritikái alapján mutatják be a szerkesztők. A Független Színpad elhagyását követően (amit a tagok közül többen sohasem bocsátottak meg neki) az Asbóth utcai stúdiókban klasszikusok sorát állította színpadra, ami fontos eleme volt Szűcs Miklós igazgatóval közös törekvésüknek: markáns arculatot teremteni a Kamara számára, igazán becsatornázni azt a fővárosi színházi kínálatba. Az első évben – miközben az általa korábban Gálffi László főszereplésével színre vitt *II. Edwardot* meghívták New Yorkba – a kiscelli Romtemplomban megcsinálta *A varázsfuvolát*, amit Fodor Géza – reflektálva Fáy Miklósnak a Népszabadságban megjelent, lehúzó írására – Ljubimov *Don Giovanni*ja óta a magyar operakultúrában „az első eredeti és interpretációtörténetileg is releváns Mozart-rendezés”-nek nevezett, és Miller *Alkuját*, ahol, beugróként, ő játszotta a zsidó becsüs Gregory Solomont. Napi feljegy-

zéseiből kitűnik, mennyire izgult, míg felépítette a figurát és az is, hogy éppígy foglalkoztatta egy-egy olvasmány (mint Thomas Mann *A Doktor Faustus keletkezése* c. könyve), tévéműsor, érdekes beszélgetés, hír vagy éppen a közélet történései. Gyakran hallani, hogy a költők a jövőbe látnak, ám több, mint húsz év távolából Ruszttól sem kicsinység a tömeges népvándorlás „jóslata”, vagy a Fidesz jövőre hozható regnálásának prognosztizálása Medgyessyék választási győzelme idején. Rendkívül szimpatikus módon, nyomon követte egykori színészei, munkatársai sorsának alakulását is, és az elsők közt gratulált, ha valaki komolyabb kitüntetést kapott.

Merlini rögtönzés című dolgozata arról tanúskodik, hogy noha két évvel korábban visszavonta a Nemzetire kiírt pályázatra (egyedülként) beadott anyagát, továbbra is élénken érdekelte az ország első teátrumának jövője. Bizonyára számára is nagy elégtétel volt – annak ellenére, hogy más elveket vallott, mint a hatalom akkori birtokosai –, mikor 2003-ban kedves tanítványa, Jordán Tamás lett az igazgató, még, ha munkáját már csak leveleivel segíthette is. 1995-ben ezt javasolta: „Fiatal színház legyen a Nemzeti, tíz-tizenöt darabos repertoárral, melyet folyton meg-megújít, és vegyen fel évente egy-egy kortárs szerzőt a repertoárjába, hogy 'szakmai idegrendszerét' a mai kor követelményeihez igazíthassa.

Bízta meg a miniszter a szakmát (beleértendő a Nemzeti Színházat is!) a jelöléssel, konzultáljon, ha kell, és saját hatáskörében döntsön.”, s hozzáteszi: „... 'e sorok írója magának e folyamatban különlegesebb szerepet nem szán, a Nemzeti Színházra pályázni személyes okok miatt nem szándékozik, de nyíltan megvallja, hogy az új Nemzeti Színház elnevezésű provizórium felépítésében – értelmezésem szerint: létrehozásában – szívesen közreműködne”.

De szakmai tudására, tapasztalatára nem tartottak igényt, így folytatta munkáját a Kamarában, ahol 1995-ben két jelentős bemutatója volt (miközben a Madáchban *A oroszlán télent*, a függetlenekkel a *Végzetes szerelem játékat* is megcsinálta): *Az állhatatos herceg* és az *Othello*. A Calderón-darabban bizonyára régi, Universitas Együttesbeli sikereit próbálta visszahozni, újraálmodni az egykor látott Grotowski-előadás atmoszféráját, ám be kellett látnia, hogy a leterhelt Gálffiből nem lehet azt kihozni, amit a lengyel rendező Cieślakból tudott. A Shakespeare-bemutató – amint erre Forgách András rámutat – voltaképpen a

II. Edward lendületéből, az ottani „szabálytalankodás élvezetéből” nőtt ki, ebben talált rá Ruszt későbbi Luciferére, Kamarás Ivánra. A kapcsolódó kritikákból látható, hogy a *Varázsfuvolához* hasonlóan ezek az előadások is mennyire megosztották az ítéleteket. Az *Othelloról*, a lelkesedő Koltai Tamás ellenében, például így írt a(z) – Ruszt szerint az ő letagadott zsidósága miatt (ld. a *Függelékben* közölt „*Shalom*” c. jegyzetét) – örökké fanyalgó MGP: „(...) Ruszt József rendezésében a tragédia paródiáját játsszák. A rendező összegyűjtötte csokorba az *Othello* előadásainak ismert rendezői ötleteit, és kedveskedett vele közönségének. A mőrt nyílt színen bekenik feketére, a Schmoll-pasztás bőr Peter Zadek ötlete. Az pedig, hogy valamilyen őserdei törzsből jött primitív szerecseny(!) csöppent a kifinomult Velencébe, Laurence Olivier ötlete volt. Ő törte-hörögte torokhangon az angolt, ahogyan itt Kamarás Iván lemélyített hangon úgy beszél a magyar verseket, mintha szesztől elbutult orosz tábornok volna.”.

A következő évtől Szűcs Miklós és művészeti vezetője között is kezdett feszültebbé válni a viszony, amint ezt levelezésük a kötetben közreadott részlete is mutatja. Mindez megérelte Rusztban azt a döntést, hogy hamarosan kérni fogja nyugdíjazását és elhagyja a társulatot. 1996 tavaszán megrendezte Strindberg *Haláltáncát*, ősszel pedig egy újabb klasszikust, Katona József nemzeti drámáját, *Bánk bán '96* címmel – mindkettő fogadtatása meglehetősen vegyes volt, utóbbiról még dramaturgja, Forgách András is azt írta, hogy hat évvel a rendszerváltás után még „lötyögött a formáját kereső valóságban”, illetve problematikussá vált benne a rendelkezésre álló tér kicsisége. Maga a rendező így vallott róla barátjának, Németh D. Antalnak címzett levelében: „Minden erőt kivett belőlem a *Bánk bán* próbafolyamata, különösen a finis. (...) A teljesítményt nem tudom értékelni, a visszhangot se, a lényeg, hogy megcsináltam a *Bánk bán*t is, amely pedig 'megcsinálhatatlan'. Ezzel szinte minden magyar klasszikust megrendeztem Bornemissza (sic!) Pétertől Csonkain, Vörösmartyn, Madáchon át Bartókig és Kodályig. Ezzel, úgy érzem, be is fejezhetem rendezői pályámat.

A *Bánk bán*t szép búcsúnak tartom. Tavasszal főiskolás gyerekekkel még csinállok egy *Hamletet*, de azt inkább stúdiumnak tekintem, semmint rendezésnek.”.

A *Bánkot* végül, Ruszt 1998-as nyugdíjba vonulásáig,

még – a Kolibriben megcsinált *Anatómiai Teátrum* mellett – egy, az *Othellót* kiteljesítő Shakespeare-sorozat követte: 1997-ben a jelzett *Hamlet* és a *III. Richárd*, valamint az utolsó aktív esztendőben, a Tivoliban, a *Rómeó és Júlia* színrevitelével. Az előadások visszhangját jól érzékeltetik a beválogatott kritikák részletei, mint ahogy a zalaszentgróti magányba elvonulni készülő rendező erős közösségi igényét a naplóban megörökített találkozások, beszélgetések, az újraindított levelezések (például Jerzy Wozniak lengyel színésszel). E korszak záró szövegéül a szerkesztők Forgách András *A furulyától Bachig* címmel jegyzett, Gálffi Lászlóval folytatott beszélgetését választották, ami egyrészt a nyitó, *Az állhatatos Ruszttal* mintegy keretbe fogja a négy évet áttekintő egységet, másrészt átvezet az utolsó, veszprémi és zalaegerszegi közös munkák felé.

A nyugdíjazással beállt változásokról (az írás egyúttal összegzés, búcsú is) Tucsni András emlékezik meg. „*Van még tíz évem*” című visszatekintésében mindezt ekként fogja össze: „Ül Ruszt Zalaszentgróton, ül a konyhában, előtte az asztalon gyógyszerek, hamutartó, cigaretta, szakácskönyv – és cetli cetli hátán, rengeteg cetli. Már Budapesten, a Zöldlomb utcai lakásában kezdte múltját jegyzetelni. Gyerekkori történéseket, isaszegi éveinek eseményeit, emlékeket idéző ismerősök nevét (sokszor napokig gondolkodott egy-egy néven) írogatta ezekre a cetlikre. Már ott, a Független Színpad elmúló korszakában, a Zöldlomb utcai lakásban eldöntötte, hogy megírja élete történetét. (...)

A zalaszentgróti visszavonulás gondolatát és e gondolat megvalósítását már ennek a programnak jegyében döntötte el.

(...)

Nyugdíjba vonulási szándékát 1996-ban jelentette be a Budapesti Kamaraszínház igazgatójának, Szűcs Miklósnak, és 60 évesen elbúcsúzott a színháztól. 'Nem akarok többet rendezni.' – mondta. Szent Ágoston izgatta és a már említett könyv. (...) de a zajos világtól való elvonulása korainak bizonyult.

(...) szinte minden évben készített egy-egy jelentős előadást”.

S valóban, már 1999-es naplóbejegyzéseiből kiderül, hogy érdekelte az általa alapított zalaegerszegi színháznál folyó munka, és nyilván nemcsak azért, mert „háziura”, Tucsni András akkor ott volt irodalmi vezető. Felmerült, hogy dolgozhatna ott valamiképp,

és az is, hogy Pécsett megcsinálná Gálffival Szophoklész *Philoktétészét* – de ezekből az eredetileg tervezett formában semmi sem lett. Közben Nánay István is elkezdte kapacitálni, hogy írja újra 1968-as színházi „tankönyvét”, annak hiánypótló jellege miatt, s ez ugyancsak foglalkoztatta. Végül 2000-ben tért vissza a Hevesibe, szinte napra pontosan két évvel utolsó Kamaraszínházbeli bemutatója után, megint *Rómeó és Júliával*. Aztán még ebben az évben a városi művelődési központ landorhegyi játszóhelyén színre vitte a vágyott *Philoktétészt* is, Gálffival a címszerepben, amit nem fogadott túl elismerően a kritika. Karsai György a Színházban például erényeivel együtt is csatlósának nevezte Ruszt rendezését. Ám a próbákkal járó munka és az előadások mindenképp alkalmasak voltak arra, hogy kimozdítsák az alkotót szentgróti elszigeteltségéből és megérleljék benne a Zalaegerszegre költözés gondolatát.

Mivel a Hevesiben főrendező Bagó Bertalan mellett másik egykori Független Színpados színésze, Kolti Helga igazgató lett Veszprémben, invitálásának engedve – a zalaegerszegi beavató-sorozat *Csongor és Tündéjét* követően – 2002-ben és 2003-ban is színpadra állított ott egy-egy komoly darabot. Az egy előadásá összevont *Oidipusz király* és *Oidipusz Kolónosban* bemutatóját – benne Gálffi Lászlóval thébai uralkodóként –, dramaturgjával, Kőszegi Lajossal (akin egy levelének aláírása után rajta maradt a Laios név, humoros utalásként a munka intenzitására, a darab világának megelevenedésére) és a zeneszerző, Bakos Árpáddal folytatott, a régi időket idéző, hosszas levelezés, elemzés előzte meg. Ennek a közreadott korpusznak méltó párja, egyúttal a kötet másik csúcspontja Nánay István a ruszti koncepciót felfejtő, alapos analízise, mely *Oidipusz szenvedéstörténete* címmel a Színház folyóiratban jelent meg, s amit a szerkesztők – teljes joggal – itt egészében idéztek.

Ebből az időszakból származó naplórészletei és levelei között kapott helyet másik veszprémi munkája, a *Galilei* sikeréről szóló bejegyzés, Gálffi László köszöntése 50. születésnapján, Máriáss József emléktáblájának avatásán mondott beszéde és az Universitas Együttesről készült filmhez kapcsolódó levelezés is.

Külön fejezet foglalkozik utolsó rendezésével, a második zalaegerszegi *Tragédiával*. A Hevesi Sándor Színház alapításának 21. évfordulója alkalmából a megye és a város vezetői kérték fel, hogy állítson

színpadra egy általa választott darabot. Ruszt végül a Madách-mű mellett döntött – megint Fekete Gizivel és Szalma Tamással, az azóta eltávozott Gábor Miklós helyett Kamarás Ivánnal –, keretbe foglalva az intézményhez kötődő munkásságát. A felkészülést segítő, nemcsak Szerb Antal irodalomtörténetének vonatkozó részét jegyzetelte ki, de haszonnal forgatta Striker Sándor könyvét is (aki lehántotta a drámai költeményről az Arany által rátett rétegeket), sőt a szerzővel komoly levelezésbe is bonyolódott. A próbafolyamat ideje alatt tüdejében az orvosok rákos daganatot találtak, ám csak a második előadás után hagyta magát megoperálni – betegsége, amint a közreadott kritikákból is kitűnik, jelentősen rányomta bélyegét a közös munkára és annak eredményére, ezért szép gesztus, hogy a szerkesztők a három főszereplő egy-egy személyes hangvételű üzenetével zárták ezt az egységet. Fekete Gizi – többek közt – ezt írta: „Kavarnak bennem az emlékek, az érzések, minden, amit ő jelentett nekem. Minden, ami a színészethez, a színpadi léthez fűz, vele együtt, ő általa teljes. Ő volt a tanítóm, a bálványom, a mesterem. Ha ő rendezett, elfelejtettem a félelmet, a lámpalázat. Szeretete önbizalmat adott, erőssé tett.

Nyolc együtt töltött év. Nagyon kevés, de elég volt arra, hogy a színészetemet, színészi léteimet meghatározza. Az ő zsenialitásának fényéből egy picit szikra rám is hullott, és ez elég volt egy egész életre.”.

Az utolsó egység, a harmadik mérföldkőtől a végső pontig, a rákkal vívott küzdelmet mutatja be. 2004. október 18-án műtötték meg a Korányi Klinikán, tíz nappal későbbi hazatérésétől a második, 2005. május 19-i szombathelyi operációig tekintik át naplójegyzetei és levelei Ruszt életének tragikus szakaszát, drámai tudósításként az értelmes létért vívott harcáról, „a halálos betegség fázisairól, barátságok és kapcsolatok újraéledéséről, emberi ragaszkodásról”. A hozzá közelállók közül szinte naponta írtak egymásnak Jordán Tamással – egykori tanítványát már csak tanácsaival tudta segíteni a Nemzeti élén végzett munkájában –, de a kötetben közreadott bő válogatásban gyakran szerepel Forgách András, Hetényi Ágnes (a kecskeméti *Bereniké* előadáshoz Racine szövegét fordító Rozgonyi Iván özvegye), Janisch Attila filmrendező, és felesége, Illés Klára, Nánay István, Schaefer Andrea (zalaegerszegi színésznő, majd rádiós műsorvezető) és a volt társ, Mátyus Aliz neve is. Feljegyzéseiben megemlíti két olyan embert is, akik könnyebbé tették számára az

utolsó időszak mindennapjait: új „háziurát”, Matyéka Istvánt – aki a Dél Hercegnője névre keresztelt társasháza (a rendező egykori otthona) falán, tiszteletére, 2006-ban emléktáblát helyezett el –, és Szilasi Attilát, a Hevesi Sándor Színház ügyelőjét, aki feleségével, Kiss Szilviával sokat segített neki ügyeinek intézésében, s akik máig méltó módon el nem helyezett hagyatékát is őrzik. Egy-egy rövid írás akár tőlük is szerepelhetett volna a könyvben.

Egészségi állapota, a különböző vizsgálatok eredményei és közérzetének alakulása, hullámozása mellett – naplója és levelei tanúsága szerint – nyomon követte a színházi történeteket, sőt még maga is tervezett. Pintér Márta, a Veszprémi Egyetem Színháztudományi Tanszékének vezetője, előadáselemzés óra megtartására kérte fel, szeretett volna (szokása ellenére) előadásokat nézni a *Tragédiá*ból, és Nánay Istvánnal is elhatározták két kötet elkészítését: a monografikus *Ruszt* c. kötet kibővített változatát és az aktualizált tankönyvét – ám mindez beteljesületlen maradt: az egyetemistákhoz nem tudott elmenni, a társulat tagjainak (a pálya korai szakaszát idézve) instruáló-bátorító levelet küldött, s a könyvekből is csak részletek készültek el. Maradtak a találkozások, hiszen volt munkatársai közül többen meglátogatták (mint Gálffi László, Egri Márta vagy Forgách András) és a baráti tanácsok Jordán Tamásnak. 2005. május 18-án, a szombathelyi műtét előtt mindenkitől elbúcsúzott, a legszebb sorokat mégis (még február elején) egykori tanítványának írta: „Édes Tamás! Egyike, ha nem Egymaga vagy életemben, már-mint a szakmaiban, akinél éreztem valami különös varázst, amit egyetlen másik, egyébként tehetséges kollégámnál sem. Most már megmondhatom neked – két férfi nézi egymást, illik hát valós dolgokat mondaniuk. Olyan volt ez a 'rád gondolás', az a 'tudat', hogy vagy, mint ahogyan vannak madarak meg fák, úgy vagy és voltál nekem, mint valami igazi, beteljesült szerelem. Nem tudom máshoz hasonlítani ezt az élményt, mert élmény és nem egyszerűen csak érzés.

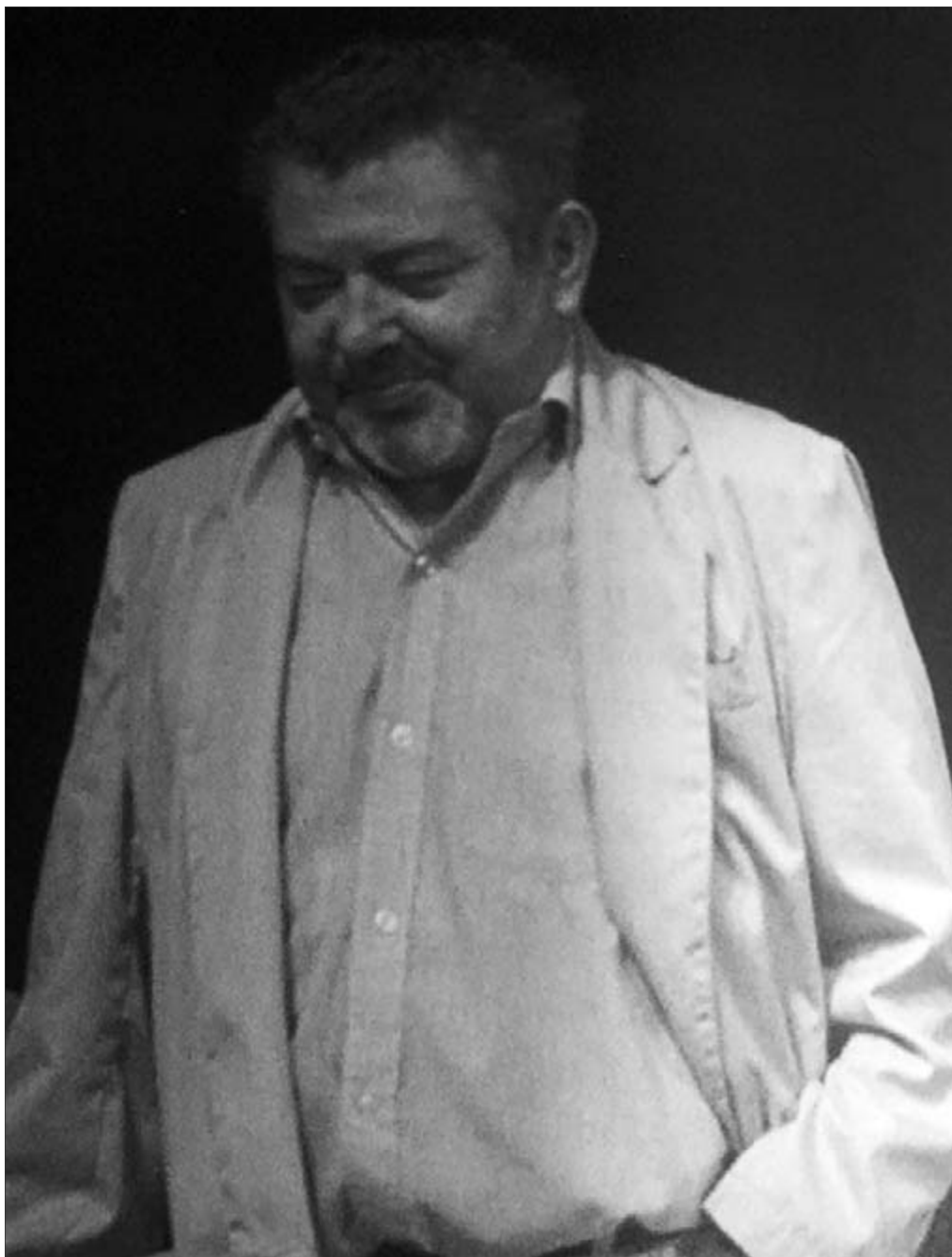
Amikor annak idején a *Karnyóné*ban ültél a dobogó szélén, kezeden a seprű, a padon ott feküdt Sólóyom Kati, és te elkezdted evezni a seprűvel, mintha az egész dobogó egy tutaj lenne... és a színpad megindult valami transzcendenciába. Ez nem túlzás, ahányszor ezt az élményt felidézem magamban, az a dobogó mindig megindul, mint valami tutaj. Köszönöm.”.

A jelzett dátumnál ér véget a kötet, talán helyesen is, mellőzve az utolsó két hónap kálváriájának megidé-

zését. Ehelyett, a rendezések adatai és a jegyzetanyag mellett, a megíratlan családtörténet részletei kaptak helyet a *Függelék*ben, a gyermek- és ifjúkor személyes emlékeivel zárva a művet, e kötet és a sorozat egésze korpuszát, felmutatva a halálon az élet, a feledés felett az emlékezet diadalát – különösen aktuálisan, most, Ruszt távozásának tízedik évfordulója közelében. Aki a

szerkesztők kalauzolásával végigjárta az életutat, bizonyosan gazdagabb lett, és egy nagy értékkel a magyar színháztörténet is.

(*Zalaegerszegi Hevesi Sándor Színház – Tucsni András, 2015*)

Ruszt József,
2004-ben,
Zalaegerszegen.

P. Szabó Ernő

A szlovén kapcsolat

Bemutkozás a Műcsarnokban

Két köztársasági elnök, négy kiállítás, azonos számú katalógussal kísérve, amelyek közül az egyikbe nagykövet, akadémiai elnök, polgármester és múzeumigazgató írt előszót – önmagukban már ezek a tények is sejtetik, hogy a tárlatok s a hozzájuk kapcsolódó katalógusok igencsak fontos eseménysorozat részeként jelentek meg a budapesti közönség előtt. S valóban, a budapesti Műcsarnokban 2015 augusztus-szeptemberében rendezett kiállítások, amelyek *A szlovén kapcsolat* összefoglaló címet viselték, nyilván kitüntetett jelentőségű eseményekként kerülnek majd be a két ország kulturális-művészeti kapcsolatainak történetéről beszámoló krónikákba. Különösen igaz ez a tárlatsorozat központi rendezvényére, a kortárs szlovén festészeti kiállításra, amely, ahogyan Ksenija Škrilec, a Szlovén Köztársaság budapesti nagykövete fogalmazott a katalógusban, „példa nélküli a szlovén kultúra magyarországi bemutatásában. A kortárs szlovén képzőművészet legnevesebb képviselői eddig még nem szerepeltek ilyen átfogó terjedelmű kiállítással ilyen előkelő helyszínen, Budapesten.”

Kimondatlanul persze az is benne van a legutolsó mondatban, hogy más, dimenzióit, jelentőségét illetően szerényebb rendezvényre azért természetesen már sor került a magyar fővárosban, ahogyan a két ország különböző vidéki műhelyei között is élnek a kapcsolatok az utóbbi időben. A mostani sorozat egyik célja éppen az volt, hogy tovább ösztönözze a kapcsolatok erősítését, elősegítse egymás művészeti alkotásainak megismerését. „A jelen kiállítás – zárja sorait a nagykövet – nem csupán fontos határhő a szlovén képzőművészet bemutatkozásában a magyar közönség előtt, hanem egyben elköteleződés a jövőbeni nagyratörő tervek mellett.” Hogy nemcsak szóvirágokról van szó, azt jól érzékelteti, hogy épp e sorok írása közben hallom a hírt, hogy Ljubljanában megnyílt a magyar kulturális intézet, amelynek működése a kétoldalú kulturális kapcsolatok fejlődésének új szakaszát ígéri. Az egyik oldalon azért üdvözölhetjük a kölcsönös nyitásra, közeledésre irányuló szándékot, mert kétségtelen, hogy a földrajzi közelség ellenére, a szlovének és ma-

gyarok nagy része keveset tud egymásról – a másik oldalon viszont éppen azért, mert sok évszázados, de a köztudatban nem eléggé benne lévő kapcsolatokra hívta föl a figyelmet a tárlatsorozat, a közép-európai iságnak arra a mindkét ország kultúrájában meglévő jegyeire, elemeire, amelyekkel akkor is találkozunk, ha nem magyar vagy szlovén, hanem mondjuk osztrák, vagy éppenséggel cseh földön járunk. Aquila János festői munkássága éppen olyan fontos részét képezi ennek a határokon átívelő közösségnek, mint Zala György szobrászata, vagy Jože Plečnik építészete. Azt persze kevesen tudják, hogy a Kolozsvári testvérek Szent György szobra az ő rekonstrukciós munkájának a részeként került úgy és éppen oda a prágai várban, ahol és ahogyan ma látjuk, az azonban nemcsak a szakma számára nyilvánvaló, hogy nemcsak Ljubljana, de Bécs vagy éppen Prága XX. századi építészete is szegényebb lenne a Hradzsín rekonstrukcióját is tervező Plečnik munkássága nélkül.

Rokonszenyből, egymáshoz való közeledési kísérletekből korábban sem volt hiány. Lendva 2006-ban kötött testvérkapcsolatokat a budai várkerülettel, 2014-ben pedig Budapesttel írtak alá együttműködési megállapodást. A Magyar Művészeti Akadémia

tagjainak a kiállítását 2015 nyarán rendezték meg a ljubljanoi várban. Éppen ideje volt tehát, hogy a nagyszabású vállalkozásra, *A szlovén kapcsolat* című a tárlatsorozatra sor kerüljön. Az eseménysorozat – mert hát a tárlatok mellett filmvetítések, előadások, társművészeti rendezvények is helyet kaptak a programban – fontosságát az is növelte, hogy ez volt az első olyan típusú rendezvény, amely a Műcsarnok 2015 nyarán hivatalba lépett új művészeti igazgatója, Szegő György és stábjja elképzeléseit manifesztálta: lehetőleg úgy rendezni egyszerre több bemutatót a nagy múltú intézményben, hogy azok ne csupán egymás mellett, de kifejezetten egymáshoz kapcsolódva, egymás hatását erősítve „működjenek”. Ily módon kerültek egymás mellé a kiállítások az év utolsó hónapjaiban is, amikor *Heuréka* hívószó alatt a többi között Nicolas Schöffer fényszobrai és az *Első Magyar Látványtár* gyűjteményének a darabjait láthatta a közönség egy időben, de kétségtelen, hogy *A szlovén kapcsolat* egyes tárlatai között jóval erősebb volt a kapcsolat, mint a folytatást jelentő kiállításoknál.

A szlovén kapcsolat központi eseményét a kortárs szlovén festészet jeles mestereinek a munkásságát bemutató tárlat jelentette, a kiállítási séta logikus

kezdetül azonban *Aquila János keze által...* című tárlat kínálkozott, amely a középkori freskófestészet Őrség-Muraköz-Stájerország háromszögében alkotó kiemelkedő alakjának, Aquila Jánosnak állított emléket. Johannes Aquilának, ahogyan saját korában nevezték, akinek két önarcképe is ismert a késő Anjou-korból. Ezeket az önarcképeket Kerny Teréz, a kiállítás kurátora úgy értékeli, mint az első fennmaradt, névvel jegyzett művészportrékat. Bár úgy érezhetjük, sokat tudunk a művészről, Aquila életrajza mindmáig homályos, hiszen eddig még nem került elő rá vonatkozóan konkrét levéltári adat. Ma ismert legkorábbi munkájából, a veleméri (Vas megye) Szentháromság-templom egyik – mára már elpusztult – falképének 1378-as évszámából következtetve, valamikor a XIV. század közepén születhetett. A János keresztnév Johannes alakja, valamint a művészcímer következetes alkalmazása német eredetét valószínűsíti, de ez sem bizonyított még egyértelműen. Az ugyancsak a feliratszalgokon olvasható vezetéknevét minden bizonnyal utólag vehette föl, ami elsősorban védőszentjére, a sas (aquila) attribútummal ábrázolt Evangélista Szent Jánosra utalhat. Ismert freskói a veleméri Szentháromság-templomban, a bántornyai Szűz Mária-templomban, a mártonhelyi Szent Márton-tem-

plomban, a fürstenfeldi Ágoston-rendi templomban vannak és egy világi témájú alkotás a radkersburgi Pásztorházban található. Johannes Aquila az akkortájt kötelezően elvárt, a szentélybe került eszkatológiai témákat egy tradicionális ikonográfiai panelkészlet alapján festette meg, ez lehetett mintakönyvének alapja. A többi kompozícióhoz a szomszédos országokban látott képzőművészeti alkotások, elsősorban falképek szolgáltak kiindulópontul, amelyeket nem egyszer minden módosítás nélkül adaptált. Bizonyos speciálisan magyar témákhoz (például a Szent László-história) pedig a megrendelői, a Széchy és a Bánffy család, illetve rajtuk keresztül a királyi udvar nyújtott számára jól felhasználható képzőművészeti mintákat. A Múcsarnok termeiben megjelent a veleméri templom makettje, egy nagy, szénával beszórt tér, amelyben a látogatók megfigyelhették, hogyan készült egy középkori freskó, emellett a hazai gyűjteményekből (Magyar Nemzeti Galéria, Forster Központ, soproni Storno-gyűjtemény) összeválogatott anyagból az Aquila-életmű immár több mint másfél száz éves kutatástörténetének különleges mozzanatai is áttekinthetővé váltak. A kiállítást Móser Zoltánnak az Aquila-freskók részleteit bemutató fotókiállítása kísérte.

A Múcsarnok baloldali teremsorának elején kapott

Enteriőr a kiállításról

Zala György: Mária és Magdolna

helyet a Zala György életművét bemutató kiállítás, amely ugyan csak az életmű kis szeletét mutathatta be, de mintegy a szabad téren folytatódva, a művész legfontosabb köztéri műve, a Hősök tere monumentális együttese felé vezette a látogató figyelmét. Zala György művészete azért kaphatott helyet az összeállításban, mert 1858-ban, a történelmi Magyarország Zala vármegyéjében fekvő kisvárosban, Alsólendván született, amely város (Lendava-Lendva) ma a szlovéniai magyar kultúra, művészet legfontosabb központjának tekinthető, s amelynek Galéria-Múzeuma, s annak vezetője, Lázár Beáta, oroszlánszerepet vállalt a mostani tárlatok előkészítésében. Mayer György, aki reálgimnáziumban érettségizett, majd a Mintarajziskolában folytatta tanulmányait, éppen szülőföldje tiszteletére változtatta a nevét Zalára, új nevét bécsi akadémiai éveitől használta. Dolgozott bécsi és müncheni mesterek mellett, kiválóan megtanulta a szakmát, magáévá tette a kor divatos, allegorikus jelképrendszert használó ábrázolásmódját, amelyet kiváló mintázó készséggel párosított. Munkásságának jobb megismerését szerencsés módon segítette, hogy a kiállítás kurátora éppen az a művészettörténész,

Szatmári Gizella volt, akinek monográfiája 2014-ben jelent meg a Vitrin Kiadó gondozásában, Péntek Imre szerkesztésében. A kurátor írta a pályaképet a kiállítás katalógusába is, kifejtve, hogy Zala jelképrendszere alapjául a görög-római kultúrát és művészetet választotta, a historizáló felfogás szellemében, ennek nagyrészt kész eszköztára pedig – egyértelmű utalásaival az elterjedt klasszikus műveltségre is alapozva – további összefüggések kidolgozásában segítette.

Zala munkássága az 1880-as évek közepétől egyre inkább a hazai közönség figyelmé előtt bontakozott ki. A *Fiatal anya síremléke* (Mária és Magdolna alakjával) című munkájával komoly sikert aratott, számos jelentős megbízást kapott (aradi *Szabadság-szobor*, budavári *Honvéd-szobor*, majd később a *Millenniumi emlékmű*, amelynek kivitelezése évtizedeken át húzódozott.) Zala nemcsak köztéri szobrászként, de a portréterén is kiváló teljesítményt nyújtott, számos portrét mintázott, elsősorban az 1880-as évek második felétől a századfordulóig terjedő korszakban (Ferenc József, Erzsébet királyné, Deák Ferenc), ezek a művek jelentették a múcsarnoki kiállítás gerincét. Zala György mindenben a klasszikust, az időtlent, a válto-

zatlant, az örök érvényűt kereste, ennek köszönhető, hogy, amint arra Fülep Lajos egyik fiatalkori riportjában metsző gúnnyal rámutatott, éppen a saját korával való kapcsolat fontosságáról feledkezett el. Elek Artúr megértőbben fogalmazott róla, azt írta, hogy „nagy tehetség, csak nem jó korban született”.

Vele ellentétben Jože Plečnik (1872–1957), aki előtt a rendezők *A karszti ember* című kiállítással tisztelgettek, teljességgel kora gyermekének nevezhető. Emblematikus alakja meghatározta Szlovénia fővárosának, Ljubljanának a modern építészetét, miközben tevékenysége egyetemes jelentőségűnek nevezhető, eltérő kulturális hatások, építészeti hagyományok összekapcsolásán alapul. Tanulóéveit Bécsben, Otto Wagner mesteriskolájában töltötte, az 1890-es évek második felében. Az I. világháború végéig Bécsben dolgozott, majd 1911-től tíz éven át a prágai iparművészeti iskola tanára volt, illetve 1920-ban az újonnan alakult Csehszlovákia állam szimbolikus akropoliszának (Hradcsin) rendezésére, majd az államelnöki rezidencia kialakítására kapott megbízást. Épületei stílusára egyéni neoklasszicizmus és művészség jellemző. Városrendezési munkássága mellett iparművészeti tevékenysége is jelentős. Az 1920-as évektől haláláig a Ljubljana Egyetemen oktatott. Ljubljana lakóháza ma múzeum, éppen a budapesti kiállítás megrendezésének időszakában újult meg. Munkásságának nemzetközi újraértékelése az 1980-as években kezdődött, épületeit a posztmodern építészet előképének tekintik, hiszen a plečniki életmű, Közép-Európa városaiban emelt épületeinek sora, egy közös regionális építészeti nyelv kiindulópontjának is tekinthető. A kiállítás ebbe a sokszínű, több helyszínt/várost érintő építőművészeti tevékenységbe és alkotói gondolkodásmódba engedett betekintést, mondhatni: az alkotó szakmai életútjának kronológiáját kötötte össze az életmű topográfiai feldolgozásával, Plečnik az építész, várostervező és plasztikus formák alakítója, mint az eljövendő évszázad univerzális városa ideájának megfogalmazója jelent meg. Ez a tevékenysége mindenekelőtt Ljubljana komplex városépítészeti fejlesztésében nyilvánvaló, amely a szlovén főváros képét napjainkig meghatározza, többek között a központi városi temető, a Žale kialakításával. A tárlat, a hozzá kapcsolódó, Hadik András építéstartó, kurátor szövegét közlő katalógus, valamint a nemzetközi konferencia és kerekasztal-beszélgetés, az építész alkotásainak felvonultatásával, valamint műkö-

dése helyszíneinek felvillantásával, Plečnik személyes alkotói portréját is megrajzolta.

Plečnik alig két évtizeddel korábban született, mint a *Mesterek és mestereik – hagyomány és folytonosság a szlovén festészetben* című kiállítás legkorábban indult résztvevője, Gojmir Anton Kos. A másik, még az Osztrák-Magyar Monarchia időszakában született résztvevővel, Božidar Jakaccal pedig az rokonítja, hogy az építészhez hasonlóan a festő is erős szálakkal kötődött Prágához. Onnan hazatérve ő volt az, aki a *Novo mesto-i tavasz* nevű irodalmi-képzőművészeti mozgalmat elindította, a Szlovén Művészkлуб elnökeként pedig a második világháború időszakában ő volt az, aki szorgalmazta egy ljubljana-i székhelyű művészeti akadémia létrehozását. Az akadémia megalakulásakor ő lett első elnöke, és egészen 1961-ig a grafika tanáraként működött itt. Egyike volt azoknak, akik a ljubljana-i grafikai biennále létrehozásában is aktívan közreműködtek, ezzel pedig már el is érkezünk a jelenig vagy legalábbis a közelmúltig, mert ez a biennálé a nyolcvanas-kilencvenes években fontos impulzust jelentett számos magyar grafikus számára is. Egyébként a Műcsarnokban rendezett kiállítás létrejöttét is a ljubljana-i Képzőművészeti Akadémia tanárai, jelesül Branko Suhy és dr. Jožef Muhovič festőművészek kezdeményezték, – kiindulópontja az akadémia öt tanárának eddigi pályája volt. Emerik Bernard, Herman Gvardjančič, Jožef Muhovič, Franc Novinc és Branko Suhy a manuális képalkotás szellemi erejében bízva, a festészeti hagyomány folytonossága mellett szállnak síkra, ennek jegyében rendezték kiállításukat az elmúlt években Szlovéniában (Ljubljana-i vár), Zágrábban (Mimara Múzeum), Bécsben (Künstlerhaus), Velencében (Accademia di Belle Arti di Venezia) és másutt is.

A budapesti kiállításon a kezdeményezők a professzor-elődök – Janez Bernik és Andrej Jemec nyugalmazott tanárok, Bogdan Borčič, Zoran Didek, Božidar Jakac, Gojmir Anton Kos, Marij Pregelj és Gabrijel Stupica, az Akadémia elhunyt tanárai, valamint Zoran Mušič – festményeit is bemutatták, ezáltal átfogóbb és reprezentatívabb betekintést engedtek a szlovén festészet 1920-as évektől máig tartó alakulásába. A nemzetközi művészeti szcénában is elismert Zoran Mušič ugyan nem tanított az akadémián, de számos szlovén alkotó példaképeül szolgált, aki például Velencében vagy különböző párizsi múzeumokban tanulmányozta, tanulmányozza a XX. századi egyete-

mes festészet történetét, törvényszerűen találkozott műveivel, Mušičot egyszerűen a szlovén művészet emblemikus alakjának tekinthetjük. A Múcsarnokban Borut Pahor államelnök és Áder János köztársasági elnök védnökségével megvalósult kiállítás a Magyar Művészeti Akadémia képzőművész tagjainak ljubljanoi bemutatkozását viszonyozta, s egyben az újabb kori szlovén művészet rendkívüli eseménye volt. Hosszas előkészítő munka után jött létre, időközben koncepciója is módosult némileg. Eredeti címe ugyanis a következő volt: *A szlovéniai festészet száz képe: Tisztelgés a festmény előtt* (kurátor: dr. Milček Komelj, a Szlovén Tudományos és Művészeti Akadémia tagja, társkurátorok: Jožef Muhovič, Branko Suhy, Mayer Marianna, szervező: Lázár Beáta, a lendvai Galéria-Múzeum igazgatója). Négy generáció művészeinek művei kerültek egymás mellé a Múcsarnok középső teremsorában: Božidar Jakac és Gojmir Anton Kos indulása közvetlenül az első világháborút követő időszakra esik, Zoran Didek, Zoran Mušič, Marij Pregelj, Gabrijel Stupica művészete a második világháborút követően vált ismertté, Emerik Bernard, Janez Bernik, Bogdan Borčič, Herman Gvardjančič, Andrej Jemec, Franc Novinc a hatvanas-hetvenes években induló generációkhoz tartozik, míg Jožef Muhovič és Branko Suhy a hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján kezdte pályáját. Bármelyik generációhoz is tartozzanak azonban a művészek, munkásságuk azt érzékelteti, hogy az új médiumok expanziója idején is erős festészeti hagyomány él Szlovéniában – ahogyan egyébként a kortárs magyar művészetben is. Ilyen értelemben pedig a párbeszéd valódi fóruma volt a kiállítás, valódi művészeti élményt adott, lehetőséget a szomszédos ország festészetének, az abban megjelenő értékeknek a megismerésére.

Enteriór a kiálltásról

Novotny Tihamér

Érdi érintések

A Városi Galéria két kiállításáról

I. Kovács Johanna képzőművész¹ tárlatának megnyitója előtti éjszaka, szentebb animámmal, segítő lelkészemmel, sugárbaráttal, megváltandó lélektestvéremmel mintegy álomba merülten társalogva, a következő tisztán hallható hangüzenetet kaptam a sötét úrból, a hullámtermészetű éterből, a köztes létből érkezve, amelyet most lefordítok a tisztelt olvasó számára: »Amiről Johanna beszél – jelesen a technikai kivitelezés problémáiról és kihívásairól – neki látszólag az a legfontosabb. A képek tartalma azonban a lelkéből jön. Erről viszont nem akar mesélni. Marad a homályos és talányos célozgatások ingoványos területén. Vagy nem tudja megfogalmazni, vagy nem akarja legmélyebb lélektitkait felfedni. A figurái – annak ellenére, hogy szerinte például a *Műterem* (2010) című kép alakjai fáznak, és vidáman fecsegnek – ijesztőek és nem evilági lényjelenségek. Mintha minden szereplője a túlvilágról jönne, vagy oda igyekezne. Hiányos, foszladozó végtagjaikkal, rángatózó mozdulataikkal távolodó vagy közeledő, egy-két színnel megfestett szellemlények (*Aluljáróban*, 2015; *Futók*, 2012), vagy rég halott patások koponyáival együtt ábrázolt emberszerű tünemények, illetve kimondottan csak lógó koponyák – mint megfeszített korpuszok – bukkannak fel rögeszmésen vásznain, függőleges tengelyeik mentén frontálisan vagy elfordulásban, különböző nézetekből ábrázolva.

Az itteni lét csak játék (*Játékok Daninak I-II.*, 2011), átmenet a feketéből feketébe (*Aluljáró I.*, 2015), a feketéből fehérbe, a fehérből feketébe, a fehérből fehérbe. A földi lét a köztes lét, ami halvány, színtelen, vagy alig-színezett ragasztott papírpép-testek várakozása az időben (*Várakozás I-III.*, 2015; *Körméretek I-III.*, 2015). Ceruzavékonyosságú, valódi testtel nem rendelkező papírcsíkcocskák emberek, kivájva és megszaggatva, összesodorva és megtépdesve. Csak lélektestük van. Tiszta és tisztátalan egybeolvad bennük: betűk ütnek át a festék vagy ragasztómassza alól; kimondatlan vagy kimondhatatlan gondolataik, szavaik kavarognak a felületben, felületen.

Matériás anyaghasználatú 2015-ös két képén szilárd homok háttér előtt lebegnek a papíremlékek. Van-e biztos talaj itt a Földön? Ha megtalálom, bizton kiszámíthatom-e, hogy nem süpped be, szív magába, vagy fed el? Ezért inkább lebegnek előtte.

Johanna médium! Mert nála a lélek képei belülről, mélyről vetődnek föl, és rajta keresztül materializálódnak. A költők is így kapják a szavakat. Nem az ő

¹ Kovács Johanna 1951-ben született Bukarestben. 1976-ban a bukaresti N. Grigorescu Képzőművészeti Főiskola grafika szakán szerzett diplomát. Mestere Vasile Kazar és Ion State volt. 1977-79-ben a Magyar Iparművészeti Főiskolán Kass János és Haimann György keze alatt könyvművészeti posztgraduális képzésben részesült. 1977-ben költözött Magyarországra, 1998-tól Érden él, 2009-től tagja az Érdi Művésztalálnak.

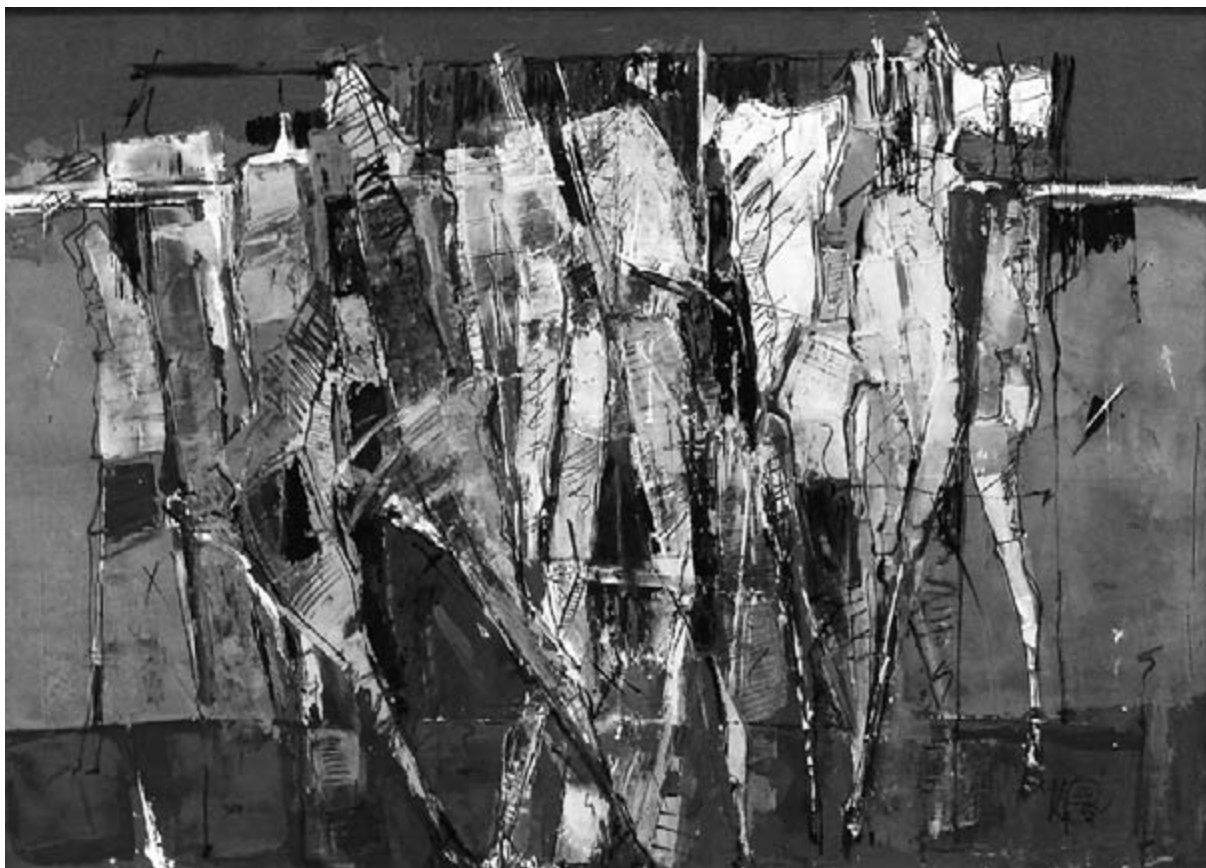
Kovács Johanna: Műterem

Kovács Johanna: Várakozás II.

Kovács Johanna: A romlás virágai

Kovács Johanna: Unalomjáték

gondolataik, nem az ő verssorai, de ők vetik papírra. Johannánál nagy erejű poézis, műalkotás tárgyasul belőlük...»

Igen-igen, Kovács Johannánál szellemi testből anyagi testbe, anyagi testből szellemi testbe vándorol a lélek – folytatom magamban a megkezdett sugallatos gondolatokat, s teszem fel újabb és újabb kérdéseimet. Melyik funkció erősebb nála? A tudat vagy a tudattalan működése? És nekünk, nézőknek, vajon szükségünk van-e a megformálhatóság, a leírhatóság, a megragadhatóság biztonságára? Avagy higgyem ennek az ellenkezőjét, és ne keressek semmiféle állandóságot a változások képlékeny világában?

„Az idő az örökkévalóság mozgó képmása” – állítja Platón után szabadon Wrobel Péter festőművész egyik kisméretű vászna magyarázatául fűzve.

És Kovács Johanna sem tesz mást műveiben és művein, amelyekben, és amelyekben az örökkévalóság káprázatos visszfényeként jelenik meg az ember. Igen, mindig az ember: mint a teljesség maradéka, a bomlás

virága. Valamint annak csatolt vagy elcsalt, levágott, illetve eltüntetett, alakváltó és romlandó külső és belső testrészei, hozzá hasonló társai, barátai, rokonai és ismerősei, s csak sejtetett eszközei.

Kovács Johanna művészetének lényege a vizionált körülírás láncreakciójának megsokszorozódó ellenartisztikumában keresendő, mert mondhatni, lebontja az emberi világban már csak papíron létező szépséget, és egy sokkal valóságosabb morális sűrítménnyel helyettesíti azt. De hogyan is lehetne ezt a vizuális szemléletet kézzelfoghatóbbá tenni?

Talán úgy, hogy képzeljünk el egy rendkívül hétköznapi jelenetet! Mondjuk, egy öreg férfit mosdat a fürdőkádban egy idős asszony, s a szappan éppen kicsúszik a kezéből. Ügyetlenül utána kap, ám ez által az még messzebb repül, és hirtelen átalakul egy zümmögő bogárrá. A sovány férfi támasz nélkül esetlenül összebicsaklik, teherautó zúgását hallja, s látja magát leesni egy katonai jármű platójáról. Az élemedett ápolónő feljajdul, hajdan volt férjének képe úszik el a szeme

előtt, amint elviszi őt egy gyorsan áramló folyó. Közben megszólal a csengő, bekapcsolódik a rádió és elindul a videó lejátszó: emberek menetelnek hosszú sorokban a sárban, árnyékuk a földön vándorog, testük szárnyat növeszt, lelkük felemelkedik az égbe...

Valahogy így működik Kovács Johanna képi „teátrum szakrumának” időgépe.

Itt minden állandó átalakulásban, keresésben, elkárhozásban és újjászületésben van. Nála az árnyékvilág és a szellemvilág testisége mindig érzelmi és lelki alapú: mondhatni a képzeletszövés áttűnéseinek mesterműve. Állandó inkarnálódásban, átalakulásban, önmeghatározódásban leledző szereplőinek természetét, sorsát, jellemtartalommal lényegülését, ön-énképpé születését éppúgy irányítja a megfigyelés és a gondolat, mint az emlékezés.

Kovács Johanna úgy jár közöttünk, mint egy kívülálló idegen, aki szeretné megérteni, hogy mit is keres itt a földi világban, az átmenetek pillanatjátékaiban, a pokol és mennyjárások közbülső területén.

(Érdi Galéria, 2015. október 16 – november 14.)

II. Egészen különös testi és lelki, szellemi és szemléleti átlényegüléseken esik át az az ember, aki immáron hét éve egyszerre az értelmezője és átélője, részese és kívülállója, kosztosa és szerzetese, testvére és idegene, barátja és távolmaradója az **Érdi Művésztelepek**nek, jó ismerője a művésztelep állandó tagjainak, s csak részben cserélődő alkotóinak.²

Ez az ember most én vagyok, de lehetnék más is, mint ahogy az is vagyok: az a vándor és az a bujdosó, aki a saját arcát, nemcsak a magáéban, de mások visszfényében is megfűrösztli néha.

Tehát valahogy úgy vagyok én ezzel az Érdi Művészteleppel, mint az az „archaikus utazó”, aki mindig egy vágányon érkezik, majd többön távozik egyszerre, hogy az itt szerzett élményeit és tapasztalatait kaleidoszkopszerűen megsokszorozhassa személyiségének kortársi terében és idejében.

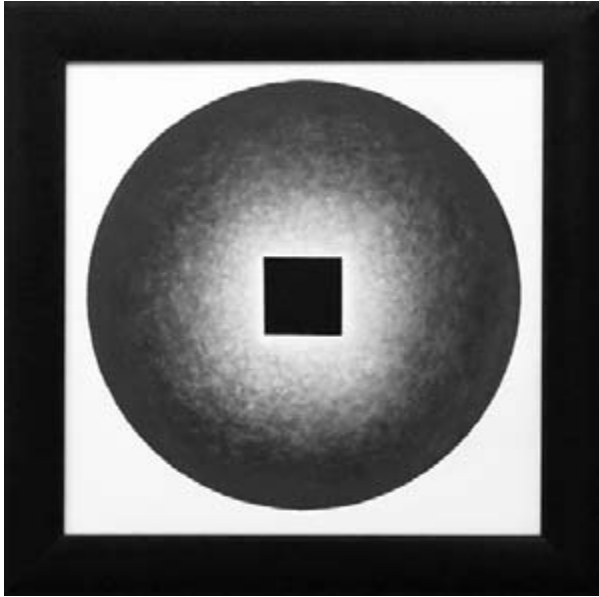
Azonban hét év varázslata emlékképekben és művekben majdhogynem egy leírhatatlan csoda! Hét év összefonódó, netán összekuszálódó, majd kibogozandó és újraszövődő érzelmi és gondolati szárait – emberekben, fejekben, szívekben, elméletekben, kifejezésekben, képzetekben, szemléletekben, eszméletekben, magatartásokban, gesztusokban, indulatokban, stílusokban, anyaghasználatokban –, némi túlzással mondván, csak felfoghatatlan gubancok halmazaként lehetne leírni.

Gondoljunk csak bele! Ha egy érdi művésztelepi kurzus alatt legkevesebb ötven munka születik tíz alkotótól, az hét év alatt minimum 350 művet eredményez. Ám ez a termés nagyon könnyen lehet, hogy a dupláját is eléri. S a 700 opushoz képest számon lehet-e tartani a megtermékenyült ötleteket? Netán a kikristályosodó értékeket? Az egyre inkább letisztuló minőségeket?

Szóval a művésztelepeket követő beszámoló tárlatokon egyrészt a bőség zavara, másrészt a magasra tett esztétikai és szellemi mérce tárgyasulásainak mindig megújuló változatossága hozza zavarba a látogatót. Ugyanakkor az is rendre feltűnik a nézőnek, hogy a kiállított minőségi művek, nemcsak személyre szabott önazonosságaik által, de párbeszédek következményeiként is magasabb rendűekké válnak. Mert bármennyire is határozottak az egyéni utak, úgyannyira

² Az Érdi Művésztelep 2009-ben alakult. Az alapító okirat kimondja, hogy évről évre tíz (öt helyi és öt meghívott) művész kap lehetőséget az alkotásra. (A létszám természetesen ettől eltérhet.) Az alkotók a vendéglátásért cserébe minden évben egy-egy művüket hagyják Érd Városi Kortárs Gyűjteménye számára.

Eőry Emil: Univerzum

fontosak az egymással kommunikáló kereszteződési pontok is.

Jelen esetben húsz művet láthatunk tizenkét alko-

tótól, de ami a számok világa felett áll, az már sokkal nehezebben megragadható.

Ami tehát azonnal feltűnik a szóban forgó kiállításon, ami rögtön leolvasható a művek látványából, hogy minden egyes alkotó egy-egy jellegzetes, jól körülhatárolható, érett világszemléletet képvisel. Ám e világszemléleteknek van egy közös nevezője: a filozofikuság. És ez az emberi létre, létértelmezésre irányuló bölcséleti hajlam a szubjektív stílusok alól egyformán át- és kiszivárog a felszínre.

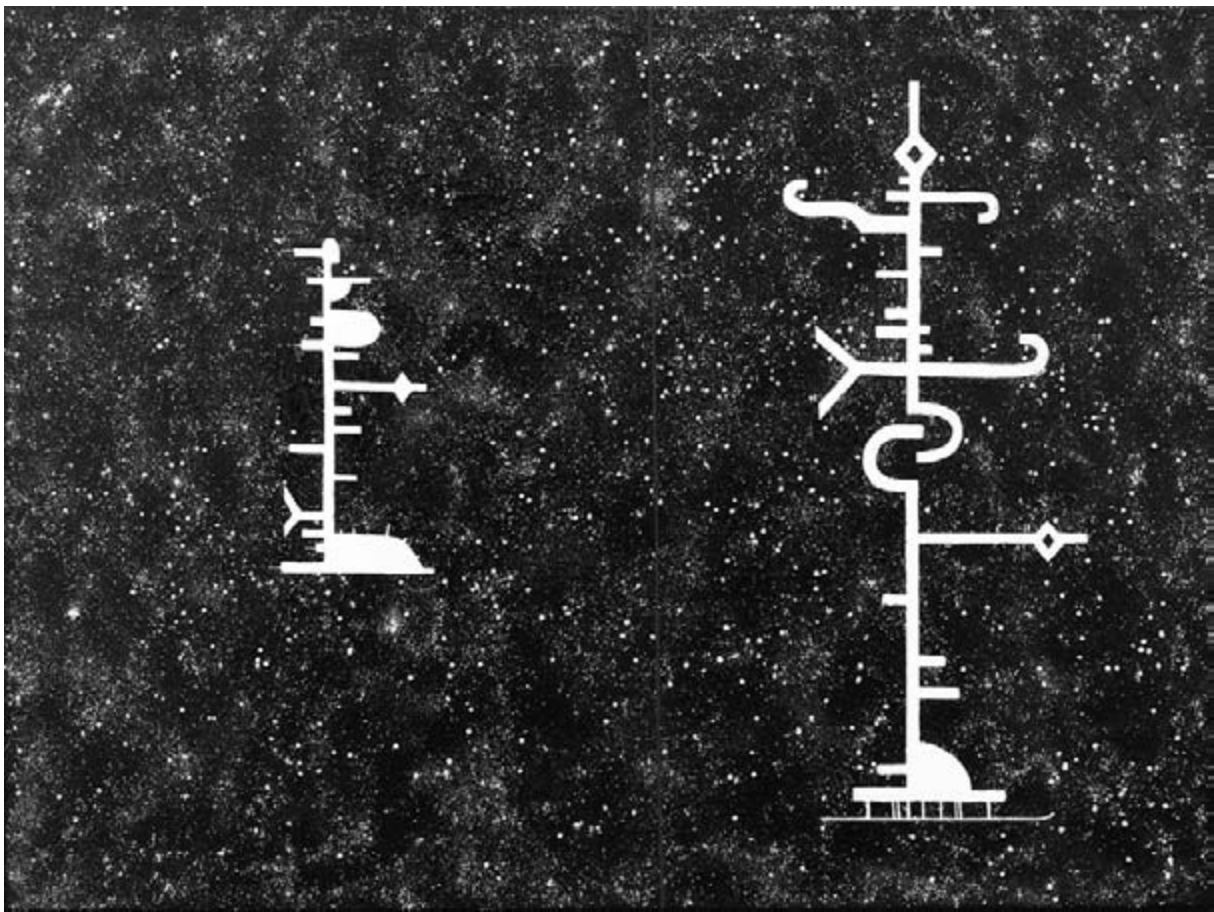
Eőry Emil például egzakt geometrikus alakzataival – kör, négyzet, téglalap, háromszög –, ugyanakkor rafinált mértani formaképleteivel, s mégis leegyszerűsített illúziókeltéseivel – lásd asszociatív és szimbolikus térérzékeltetés színnel és felülettel, illetve azok nélkül, azaz tiszta fehérrel és feketével – nemcsak a festészet, így az ábrázolhatóság kérdéseit, de a világ felfoghatóságának és megragadhatóságának, a léten belüliségnek és a léten kívüliségnek, sőt, a léten túlliságnak a dilemmáit is feszegeti (*Univerzum; Dilemma*).

S egészen meglepő költői látásmóddal kapcsolód-

Wrobel

Péter:

Két
metafizikus
obekt

nak ezekhez a problémákhoz Sz. Varga Ágnes Kabó szűkszavúságukban veretes és lélekbemarkoló munkái, amelyek nem is használnak más színt, csak feketét és fehéret. Nála azonban egy olyan leleménnyel is találkozunk, amely éppen a fény megidézésével csal elő olyan irizáló optikai jelenségeket, amelyek a transzcendencia, a valóságfelettség misztikus jelenlétére utalnak. Példaként említhetném, hogy az *Üzenet* című munkájának halványnarancsos „holdgyűrűje” a képen nem létezik, tudniillik ez az éteri szín sokkal inkább a szemünkben, a tudatunkban keletkezik.

De *Kalocsai Enikő* különböző napszakokban festett vízfényjelenségei is a valóság megragadhatóságának lehetetlenségét érzékeltetik. Az ő nézőpontja is metaforikus, és erősen konceptuális gyökerű, hiszen, aki élő vízfelszínt fest reggeltől estéig, eleve reménytelen vállalkozásba fog, mert a csillámló felület sohasem lehet állandó, csak az összegző emberi szemlélet teszi azzá. Ez esetben a festő sohasem érheti utol magát, inkább emlékképeit és sejtéseit fogalmazza, tömöríti képpé, aminek már nincs is köze az eredeti valósághoz,

Hudák Mariann M.: Lány macskával

Kovács Johanna:
A lét
egyik
állapota

Puha Ferenc: Cím nélkül

ám ezáltal megidézi annak időbetett végtelenségét (*Vízfények I-IV.*)

Karsch Manfred minden természet-szegmentuma – legyen az erdő vagy mező, fű vagy rét – valahogyan az oszthatatlan, s a fényel átítatott egészre utal. Az ő festészeti megközelítése is gondolati eredetű, technikája pedig mechanikusan ismétlődő, függőleges irányban csorgatott-fröcskölt gesztusok imamalomszerűen egymásra halmozott sokaságából áll, amellyel olyan természetillúziót kelt, amelynek zöldje nemcsak teremtette, de rajongó függvénye is a mágikusan és mirákulumszerűen felbukkanó fénynek (*Szegmentum II.; Nyári fényben.*)

Fritz Rautner sötét, démonikus angyalokkal viaskodó, expresszív kézjegyei által foltszerűen összesűrűsödő „maszk-korpusz-szellem” sejtelméi, hullámmozgású energialényei, a világot elnyelni akaró feketén csorgó festékkönnyei, villámló, kirezgő, kilengő duktusai is mi másról kívánnának szólni, mint az ember kétségeiről, kétségbeeséseiről, remegő félelmeiről, izgága lázadásairól és őszinte tusakodásairól (*Cím nélkül I-II.*)

Puha Ferenc kreatív szelleme nem ismeri a határokat: színeit éppúgy képes égő transzcendenciákká izzítani, mint mágikus gesztusaival földpátokká égetni. Érzelmi szárnyalásai mélységek és magasságok utazói, s ha

netán tévútra vetődnének, megsemmisítik önmagukat, mert csak a tökéletes repülés hívei, s a tökéletes repülés ismérve a jó mű, s a jó mű a kirobbanó sejtelem, a lefojthatatlan érzelem, a magasabb rendű kegyelem teremtménye (*Cím nélkül.*)

Kéri Mihály már régóta színekből festett falak elé állítja önmagát, s ezek a színekből emelt falak, mintha sohasem száradnának meg. Állaguk puha, folyékony természetű, de nem csorognak le a vásznonról, csak itt-ott eresztik ki szenvedő vérüket. A művész átlép ezen a falon, s előtűnik a másik, a láthatatlan oldalon. Talán az ő vére az, ami utána marad a bíborvörös vásznon, meg egy *befejezetlen mondat*, hogy ne tudhassuk meg, mi történt *akkor*, amikor... (*Befejezetlen mondat.*)

Wrobel Péter is nagy utazó, a szín-univerzumok és a kozmikus rezgések lélekúrhajósa, földi idegen és „ideg az ennediken” (*IDEGⁿ*) érzékenységgű, csiribiri ember, akárcsak egyes szellemi rokonai a hajdani vajdások közül. Ő mintha rezgéseket érzékelné az űrből, a világegyetemből, amelyeket kommunikációs jelekké és vizuális üzenetké formál képein mindnyájunk okulására. Mint minden jó művész, Wrobel Péter is médium, valamiféle felsőbb hang vagy „hatalom” megszólaltatója, csak talán közvetlenebb irányítás alatt, mint mások. *Átkelés a sivatagon* című, világító sárga (s itt-ott halványnarancs-foltos) festménye, amelyen látszólagos rendezetlenségben csak felülről tekintett fekete pöttyöket és lilás árnyékaikat látni, nemcsak mágikus kép, de látomásos jóslat is egyben a várható jövőről.

Aknay János minden műve a fentebbaló társalgója. Festményeinek, képarcitektúráinak síképítészeti kulisszái leginkább olyan templomra emlékeztető épületek vagy templomszerű templomok, amelyeken, mint a színes üvegablakokon, többszörösen áthatol a transzcendencia fénye, átlekesítve, valóságfelettivé téve azoknak minden szegletét. Bár az *In memoriam 1914–18* jelölésű diptichonja egy jó értelemben vett „programmú”, a világ ma is aktualizálható „küszöb alatti” infernóját és „küszöb feletti” emlékezetét egyaránt bemutatja.

Kovács Johanna legtöbb alkotása a demiurgoszi fehér anyag, a meggyűrt, megformált papírmassza, a képlékennyé tett bedolgozott applikált talált tárgy, a továbbrajzolt, továbbfestett gondolat, a gesztussá tett történet megrendezett megtestesülése: rés a térben, amelynek „függönyén” keresztül a lét egyik, valamelyik drámai, tragikus vagy éppen játékos jelenet-állapotát, metafizikus színpadképét, emberi torzökká dermedt

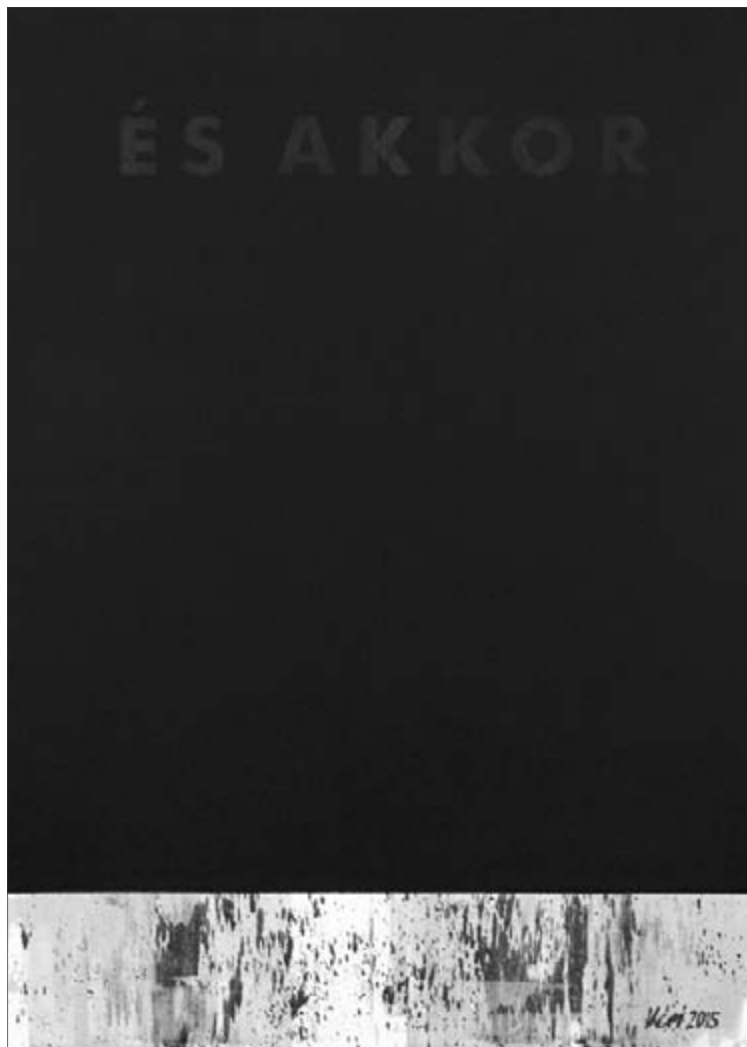
panoptikumát leshetjük meg (*Rés a térben; A lét egyik állapota*).

Csetneki József színes képtörténéseinek tárgya, témája, eszköze, nyelve maga a gesztus. Tudniillik ezek a ritmikusan egymásra kerülő, áttetsző és áteresztő, széles, olykor betűszerű ecsetvonások, a vonólemezzel és vonókéssel húzott, íves és egyenes festéksávok, ugyanolyan esztétikai élményt és élvezetet képesek nyújtani a nézőnek, mint amit az utánczó ábrázolás során tapasztalhatunk. A művész azonban jól tudja, ha az erőteljes, vektorszerű, lendületes gesztusok egy részének útirányait egy-egy élesen kirajzolódó, nagyjából képfelvező szürke horizontvonallal lefedi és eltakarja, illetve középen hegyes háromszögekkel ezt a szürkét megnyitja, akkor az absztrakt mű sokkal hatásosabb (*Titkos mozgások I-II.*)

S végül *Hudák Mariann Maja* vásott angyalkölykei, Isten félszárnyú, vérrel teli kémcsövek közt ücsörgő alkímistaputtói, állatsimogató lánygyermek-áldozatai sem állnak távol az ember kettős természetétől. A fiatal művésznő körülbelül két éve tért át a fotorealista festészetre, bár absztrakt képei és használt videoszalag-installáció, illetve baba- és testle nyomatai mellett már korábban is készített David Lynch szürrealisztikus, feszültségekkel teli világára emlékeztető, megrendezett, sokalakos „életképeket”, amelyeket számítógépes nyomatokként sokszorosított. Most is ezek a saját élmény- és problémavilágát feldolgozó, lélekelemző, pszichoanalitikus és pszichodramatikus fantáziafotók képezik festményeinek témáját.

(Érdi Galéria, 2015. november 20 – december 12.)

Kéri Mihály: Befejezetlen mondat

(A fotókat a szerző készítette.)

Katona Szabó Erzsébet

„Egész életemben a nagy kalandra készültem”

Fabók-Dobribán Fatime festőművész önálló kiállítása a gödöllői Művészetek Házában

Fabók-Dobribán Fatime Zalaegerszegen született. Már fiatal korától művészeti tanulmányokat végzett a helyi művészeti gimnáziumban, majd a szombathelyi Tanárképző Főiskolán rajz szakon, mozgókép szakirányt tanult. Felvételt nyert a Magyar Képzőművészeti Egyetemre, 2004-ben végzett Gaál József festőművész tanítványaként.

2005-től a Magyar Képzőművészeti Egyetem doktori iskoláját végezte, 2013-ban doktorált műalkotás és műbefogadás témában. Doktori dolgozatának címe „A kontrafaktumok”, ez a szöveg elméleti síkon határozza meg művészi indíttatásának sajátos területeit.

A 90-es évek végétől folyamatosan részt vesz csoportos kiállításokon, Budapesten és vidéki városokban. Egyik képviselője azoknak a fiatal képzőművészeknek, akik a kortárs művészet sokféle irányzata között a figurativitásban keresik és találják meg a művészi mondanivalójuk kifejezésének eszközét.

Legfontosabb módszere az idő személyes szempontból való megközelítése, és az élmény alapú gondolkodás.

Saját munkáiról így vall: „Nagyon érdekesnek tartom a valóság érzékelésének és megélésének kérdését. Mindenkinek saját, személyes élettörténete, meséje befolyásolja a hozzá érkező élmények lerakódását. (...) A személyiségben való kalandozás, a fejben utazás, a képzelte barátok és a mesék üzenete állandó témáim. Ezek a képek utalások, emlékek, álmokképek. Külön-külön is és egymás mellett is mást jelentenek minden befogadónak és nekem, az alkotónak is ...”

Önálló kiállításainak néha irodalmi, költői indíttatású címetek ad, felsorolok belőlük, hiszen a tárlaton látható képei hasonló gondolati síkon mozognak, a címadással is segíti a nézőt, bekíséri a művek különös világába.

Erdőszimulátor, 2004.

Mély tő körül sűrű sás, 2008.

Hányszor megérettek már az almáim, 2009.

Szil-szál szalmaszál, 2012.

Egész életemben a nagy kalandra készültem, 2015.

Fatime Mogyoródon él, jelenleg a gödöllői Református Líceum rajz- és vizuális kultúra tanára.

Dobribán Fatime:

„Egyszer a sárga kirándulni hívta a kéket”

Első találkozásunk meghatározta későbbi kapcsolatunkat: 2014-ben Zalaegerszegről hozták vissza a kiállítási anyagomat, és a kiállítóhely igazgatója megkért, hogy egy fiatal festőművész alkotásának begyűjtését közvetítsem, mert Zalaegerszegre visszafelé menet elszállítanák egy későbbi kiállításra. Nemsokára megérkezett az alkotó, Dobribán Fatime, és egy becsomagolt alkotást adott át – én pedig az áttetsző fólián keresztül egy üde, könnyed, zöld színű képet láttam átsejleni, amelyre kíváncsi lettem. Így bontottuk ki a Művészetek Házában is látható *Egyszer a sárga kirándulni hívta a kéket* című festményt. Azon az első találkozáson elkezdtünk beszélgetni, és... azóta is beszélgetünk mi ketten.

A kiállításában egy nagy kép fogadja a nézőt, *Bőtermőség* a címe, amely első látásra és messziről egy pompázatos örömnepnek hat, az erős színek buján gomolyognak, ha hunyorítunk, de ha közel megyünk, akkor látjuk, hogy ez az elmúlás orgiája. A kép előterében tűzpiros, ám rothadó paradicsomok, a háttérben a gombabetegségtől szinte megégett kórók, a vörös termékek az elhagyatottság és a szétguruló idő szimbólumai.

Mégis igen szép ez a kép! Nem érzek szemrehányást a gondatlanságért, amiért nem szedték össze időben a túlrejtett termést. Fatime nem foglal állást, csak láttat drámai erővel és finom eszközökkel, szembesít a helyzettel, de egyben fel is oldja.

Valószínű így lehet továbbvinni az életet, túljutni a nehézségeken, megbocsátani és remélni.

Miről szólnak a női ruhás sorozat képei?

Ő ma délután kilovagol, 2009.

Szőrmegallér, 2007.

Valaki kezei, 2007.

Fatime azt mesélte, hogy ezek részletek: nincs arcuk, fejük a nőknek, a ruha és az anyagok a gazdagság külsőségeit jelenítik meg, amelyek elrejtik a valóságot, az érzelmeket, a lelket.

Ám nekem, a nézőnek, ezúttal is a „szép” élményét nyújtja az anyagok, textúrák festői láttatása, a talány, ami mögötte lehet.

Ha jó kedvemben vagyok, ott van mögötte egy szép nő titokzatos alakja, ha szomorú vagyok, talán én magam, vagy egy bánatos lélek van a szőrmébe rejtve. Együtt van velem a kép – az emlékeimben; az édesanyám ruhásszekrényében; nagymamám ékszeres dobozában. A fájó Szépség süt át ezeken a képeken számomra.

Amikor a Gödöllői Műhely alkotóházában a *Kert-Történetek* kiállítás meghívott művészeinek névsorát összeállítottuk, Fatime „zöld” képeit hívtuk meg.

Itt most több képet láthatunk ebből a sorozatból. A témához illő édeni szépséget megjelenítő képek között némelyik kissé baljós atmoszférát sugall, mint *pl. A keleti átjáró* című kép: az ágas-bogas fa törzsén ott a sötét odú, a nyílás, mely talán a túlvilágra vezet a nézőt, a *Megjelölt fa* című képén az áldozattá kijelölt élőlény drámáját látjuk. Szerencsére továbblépünk, és ott libben a kisgyerek a hintában. Harsogó lombok a kertben, és zöld színű kalászkok között, vagy talán gyomtengerben ..., a benne úszó kisfiú, amely itt a remény is lehet.

A valóságos gyermektől már csak egy lépés az *Angyali jelenlet* képek szimbólummá váló Gyermeké, mely azzal együtt is, hogy személyes emlékkép, vagy elképzelés, vagy mesekép, az örök isteni kised is lehet. A személyes álom, álmodozás engedélyét minden láto-gató eleve megkapta a művésztől!

(2015. december 10-2016. január 10.)

Wehner Tibor

Feloldódó helyi színek, elenyésző jellegzetes vonások

A IV. Zalaegerszegi Szalon

Miután két esztendővel ezelőtt, 2014 januárjában, ugyancsak a Magyar Kultúra Napja ünnepi fényében a *III. Zalaegerszegi Szalon* kiállítását is én nyithattam meg, így most két év elmúltával – ismervén a 2010 óta zajló előzményeket is – már folyamatában szemlélve, bizonyos összefüggéseket mérlegelve vonhatom meg a város jelenkori művészetével kapcsolatos konzekvenciákat. Két esztendővel ezelőtt *Jelentőségteljes* címmel foglaltam össze a *Pannon Tükör* hasábjain a tanulságokat, és most ezzel a sikeresnek ítélt, friss szemléletű, kitűnő műveket felvonultató, alapvetően pozitív tendenciákat jelző tárlattal kell összevetnem az új termés, a 2016-os *IV. Zalaegerszegi Szalon* bemutatását. A szalon-jellegű kiállítások funkciója ugyanis az, hogy valamifajta összkép-teremtési szándékkal egy kulturális-művészeti térség, egy művészeti közeg, egy művészközösség pillanatnyi állapotát az ott élő és dolgozó művészek legújabb alkotásainak közös, időszakonként ismételt megrendezett bemutatójával tárja a közönség és a szakma elé, s így mintegy láttelepet ad a mindenkori művészeti állapotokról. Vagyis a célok nem változtak: legyen a szalon-kiállítás a Zalaegerszegen élő és alkotó, a városhoz kötődő, innen elszármazott, de kapcsolatait a településsel fenntartó alkotóknak rendszeresen visszatérő bemutatkozási fóruma, ahol a közelmúlt két éves alkotóperiódusában született munkák kaphatnak nyilvánosságot. Nos, az ezen változatlan célkitűzések által meghatározott és változatlan keretek között prezentált művészeti összképet szemlélve és vizsgálva – korántsem ünneprontó, sokkal inkább konstruktív szándékkal – pozitív és negatív jelenségekre hívhatjuk fel a figyelmet, illetve kritikai és elismerő megállapításokat fogalmazhatunk meg.

2014-ben harminc művész részvétele fémjelezte a *III. Zalaegerszegi Szalon* alkotói mezőnyét, míg ebben az évben már csak huszonegyen jelentkeztek a tárlatra. Ez súlyos, egyharm-

Tóth Norbert: Emlékműterv

Enteriőr a kiállításról Farkas Ferenc és Nemes László munkáival

dos különbséget, illetve hiányt jelez. Ennek az oka – az alkotói körökben elterjedt hírek, mendemondák szerint – elsősorban a tárlat hivatalos meghirdetése, illetve az alkotók meghívása során felmerülő problémák lehettek: egyes művészekhez nem jutott el a kiállítás megrendezésének híre. Így számos olyan alkotó nem volt jelen a IV. városi bemutatón, akinek a III. szalonon még fontos munkája szerepelt a tárlaton. A kiállításon való részvételt a precíz előkészítés, a zökkenőmentes szervezés mellett nagyban inspirálná a díjakért való versengés lehetősége is, de mint korábban, most is csak egyetlen jelentősebb munkálkodást honoráló elismerést ítélnének meg a szervezők – ezúttal Fabók-Dobribán Fatime festőművésznek, illetve alkotásának –, holott kimagasló teljesítmény, fontos munka több is volt. A szalon rangját nagyban emelné, a részvételi szándékot inspirálná, ha a város intézményei és vállalkozásai díjalapító mecénásokként lépnének fel – kölcsönösen és bőségesen megtérülnének a végső soron szerénynek minősíthető ráfordítások. Esetleg a díjak

kiadását a fontosabb művek megvásárlásával lehetne összekötni: így a díjazott mellett a díjadományozók is gyarapodhatnának, és műalkotások kerülhetnének olyan környezetbe, ahol korábban ez a jelenség nem volt megszokott. És még egy, mindeddig elhanyagolt terület, a dokumentáció kérdése sem mellékes: ha a *Zalaegerszegi Szalon* kiállításait katalógussal kísérik a rendezők, akkor történetileg, hosszú távon dokumentálhatnánk a városhoz kötődő művészet jelenkori folyamatait: az egyes alkotó utak alakulását, valamint a korszak jellegzetes művészeti összképének városi metszetben észlelhető, időbeni változásait. Így, katalógus nélkül a tárlat lebontása után gyorsan elvesznek a műegyüttes által megtestesített esztétikai értékek, elhalványulnak a jelenségek, szertefoszlanak a benyomások és az emlékek.

Mindezek mellett a IV. Zalaegerszegi Szalon kapcsán az öröndetes tényezőket és jelenségeket, az elismerésre méltó teljesítményeket is számba kell vennünk.

Németh Miklós: Köd előttem, köd utánam (Garabonciás)

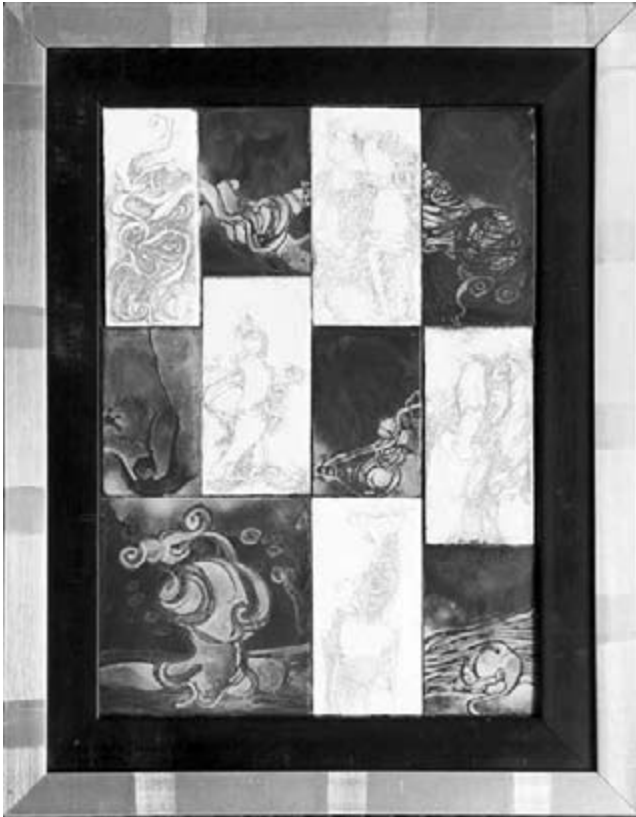

Nagy Kálmán: Requiem

Szabolcs Péter:
Egymásra feszülve

Miként 2014-ben, most is regisztrálhatjuk, hogy milyen kiegyensúlyozott a résztvevők által körvonalazódó művészcsapat generációs összetétele: az idősebbek, vagy a nagy öregek mellett jelen vannak a középgeneráció jeles alkotói, és továbbra is nagy számban jelentkeznek a fiatalok is, és ez által egy nagyon sokrétű, a változatos alkotói szemlélet által meghatározott, az ágazatok, a műfajok, a műformák gazdagságát és sokszínűségét megteremtő kiállítási kollekció szerveződött. Ebben a műegyüttesben – 2014 után ismét – hagyományos műtárgyak és új művészeti kifejezések

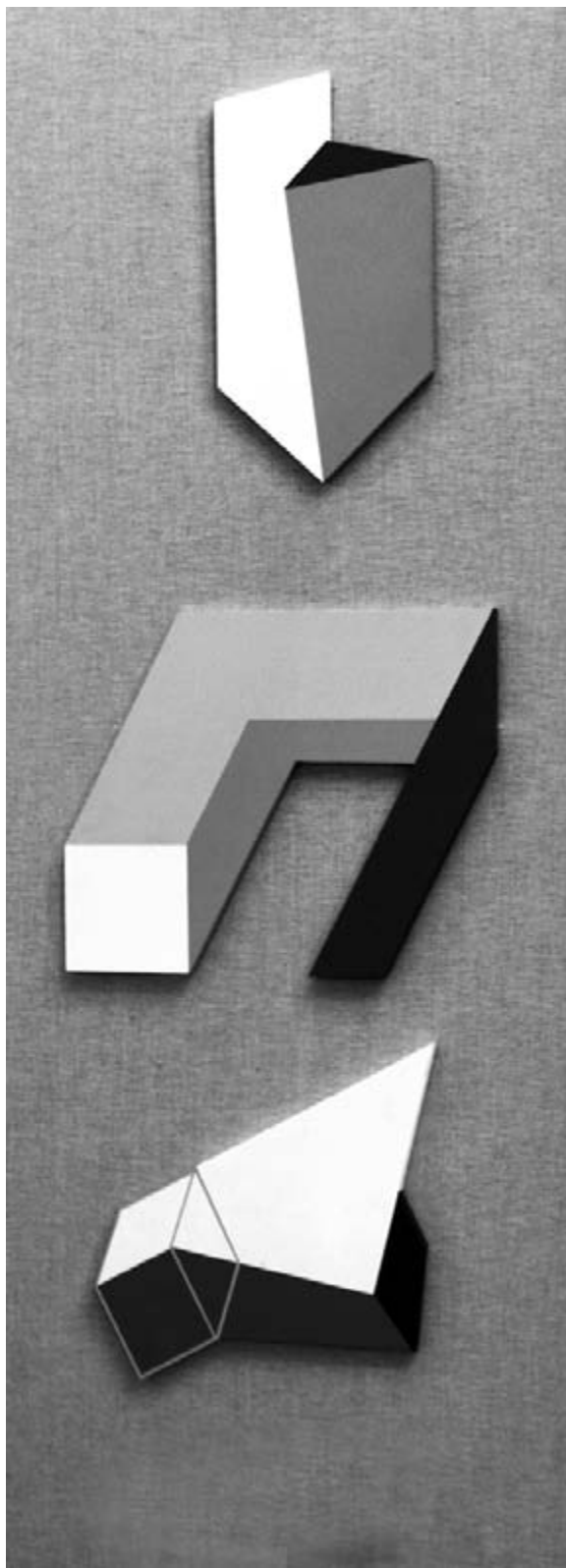
egyaránt megjelennek: tradicionális festmények, egyedi és sokszorosított grafikák, képtárgyak, kisplasztikák, objektumok, monumentális szoborkompozíciók modelljei, kerámiák és tűzzománcok, és meglepő anyag- és eszközhasználatú élő installációk, valamint az új médiumok hírnökeként egy videókompozíció is. Mindezeket mérlegelve, mint két esztendővel ezelőtt, most is azt a konzekvenciát vonhatjuk meg, hogy az alkotók generációs sokrétűségéből, változatos összetételéből is eredeztethető a tárlat anyagának műfaji, műforma- és technikai gazdagsága, de ennek oka inkább a művészi szemléletből, az alkotói attitűdből eredeztethető törekvések sokágúsága: mások a kérdésfelvetései és így mások a művészi válaszai is a gyönyörűen előadott grafikai lapok alkotójának Frimmel Gyulának mint a „fejre állított”, hatalmas festett portrét valóságos rózsekkötegekkel összekapcsoló Nemes Lászlónak, vagy az abszurditás világát idéző monumentális szoborterveket alkotó Tóth Norbertnek. Az eltérő törekvések és az egymástól alapjaiban különböző művészeti manifesztációk egymástól távol artikulálódó művészi kifejezéseként fogalmazódnak meg, de Zalaegerszegen, úgy tűnik, minden teljes kiegyenlítődségben, egyensúlyban van: nincs erőteljesen hangsúlyozódó vagy méltanul háttérbe szoruló áramlat vagy stilsztikai kör, minden szervesen és harmonikusan a szalon-egységbe illeszkedik. Békésen él egymás mellett hagyomány és újítás, a figuratív és a nonfiguratív kifejezés, nem zavarja, és nem kérdőjelezi meg egymást a biztos konvenció és a bátor kísérlet. És a változatos műformák, az eltérő kifejezésformák, a más és más művészeti nyelv jelenléte mellett a művészeti megszólalások gazdag árnyalataira, a hangvétel oly eltérő módjára, a szólások sokágúságára is emlékeztetnünk kell: arra, hogy jelen van a tárgyilagos, a higgadt, a kimért, a fennkölt, az ironikus és a groteszk, a mély emóciókkal áthatott, az expresszív-kivetítő, a kissé harsányabb és a visszafo-gottabb, a meditatív hang is. És mindez: igényesen és színvonalasan kivitelezett, esetenként a technikai virtuozitást is csillogtató, erőteljes mondandókkal telített, magas művészi minőséget reprezentáló, friss, kifejező kompozíciókban jelenik, jelent meg.

És mint korábban, most is kudarcot vallanánk, ha a helyi művészeti jellegzetességek érvényesülését kellen megjelölnünk, ha valaminő zalaegerszegi művészeti szellem jelenlétét szeretnénk tetten érni a szalon-ki-

**Horváth
László:**
Időspirál

Katja Pál: Csumi I-III.

állítás műveit, műegyüttesét analizálva. Ugyanis viharos tempójúvá felgyorsult korunkban, a kommunikáció és a művészeti kommunikáció minden időhatárt és távolságot eltüntető szférájában ma már reménytelenül elvesznek, vagy már-már jelentéktelenné válnak a helyi vonásokból épülő karakterek, feloldódnak a helyi színek, elenyésznek, vagy csak a külsődlegességekben érhetők tetten a stílussá érő összekötő jegyek és kapcsok, a valamiféle közösséget és azonosságot sejtető és feltételező művészeti párhuzamok. Azt is csak nagy-nagy kockázattal szögezhetjük le a mai globalizált világban, hogy a magyar művészet nehezen kitapintható jelenkori rendszerében erőteljesen dunántúli, pannon szellemiségű művészet ez, amelynek műtárgyai közönség elé kerültek e szalon-tárlaton, mert mindenki a maga útját járja, mindenkét hallatlan sok és erőteljes hatás ér – mind vizuálisan, mind érzelmi síkon és gondolatisággá érő élményszerűséggel –, s maga a művészet is széttagolttá, polarizálttá vált, határtalanná tágította önnön dimenzióit. Nincsenek biztos jelentéseket hordozó kódok, elmosódóban vannak az évezredes örökséget hordozó szimbólum-jelentésrétegek, egy összezavarodott értékekkel, zavaros értékrendszerekkel viaskodó új világ viharos mindennapjait éljük. Ennek a feldolgozásához, értelmezéséhez, sok esetben átéléséhez, átvészeléséhez van szükségünk a művészetre. A felvonultatott művek jelentőségének ecsetelésén túl tehát arra kell emlékeztetnünk, hogy ennek a naponta oly nehezen megélhető világnak, ennek a bonyolult jelenségvilágnak tart tükröt a *IV. Zalaegerszegi Szalon* kollektívája. Így ennek a tárlatsorozatnak végső soron ez a 2016-os kiállítása is azt igazolja, hogy fontos, hogy nélkülözhetetlen fontosságú művészeti fórum alkotásainak szemléltetői, befogadói lehettünk.

Péntek Imre

Víz alatti káprázat és idill

Tánczos György (Cs)úsztatások című tárlata
a zalaegerszegi Gönczi Galériában

Miért szép egy női fenék vagy tompor? Ennek az artiztikumára már az antik művészet megtanította Európát, a szépen, hibátlanul kifejlett emberi test csodás arányaira, mértékére. S bár a magam részéről nagyra becsülöm az absztrakt kifejezőmódot, mindig csodálattal adózom egy szépen formált (ábrázolt) akt megjelenítésének. Szűkebb pátriámban igyekszem követni helyi festő- és szobrász barátaim új termését, s ha ilyenekkel találkozom, nem tagadom meg tőle az elismerést.

Ezért figyeltem fel Tánczos György kiállításának plakátjára, melyen pompás testű nők szeltek a vizet, fény és árnyék tükröződésekkel, modulációkkal kidekoráltak. A barna testformák sudáran, erotikusan ringatóztak a víz áttetsző közegében. Oda kellett figyelni rájuk! Paul Delaroche festő így kiáltott fel az első dagerrotípiá láttán: „a festészet ezennel meghalt”... A festészet azonban nem halt meg, hanem különböző módon reagált a fotó(művészet) kihívásaira. Így vált a fotó kiindulási alappá, kezdeti médiummá, ihletővé és így lett a fotórealizmus a kortárs képzőművészet egyik irányzatává. Ha ma Bernáthy Sándor, Fehér László, Nyári István vagy Méhes László nevét halljuk, akkor elkészülhetünk arra, hogy a kifejezett tárgyiasság, a részletező látásmód valamilyen változatával találkozunk. A fotó-vagy hiperrealizmus „eszköze” fontos része a ma látványvilágának, vizuális közlendőjének. És a festészetben is meghatározó a szerepe.

Tánczos György már első, majd tíz év előtti képein is erre épített, de akkor a gyerekkor – a történelem – volt a forrás, a fő téma. A régi fotókból kielemezett mondandó ennek az eltűnt látványvilágnak mozzanatait, médiumait igyekezett felidézni. Egykori tanára, Pinczehelyi Sándor a következőket mondta róla 2007-es zalaegerszegi kiállítási megnyitóján: „Kiinduló pontja mindig valamilyen régi fotográfia, gyerekkori emlék, ezeket rakja egymás mellé, kapcsolja össze különböző fakturális felületekkel, megoldásokkal. Ezek a dörzsölt, kapart felszínek megpróbálnak valamit visszahozni az adott kor hangulatából, kiegészítik a fotókat, de önálló darabokként is megállják a helyüket.” A tanár úr jó megfigyelő: a fotó realitása, a valóság visszatükrözése mellett fontos elem az általa emlegetett „megdolgozottság”. Szerintem Tánczos György már akkor is jól érezte, mire volna szüksége, a technikai megdolgozottságra, ám a felkészültség, az eszközök elsajátítása akkor még – jó pár éve

Tánczos György: Fény kép 1.

Tánczos György: Fény kép 2.

Tánczos György: Fény kép 3.

Tánzos György: Vízi asszociáció 2.

Tánzos György: Vízi asszociáció 4.

– nem állt teljesen rendelkezésére. A nosztalgia-keltés ezért nem vált teljessé, igazivá, felkavaróvá. Ám a *(Cs) úsztatások* szellemes című tárlata már egy technikailag „kiműveltebb” festő alkotásait vonultatja fel. S hogy ismét Pinczehelyi Sándort idézem, nem véletlen. A megnyitó ismét ő volt, ahol többek közt a következőket adta elő: „A hagyományosnak is nevezhető akt tanulmányok érdekesek, de a leplekbe burkolt testek, melyek finoman körbecsavarodnak az aktokon, szemtelenül megmutatva egy-egy eltakarni kívánt részt, rengeteg – elsősorban ókori és reneszánsz elemeket idéznek fel. Ezeken a darabokon időtlenséget érzünk, egy adott állapot rögzítését... Majd lekerülnek a leplek, és a kiállítás címére utalva becsusszannak a vízbe, ahol megmozdul, felpezsödül körülöttük az áttetsző közeg.”

Nos, ez a felpezsödés érdekli Tánzos Györgyöt, a barna test(részek), a víz és napfény találkozására. Nem törekszik valami különleges megragadására: ez a játék, kísérlet és tapasztalat számára halálosan komoly. Tanulmányrajzokat látunk, a női fenék megannyi változatát. Szeretné minél tökéletesebben megragadni a választott témát. Grafikailag is. (Danaé-sorozat) Ám a lényeg a vízi, víz alatti hatások festői megjelenítésében van. A csillámlások, eltompulások vibrálásában. Ahogy

a kitarulkozó női test – teljesen átadja magát a víz lágy simogatásának, érzéki élvezetének. Az aktok figurációi – a festő leleményei is egyben. Olykor az arc is feleslegessé válik, a mellek, a has, az ágyék válik főszereplővé, a barnás tónusok, a kékes árnyalatok, a csillogó, derengő áthatások festői „elegye” adja ki a képet. S persze, még valami: az előképek rejtett, de mégis hatásos használata. Olykor a Milói Vénusz torzója, vagy a Botticelli hasonló képének arányai, formációja tűnik elő egyegy kép láttán. Azok a bizonyos fehér festékfoltok ez úttal megtalálták helyüket, finom és lélegző struktúrát alkotnak, a mozgás és az állandóság szinte plasztikus egyensúlyát keverve ki. Tánzos mindent elkövet, hogy víz közegét érzékeltesse: fehér csíkokkal párhuzamos részekre szabdalta a képet, majd ezeknek a torzulásaival is képes felkelteni a mozgás, az ingatagság, a lebegés illúzióját. A képsík ez által csupa nyugtalanság, fények és árnyak bravúros ötvözete. S az alakok, mint valami

kísérleti lények lejtik fura táncukat ebben a nyárias laboratóriumban. A festő nem törekszik egyediségre: inkább típusokat, modelleket talál elénk, a legkülönbözőbb pózokban. A képcímek is erre utalnak, *Vizihatás*, *Torzulás*, *Vízi asszociáció*. Ezek valóban a „fény képei”, tanulmányok, vázlatok sűrűjével körülvéve.

Mert ha belegondolunk: a munka nincs befejezve. Az olyan kiemelkedő alkotásokat, mint a Dité, számos előzmény készíti elő. Akt-tanulmányok, víz alatti „tájképek”, növényi alakzatok, tóparti enteriőrök. Tánzos György a maga teljességében akarja birtokolni témáját, hogy a fokozatosan kialakuló „festői nyelv” képes legyen ennek tolmácsolására. A szenvedély és alaposág – azt hiszem – a siker reményével kecsegtet, az erotikummal fűszerezett víz alatti tablók, látképek, zsánerek egyre hitelesebbek lehetnek, egyre káprázatosabban tárhatják fel a varázslatos élményt: a fény, a víz és emberi test találkozásának (optikai) festői titkait.

Tánzos György: Zalakerámia csempeterv

Balogh László

Szimmetria-kalandok

Gránitz Miklós fotóművész képeiről*

Enteriőr a kiállításról

Jó szívvel köszöntöm Gránitz Miklóst, a Magyar Érdemrend Lovagkeresztjével kitüntetett fotóművészt, alkalmazott fotográfust, *Tükör-terek* című, különleges kiállításának megnyitóján. Köszönet a Kanizsai Kulturális Központnak, hogy 2 év után ismét elhozta Gránitz Miklós megkomponáltan realizmusból fakadó, így szinte szürrealisztikus, lírai, szimbolikus és filozofikus képeit.

Mélynyomó fényképészből lett az Állami Nyomda üzemvezetője, 1984-ig, azóta szabadfoglalkozású. Sok-sok egyéni és csoportos kiállítás résztvevője, könyvborítók, könyvillusztrációk, albumok, plakátok, falinaptárok készítője. Kreatív fotóival „valóban a valónál van”... A *Tükör-terekkel* a szemünk előtt pergő, valószerű, egymást követő állóképeit érzékeljük. De ezeken az állóképeken a látvány megtükrözöttetve tárul szemünk elé: tükörtengelyesen. Én matematikatanárként ezt értem, de valójában mindenki tanulta az iskolában a tengelyes tükrözés transzformációját, mint a tükörszimmetria elemi megnyilvánulását a síkban és a térben. A Mester észrevette: „A Teremtő függőleges tengely mentén, tükörtengelyesnek teremtett bennünket. S mennyi minden ehhez hasonló a Mennyei Úr által alkotott harmonikus, megállíthatatlanul működő világban... Gondoljunk csak csodálatos épületeinkre, működő közlekedési eszközeinkre, ezek közül és példaként az autóra, hajóra, repülőre, hogy csak néhányat említsünk, mind-mind tükörtengelyes”.

A teremtmények mind tükörterekben vannak. Így van ez a Természetben, mert ez az Úr koncepciója; de így van ez az emberi csinálmányokban, hiszen szeretnénk utánozni a Teremtőt... A templomok is tükörszimmetrikusak, de néha a tükör által is homályosan látunk, így lehet a szépségdefinícióban helye a kis aszimmetriának is. Wass Albert és a fotóművész tételmondatai is erősítik a dokumentum-felvételeket, amelyek sokszor „tragidokumentumok”, de mégis inkább az Úr dicséretei... Érdekes, ahogy technikailag a digitális fényképezés alkalmas a tükörképek megjelenítésére, az ikerterek létrehozására, egymás mellé applikálva. Ez a formai titok, de a tartalom a lényeg: jelen nincs, csak a múlt megragadásából lehet a jövőbemutatót interpretálni, s a legfontosabb ez az inspiráció, amelyeket az egymásra köszönő tükörképek közötti axiomatikus tételmondatok tesznek felejthetlenné. 48 nagy tükörképét és 9 Arcimboldo-szerű kisképét hozta el Gránitz Miklós Mester.

Mondják: az Idő Isten nyila... Mely megállíthatatlan, megfoghatatlan. De a fotóművészet régebben éppen a pillanat művészete volt, mely

igyekezett megragadni az elrebbenőt. De mára ez a fotóművészet-konceptió túlhaladott; mára a múltból kiindulva kell a múlt és jövő között lebegő, nem létező intervallumot megragadni, hogy inspirálja a jövőbeni képeket-gondolatokat. Egy mai ige: „Az Isten által Neked készített jövő több boldogságot tartogat, mint amennyire a múltadból emlékszel”. A tegnap – mondják – történelem, a holnap rejtély, a ma ugyan nem létező ajándék, de a fotóművészet által mégis megragadható... Az ember életét az emlékezés (múlt), a figyelem (jelen) és a várakozás (jövő) határozza meg. S csak akkor tudhatod előre, hogy mi következik, ha előbb felidézted a múltat. Egy ilyen jövőbemutató rekvizitum-kutatás ez a fotókiállítás.

Szeretném megfogalmazni jóérzésemet is. Reflexióm fizikatanárként kiindulhatna a tükörből magamagából is: „a tükör jó fényvisszaverő képességgel bíró felület, ami elég sima ahhoz, hogy a visszavert fénysugarakból kép keletkezzen”. A tükör az ókorban a lelket jelképezte, a középkorban a bölcsességet, amely: „az Isten működésének tiszta tükré és jóságának képmása” (*Bölcsességek könyve* 7,26). Szeretnék én is bölcsességre törekedve köszönteni, s nem a hiúság jelképeként emlegetni a mi tükör-tereinket... A hagyomány szerint a tükör véd a rossz szellemektől is, és minden reggel bele kell nézni a tükörbe, és megkérni, hogy verjen vissza minden rosszat, s ezzel védjen meg minden rossztól... Én itt csak jó tükörtereket látok! A fotóművészetben is a műalkotás érték, mert az embert nem visszafordítható módon állásfoglalásra kényszeríti.

Vitruvius szerint is: a szépség szimmetria, azaz szer-

kezet és arányosság, a részek összemérhetősége az egészszel. Hermann Weyl mondja: „A szimmetria olyan fogalom, mellyel az ember hosszú korokon át igyekezett a rendet, szépséget és tökéletességet megérteni és megalkotni”. A szimmetria mély és közös alkotóelvé a művészetnek (már a kezdetektől) és a tudománynak is. A fizikus Wigner Jenő a szimmetriaeszmét szuperelvnek tekintette. A szimmetria formaalkotó elv

az építészetben, a táncban, a zenében, mint ismétlés, az irodalomban, mint ismétléses forma és ritmusképlet. A meglelt szimmetriákkal párhuzamosan megjelent a szimmetriasértés is – az aszimmetria –, mint kompozíciós elv, ezáltal juttatva kifejezésre bonyolultabb világunkat. Ahogy a természeti formákban mindig megtalálható a szimmetria és az aszimmetria, ugyanígy van ez a műalkotásokban is, Lantos Ferencet idézve: „A szigorú arányösszefüggések természetesen nem köthetik meg mereven a festők, művészek kezét. Attól, hogy a szerkezet kiszámított, még nem műalkotás. Ehhez az kell – sok egyéb mellett –, hogy a művész kellő érzékenységgel tudja a szabályok és a szabálytalanságok egyensúlyát a tartalom érdekében egyesíteni: úgy sűríteni a formákat, hogy a rend és a rendezettség valamilyen módon mindig meghatározó legyen”. Gránitz Miklós képei is azt bizonyítják, a Természethez mindig lehet fordulni: az kimeríthetetlen tárházát nyújtja a törvényekre épülő gazdag variációknak.

Legszívesebben végigolvasnám a fotók tételmondatait versként (meg is tettem...), de most csak hadd

emeljem ki a lényegét, Wass Alberttől és Gránitz Miklós Mestertől szabadon idézve: „Úgy él tovább, mint egy nyom, amelyik vezet valahová... Lelkük szárnyakat növesztett... A hajnali levegő tele volt erővel... A csend pajkosan játszott a formákkal... Talán Isten a neve ennek a törvénynek?... Az Isten világa békére teremtett... Derűt sugároznak mindig a világba... Patakok szavát lehajtott fejjel hallgatja az erdő... Mérték az időt, s dalra emlékeztet... A víziók valót vajúdtak... Hallgatásunk mélyén orgonaszó és imádság bujkál... A Földet behálózva éltetik a világot... Olyan csendes és súlyos a némaság...”

Bár egyesek szerint Idő, azaz pillanat nincs is, de én ezekre a képekre nézve mégis elhiszem, hogy létezik exponált idő, mely az itt-lét megragadása. És sok-sok ilyen csodáltnivaló pillanattól áll össze a felejthetetlen élmény.

* (Elhangzott 2016. január 21-én, a nagykanizsai Hevesi Sándor Művelődési Központ Ősze András Galériájában. Gránitz Miklós fotóművész „Tükör-terek” című kiállításának megnyitóján.)

Kiss Ágnes Katinka: Cím nélkül

Péntek Imre

Újabb évtizedek felé

20 éves a Pannon Tükör

Azt mondják, húsz év egy folyóirat életében – már felnőttkornak számít. Füzi László, a *Forrás* főszerkesztője mondja egy interjúban:” Húsz-huszonöt éven át teremődik meg az arculata egy folyóiratnak.” Nagyon remélem, a miénk már megteremődött. Úgy látszik, az alapítás 1995-ös dátuma szerencsésnek bizonyult. (Megjegyzem, a *Parnasszus* és a *Hévíz* is ebben az évben indult, s mindkettő egyértelműen jó pozíciónak örvend.) Annak idején, többszöri nekifutással vettük a gátat. Végül Pék Pál tárgyalásai sikerre vezettek, s az a bizonyos próbaszám, Nagykanizsán, 1995. december 16-án megjelent. Az alapvető koncepciót többszörösen megtárgyaltuk, a klasszikus szerepvállalás lebegett a szemünk előtt. Ennek jegyében kezdődött a munka.

Igaz volt az országos érdeklődésre való törekvés – a regionális és helyi értékek felmutatása mellett. Igaz az, ha tehetséges zalai szerző jelentkezik, akkor lehetőleg a következő lapszámában helyet adunk neki. És igaz annak bizonyítása, a Pannon végeken van igényes szellemi élet, kulturális teljesítmény és ennek meghatározó tükrö – folyóiratunk. Ezt a szerepet vállaljuk, továbbvisszük, kiteljesítjük. Talán az indulás idején több volt az illúzió, a remény, nagyobb az odafigyelés – ezt tükrözi az első számban megjelent hitvallászerű proklamáció, – melyet akkor több város és a megye vezetői írtak alá –, de ezek a lelkes pillanatok elmúltak, s mára a két megyei jogú város maradt meg támogatónak. Végigtekintve a 2003-ig terjedő időszakot, végül is a lap jól teljesített. Változatos témák, igényes szerzők, izgalmas írások vonják magukra a figyelmet. Kár, hogy ezt a felfelé törekvő ívet megtörte a Pék Pál ellen indított rágalomhadjárat, perek sorozata, s az ezt követő események nehezen begyógyuló sebet ütöttek a zalai irodalmi életben. Persze, lehet kifogásokat is említeni: a helyi szerzők túlzó szerepeltetése, a Kanizsa-centrikusság, a muravidéki magyarság iránt tanúsított csekély figyelem. Ám ezekre van magyarázat, a helyi nyomás, melyet Pék Pál – szinte egyedül – nehezen tudott kivédeni. De a *Pannon Tükör* ezen időszaka mégis sikeresnek

tekinthető, helyet és szerepet talált magának a lap a régióban, s tágabb körben is. Igaz, 2003-ra elfogytak a tartalékok, a lap beszűkült, egyetlenül jelent meg. S az évi számok is négyre csökkentek.

De már ennek is 12 éve. Ekkor történt, hogy új stábbal vágtunk neki a további lapszerkesztésnek.

A folytonosság és megújulás jegyében. Ennek része volt, hogy a szerkesztőség Zalaegerszegre került, ahol megkapta az átszerveződéshez szükséges anyagi és egyéb segítséget. (Helyiség, felszerelés, infrastruktúra.)

Szerkesztői beköszöntőmben annak adtam hangot, hogy az átalakulás minden eddig elért értéket megtart, s fontos a hierarchia az irodalomban is. Az értékek tisztelete, a rang és teljesítmény figyelembe vétele nélkül nehéz az országos szerzői kört, szakmát megszólítani.

Úgy gondolom, az ott elhangzó ígéreteket – jelentős mértékben – valóra váltottuk. Stabilizáltuk a lap anyagi helyzetét, visszatértünk az évi 6 szám megjelentetésére. S némi bizonytalanság után, a szerkesztői gárda is kialakult. S ebben helyet kapott Bence Lajos is, mint „külhoni”, lendvai-muravidéki mindenes munkatárs. Külön örömmel töltött el, hogy Pék Pál is szerepet talált az új felállásában, kedvvel válogatott és küldött anyagokat a szerkesztőségnek.

Nem történhetett meg volna ez, ha az anyagi háttér nincs biztosítva. Elégedetten észleltük, hogy a lap fenntartásában konszenzus jött létre, a megye és a két megyei jogú város vezetői között. És ez a konszenzus hosszú távúnak és tartalmasnak – nem csak látszott, annak is bizonyult.

Mindig számíthattunk a szerkesztőbizottság és elnöke, Vajda László segítségére, ha baj volt. Ha nehézségek elé kerültünk. Köszönettel tartozunk neki.

A zalai kulturális fórum e „védernyő” nélkül aligha működött volna sikeresen. Szerencsére utódját is megtaláltuk Balogh László, a kanizsai Batthyány Gimnázium igazgatójának személyében.

Az anyagiakról még annyit: a Nemzeti Kulturális Alap kezdettől fogva támogatott bennünket kb. egy

millióval. Ami az itt folyó szakmai munka elismerését jelentette.

Nagyjából ez volt a helyzet 2003-ban és az azt követő években. Számunkra nem volt más feladat, mint a lapszámokra koncentrálni, s azt a néhány könyvet menedzselni, amelyek ekkoriban érdekkörünkbe kerültek. Mátyus Aliz és Kabdebó Tamás novellái, Major-Zala Lajos, Kardos Ferenc, Bence Lajos, Péntek Imre versei, Szemes Péter tanulmányai, kritikái.

Aztán jöttek a nem várt változások, úgy 2010 körül.

Számunkra a legkellemetlenebb volt a megyei támogatás megszűnése. Természetesen megértjük a funkcióváltást, ám nehezen értelmezhető, hogy a megye – és a Muravidék – térségét felvállaló lap a megyétől a jövőben nem jut támogatáshoz. Igaz, némi céltámogatást kaptunk néhány kötetre, de a korábbi milliókhoz ez aligha hasonlítható. Kis közjáték: az egyesületi kiadású lapunk mindig irigyelte azokat a kiadványokat, amelyek a város vagy megye égíse alatt jelentetek meg. Az „intézményesülés”, a biztonság, a stabilitás jellemezte az ő helyzetüket. A mi kis egyesületünk és tevékenysége rendkívül törekenynek, sérülékenynek tűnt a jelen bizonytalanságai közepette. Ám a változások váratlanul minket igazoltak, az egyesületi formát: a városi és megyei kiadású folyóiratok tekintettek jelentős tortúra elé, élték át a sehova nem tartozás – átmenetileg – kellemetlen élményét, amíg fenntartóra nem akadtak. Közben még egy nem kis horderejű változás: újabb szereplő jelent meg központi támogatók körében, az MMA. Kezdetben nem kis ellenállással, ellenérzéssel fogadta a kulturális élet egy része felbukkanását, átmenetinek tekintve működését. Ám az utóbbi évek bebizonyították, az MMA képes kiegészíteni a jelenlegi támogatásokat, tudja ösztönözni, befolyásolni a sokszínű kulturális élet szereplőit. Ennek a felmérése, kitapasztalása is jelentős energiát igényelt szerkesztőségünkől. Mára már ezen túl vagyunk, az MMA pályázatai jelentős részét képezik költségvetésünknek.

Ám a teher fő súlyát Zalaegerszeg városa vállalta magára. Ezért csak elismerés és köszönet jár neki, nélküle nem lenne Pannon Tükör ezen a tájon. Önzetlen, az idei évben megnövelt támogatása teszi lehetővé, hogy évről-évre kiegyensúlyozzuk az általa megítélt, lapra fordítható összeget. S nem kis elégtétellel nyugtáztuk, valami fönt is megváltozott: az utóbbi években sikerült „kitörnünk” az 1 milliós kvótából, ma már 2-3 milliós támogatási összegeket pályázhatunk össze az NKA-as folyóirat -kollégiumtól. Az évi nyolc –kilenc milliós Ft

az, amivel jelenleg gazdálkodunk, s ami többé-kevésbé elegendőnek bizonyul a fennmaradáshoz.

2009-ben némileg átalakítottuk a kiadó írószervezetet. Szerintem az új név előnyösebb, s jobban kifejezi törekvéseinket. Ha másra nem, a történelmi Zala megyére, a Muravidékre gondoljunk, amelyhez ma is eltéphetetlen szálak fűznek. Pannónia pedig olyan virtuális (szellemi) térség, amely átnyúlik az országhatárokon, s a kulturális integrációnak kikezdetetlen és hiteles történelmi foglalata és szimbóluma.

Több cikkben is hosszabban értekeztem a folyóirat struktúra szerepéről, csak megerősíteni tudom: ez a folyóirat-műhely rendszer, ami a rendszerváltás után kialakult, s aminek során főként a vidék zárkózott fel (a centrumhoz) – nagy értéke kulturális életüknek. A minőségi kultúra képviselője, közvetítője, elfogadtatása – lett légyen szó irodalomról, képzőművészetről, színházról, vagy más „testvérműzsáról” – folyóiratok működése nélkül elképzelhetetlen. A folyóirat szellemi köre, a meghatározó pontokat érintő kisugárzása, vonzása, kapcsolatteremtő ereje – mindig is középpontja lesz a vidéki értelmiségi életnek. Ahogy egy filozófus barátunk, szerzőnk fogalmazott „az aranymosó értelmiségnek”. A kultúratertető, a kultúrát pártoló rétegeknek. Annak a „kulturális diskurzusnak” – mely a jelentés megközelítéséről és az értelemadásról szól – szintén az ő fogalmazása – folyóirat kell, a minőség felmutatása és megtartása érdekében.

S távol a centrumtól, mi lenne ennél fontosabb? Azt a bizonyos „országos érdeklődést” csakis akkor tudjuk felkelteni, ha a minőség, a teljesítmény, az eredetiség jegyében szerkesztjük lapunkat.

A lap elkészítésének szerves része a laptervezés, és a nyomdai kivitel. Ezen a téren is folyt a keresés, amíg megtaláltuk a megoldást, s végül Horváth Zoltán festőművészt bíztuk meg a dizájn, a stílus, a forma kitalálásával. Igaz, ő is sokáig keresett és – talált. Ma a Pannon Tükör az ő elképzelései alapján készül, s nyugodtan mondhatjuk: az ország egyik legszebb folyóirata. (Mások is mondják, nem csak mi.) Mind a belső laptükör, mind a címlapok – igényességükkel tűnnek ki. S látszik, hogy képzőművész az alkotója, akinek finom kis tipográfiai - formai játéka teszik elevenné az oldalakat. S a nyomdákkal is szerencsénk volt. A zalaegerszegi nyomdák – a Gura Nyomda, a Gócsaj Nyomda kezdettől – méltó partnerek tudtak lenni, s jó technikai színvonalon jelentették meg a lapot. Ha volt rá költség, színes kivitelben.

Hát, igen, a terjesztés. Ez minden lapnak a gyenge pontja. Előfizetőink eltűntek, a hírlapokkal foglalkozó intézményeknek nem tétel a pár száz lap, amit felkínálunk neki, a speciálisan erre szakosodott boltok sem szívesen veszik át a felkínált anyagot. Folyóiratot, könyvet. Egy ideig felhordtuk Pestre, a Lapkerhez a folyóiratot, ám az eredmény siralmasnak bizonyult. S olykor komoly kötbért fizettünk, ha nem hoztuk el időben a remittendát. Szerencsére idővel mi is bekerültünk az NKA által támogatott körbe, vagyis azon lapok sorába, amelyeket a KELLO terjeszt, vagyis lapszámaink bekerülnek a nagyobb könyvtárak olvasói kínálatába. Ennél többet jelenleg aligha érhetünk el a rendelkezésre álló (nem álló) infrastruktúra segítségével.

Egyes lapok addig nem teszik fel az internetre a folyóiratot, amíg az új szám a „piacon” kering. Mi nem követjük ezt a példát. Szerintem ma a folyóiratot vagy a szerzőért vagy a témáért keresik az olvasók. Az egész lapszám nem érdekli őket. Ezt a szelekciót aligha tudjuk megkerülni, tehát az a pár hónap nem segít az értékesítésen, sem a hozzáféréseken. A kérdés: internet vagy nyomtatott forma – egyáltalán nincs eldöntve... Ahol jobb az anyagi helyzet, ott a nyomtatott és az internetes forma egyaránt megvan. Nálunk egyelőre a pdf-es formában olvasható a lap, letölthető, nyomtatható ingyen.

S igen, elérkeztünk a kérdéshez: milyen legyen a profil? A lap profilja? Mit preferáljon és mit nem? Annak idején mélységesen egyetértettünk Pék Pállal: a Pannon Tükör kulturális folyóirat, vagyis vegyes profilú periodika. Ebben helyet kap az irodalom mellett – még azt sem mondom, dominanciája mellett – a képzőművészet, a színház, a fotó, alkalmasint a film, a helytörténet és történelem. Sajnos, nem engedhetjük meg magunknak sem a műfaji, sem az irányzatosság luxusát. Nem erre kaptunk felhatalmazást – sokkal inkább arra, hogy a lehető legszélesebb spektrumban szolgáljuk az itt lévő értékteremtő tevékenységet. Bár milyen művészeti ágról is van szó. S 2003 óta ennek az elgondolásnak a jegyében születtek lapszámaink. Volt, amikor az irodalom, máskor a helytörténet, valamilyen évfordulóhoz kapcsolódva adta a lap súlypontját, más alkalommal a képzőművészet kapott nagyobb hangsúlyt. Részemről nem vagyok híve a különszámoknak – bár, ha erre külön pénz adatik, akkor meggondolandó – nos, az a véleményem, a folyóirat – az folyjék, ne álljon, mindig legyen friss, időszerű – erről is sokat lehetne beszélni, hiszen mi ritkábban megjelenvén, lassúbb

ritmusban követjük az eseményeket, de a követésről, az időszerűségről, a reflexiőről – nem mondhatunk le.

Bár annak is megvan a módja, műfajilag (portré, jegyzet, napló), hogy bizonyos „álló anyagokban” jelenítsük meg az örök időszerűséget. (Szoktam volt mondani a megjelenést sürgető szerzőknek: mi az örökkévalóságnak dolgozunk.) De engedtessek meg, hogy néhány nagyobb összeállításunkra emlékeztessék: 25 éves, 30 éves a Hevesi Sándor Színház, de volt marosvásárhelyi és Batthyány-összeállításunk, 2006-ban 56-os különszámmal jöttünk ki, készítettünk egy nagyobb József Attila összeállítást. Hasonlóan, a születési évfordulóhoz kapcsolódva, Kazinczy előtt tisztelegtünk emlékkonferenciája anyagának leközlésével, 2010-ben pedig az Utassy-búcsúztatókból állítottunk össze pályatársi emlékblokkot. Japán-összeállításunknak is sikere volt. 2014-ben pedig két különszámmal jelentkeztünk: köszöntöttük írországi munkatársunkat, a 80 éves Kabdebó Tamást, majd egy I. világháborús számot állítottunk össze. Végül 2015-ben Zrínyi Miklós emlékét, alakját idéztük fel, majd a zalaegerszegi holocaust eseményeiről készítettünk tartalmas összeállítást.

Tehát a különszámok, a nagyobb összeállítások sem hiányoznak a repertoárból.

Profilunk szerves része a szlovéniai Muravidék szellemi értékeinek integrálása a hazai szellemi életbe. Ebben vannak partnereink – Bence Lajost már említettem, de Halász Albert, Göncz László vagy Zagorec-Csuka Judit is komoly segítséget ad abban, hogy ne kerülje el figyelmünket semmi lényeges.

Szembe kellett néznünk még egy problémával: az irodalom megosztottságával. Ha megoldani nem is, enyhíteni tudtuk a feszültséget: nálunk megtalálhatók azok az írók, akik máskülönben nem kommunikálnak egymással.

Szerzői gárdánk életkorát tekintve a középmezőnyből tevődik össze, de jelentős számban közlünk fiatalokat, pályakezdőket. Ezen a téren értünk is el szerény eredményeket. Néhány általunk indított szerző ma már több könyves, ismert alkotó, akiknek budapesti kiadók adják ki köteteiket.

Ha mindennapi munkánkra gondolok, hiányzik egy pár dolog. A hivatalszerűbb működés. A megfelelőbb infrastruktúra. A raktározás gondjai is néha nyomasztóak. A feladatok időben való elvégzése, a határidők betartása. Mikor már azt hittük – nem vagyunk messze ettől, kínálkozik az idő és lehetőség, kitört a válság,

amely elsőként a kulturális szférát sújtja. Persze, álszent dolog ezen sajnálkozni, amikor tényleg roppant nehéz helyzetben van az ország – és valóban, amin csak lehet, takarékoskodni kell. Nos, mi már beleszoktunk ebbe – s a nehézségek találékonyá tesznek. S a végeredmény – ahogy eddig is, ez után is – megszületik. A lap megjelenik. A mindig következő szám. S ebben benne van mindannyiunk munkája és erőfeszítése. Az örökké fontos kapcsolatok. Levelek, e-mailek, s igen, néha egy pohár itóka valamelyik kocsmában. Ezekről nem lehet lemondani.

Persze, a jövő, az újabb kihívások – minket is foglalkoztatnak. Hogyan tovább? Merre tovább? Az Internet alaposan feladja a leckét – a folyóiratok szerkesztőinek. Maradjon – de milyen arányban, példányszámban a hagyományos papíron nyomott lap – vagy térjünk át a webes megoldásra – ahogy ezt jó néhány lap már meg is tette. Költségvetésünk egy harmada – nyomdaköltség. Ha ezt az összeget honoráriumra költenénk, a legjobb szerzőket is meg tudnánk fizetni. Viszont – a hagyományos befogadás már megszokott formája, a standokra, könyvtári polcokra kerülő lappéldány – lehet, hogy hiányozna... A terjesztés... Ki fog és mikor szállítani. És hová? Nem könnyű. Mert költséges, időigényes, szívós szervezőmunkát kíván. Ki végezze el ezt? Komoly dilemmák. Lehet, hogy vonzóbb, interaktív weboldalt kellene feltennünk a Netre, nem elég a pdf-es formátum. Persze, ez is pénz és energia. És ezt honnan varázsoljuk elő?

Sok-sok kérdést lehetne még boncolgatni, ami a munkánk során előadódik. Kitérhetnék például a könyvkiadásunkra, amely évente két-három kötetet

eredményez. Jelenleg három kiadvány vár megjelenésre, amelyet jövő évben kell prezentálnunk az NKA-nak.

A Pannon Tükör 20 éve – akár hogy is nézzük, kivételesen sikeres történet. Az összefogásról, a kölcsönös előnyök felismeréséről szól. S hogy egy vidék, hosszú évek után, elnyeri a maga kulturális arculatát. Már nem csak befogad, hanem van mit kibocsátania is. Ennek a dél-nyugat zalai, muravidéki térségnek ilyen hosszú ideig, színvonalasan működő kulturális lapja, folyóirata, műhelye nem volt. Igyekszünk képben lenni, ezért ápoljuk kapcsolatainkat a szomszédos megyék lapjaival, a szombathelyi Életünkkel, a győri Műhelylyel és Ambrooziával, a veszprémi Várucca Műhellyel, a fehérvári Várral, a tatabányai Új Forrással. És nem feledkezzünk meg a megyei laptársunkról, a Hévízről sem. S a ritkán megjelenő lendvai Muratájnak is segítünk, kéziratokat adunk, szerzőket ajánlunk. Az eddigi eredmények alapján nem tehetünk mást, megcélozzuk az újabb 10 és húsz éveket, hisz hál' Isten az alapvető munkafeltételek megvannak, van utánpótlás, tehetséges fiatalok bukkantak és bukkannak fel, szerzőként, potenciális szerkesztőként, akik a kellő időben átveszik a staféta botot. S a szerkesztés, a lapcsinálás, terjesztés, művészeti nyilvánosság elérése terén olyan perspektívák nyílnak meg előttük, aminőket a mi generációnk el sem tud képzelni. De az alapvető feladat nem változik – legalábbis őszintén remélem – a folyóirat azért van, hogy a kortárs művészeti életnek, teljesítményeknek, a mindig új és új műveknek, alkotóknak fórumot teremtsen. S a mi lapunknak, a Pannon Tükörnek sem lehet más a hivatása. Ma sem, holnap sem.

Elkészült *Az asztal megterül* című antológia, mely a Pannon Tükör 2003 óta megjelent, Péntek Imre által szerkesztett számaiból közöl verseket és prózákat. A kötetben felvonul a kortárs irodalom színe-java, Szőcs Géza költeményeitől a 17 éves lendvai Pál Péter publikációig, Horváth Péter novelláitól Molnár Krisztina Rita mesés történetéig. A szerkesztő, Az „áttekintés” bizonyítja: a zalai folyóirat megtalálta a saját útját, mely a helyi tehetségek felkarolásától az egyetemes magyar irodalom jeles alkotóiig terjed.

Kardos Ferenc

A monumentális alkotások zalai tudósa

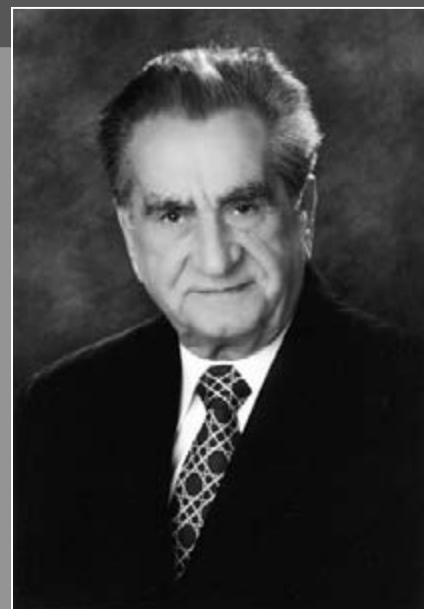
In memoriam dr. Ördög Ferenc 1933-2015

Ördög Ferenc, a kiváló nyelvész és pedagógus, a Tolna megyei Gyulajon született, 1933. április 15-én, és itt, Zalában, Nagykanizsán hunyt el, 2015. december 28-án, jószerivel munka közben. 2016 elejére egy általa szerkesztett, Markó Imre Lehel válogatott tanulmányait tartalmazó kötet bemutatását, és a Pannon Tükörbe szánt névtani dolgozat megjelentetését terveztük közösen, Csánki Dezső *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában* című kötete személynév-mutatójának – hosszú ideje húzódó – befejezése mellett. Ezzel szemben 2016. január 7-án csendesen elbúcsúztattuk, tisztelegve életműve előtt, s félve: ki fogja folytatni e nagy munkákat?

A Pannon Tükör olyan olvasói számára, akik még nem ismerik a Csúry Bálint-, Paizs Dezső-emlékérmet, és a Zala megyei Príma-díjat is kiérdemlő Ördög Ferenc kiemelkedő munkásságát, elsősorban a Zalához kötődő tudományos tevékenységét és annak jelentősebb eredményeit szeretném bemutatni. Ehhez alapvetően két életrajzi összefoglalásra támaszkodom: az első, a 75 éves tudóst köszöntő, nagyon alapos összefoglaló, Hajdú Mihályé, s a *Válogatott tanulmányok* (Czupi Kiadó, Nagykanizsa, 2008.) elején található; a második, a 80. születési évforduló alakalmából, a Magyar Nyelvőr ünnepi számában (2013./3.) olvasható, Farkas Tamás tollából.

A Gyulajról induló ifjú, szülei korai elvesztése után, előbb Kaposvárott – ahol nagynénjénél lakott –, majd Dombóváron tanult. Utóbbi városban a kiváló stíliszta és irodalomtörténész, volt Eötvös-kollégista, Péczely László tanította, az ő közvetítésével ismerkedett meg személyesen Kodály Zoltánnal is, akinek inspirációjára még közelebb került a magyar népdalokhoz, népköltészethez, népnyelvhez. 1952-ben a Szegedi Egyetem Bölcsészettudományi Karának magyar szakos hallgatója lett, itteni tanárai közül elsősorban Mészöly Gedeon, Nyíri Antal, Rácz Endre voltak rá nagy hatással. A nyelvtörténész Mészöly Gedeon, a korai nyelvemlékek tartalmas elemzésével, sok mai magyar nyelvészben keltett életre szóló érdeklődést a nyelvtörténet iránt. Hozzá hasonlóan, kiválóan meg tudta nyerni hallgatóit a dialektológia kutatásának Nyíri Antal, s Ördög Ferenc otthonról hozott nép- és tájnyelv-szeretete neki köszönhetően immár tudományos érdeklődése legfőbb tárgyává vált. Ezt a szándékot erősítette benne a Budapestről éppen Szegedre került Rácz Endre is, aki rávezette a fiatal hallgatót a névtan gazdagságára és összetettségére, elkötelezetté tette a valóban csodálatosan érdekes, kimeríthetetlen névtani kutatások iránt.

Ördög Ferenc 1956-ban, friss diplomásként került Nagykanizsára, a mai Batthyány Lajos Gimnáziumba. Hűségét választott városához, iskolájához, mi sem bizonyítja jobban, mint hogy mindvégig itt tanított, sőt volt könyvtáros is, s innen ment nyugdíjba, 1995-ben. Mindeközben előbb a Pécsi Tanárképző

Ördögferenc

Főiskola hívta meg két évre oktatójának, majd 1974 és 1980 között az Eötvös Loránd Tudományegyetem II. sz. Magyar Nyelvészeti Tanszékén volt címzetes egyetemi docens, s tartott névtani speciális kollégiumokat. 2000-tól a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen tanított, itt lett négy esztendőre Széchenyi professzori ösztöndíjas, majd az egyetem Magyar Nyelvtudományi Doktori Iskolájának külső tanára, s ekkor volt munkatársa a Halis István Városi Könyvtárnak is. Ugyancsak oktatott a Kaposvári Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskolán, majd a Kaposvári Egyetem Főiskolai Karán. Közben másodállásban 23 évig (1977–2000) a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének tudományos főmunkatársa volt, s az országos helynévgyűjtést és -kiadást szervezte, irányította.

Ami igazán különlegessé teszi pályafutását: úgy élte tudományos kutatói életét, úgy tudta folyamatosan fenntartani szakmai jelenlétét a nyelvtudomány tudós köreiben, szakértő közegében, hogy mindvégig Nagykanizsán élt, dolgozott tanárként.

A zalai tudományosságban és a Zaláról napvilágot látott tudományos ismeretek tárában – mind mennyiségét, mind minőségét tekintve – kiemelkedő helyet foglal el Ördög Ferenc életműve.

Nyelvészként elsősorban a személynevek és a földrajzi nevek területén mozgott otthonosan. Adattárai, melyek hosszú évek tudományos alaposággal végzett kutatómunkájának eredményei, reprezentatív és nagy mennyiségű forrásanyagokkal, ma már nélkülözhetetlenek a nyelvészet, nyelvtörténet, történettudomány, földrajz, néprajz számára, de ízlelgetni valót a névtani adatokban és fejtegetésekben a szociológia, az ipartörténet és más társadalomtudományi rész- és határterületek művelői is találhatnak. A helyi identitás egyik pillérért is adó helytörténet pedig éppígy nem nélkülözheti ezeket az adatokat, ismereteket.

Az első, máig mértékadó, nagy zalai vállalkozás, a *Zala megye földrajzi nevei* című, hatalmas adattár létrehozása volt, a 1960-as évek elején. E munka azt is bizonyította, hogy az akkor még fiatal kutató, társaival – elsősorban Végh Józseffel, Kerecsényi Edittel, Markó Imre Lehellet, Szentmihályi Imrével, Kovács Lajossal, Németh Józseffel és Papp Lászlóval – képes ilyen nagy területet átfogó gyűjtés megszervezésére, levezénylésére és aztán az eredmények tudományos kritikai közreadására. Azt is jelezte ez az első nagy munka, hogy Ördög Ferenc nem idegenkedik a hosszú időt kívánó vállalkozásoktól, képes évekig, évtizedekig is dolgozni egy-egy ilyen.

Így nem véletlen, hogy ugyancsak ő készítette Csánki Dezső *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában* című munkája helynévmutatóját.

A kandidátusi fokozatot is magával hozó, időben második, nagy vállalkozás, az 1973-ban, az Akadémiai Kiadónál megjelent *Személyvizsgálatok Göcsej és Hetés területén* című kötet. E két névtani adattár tudományos elméleti alapjait összegezte 2010-ben megjelent akadémiai doktori értekezése (*Tulajdonneveink gyűjtése, kiadása és kutatása*).

A helytörténet, megyetörténet szempontjából kiváló adattár a *Zala megye népesség-összeírásai és egyházlátogatási jegyzőkönyvei (1745-1771)* – 1991 és 1998 között jelentek meg.

Mindezek után nem véletlen, hogy Hajdú Mihály, a kiváló nyelvész, így jellemezte kollégáját: „a monumentális alkotások tudósa”.

De Ördög Ferenc nemcsak saját szakterületével foglalkozott évtizedekig, hanem figyelt a zalai tudománytörténetre is, tanulmányt szentelt például két, Nagykanizsát is jól ismerő néprajzkutató plébánosnak: Pländer Ferencnek és Markó Imre Lehelnek.

Feri bácsi, vagy, ahogy a gimnáziumban kollégái, barátai szólították – némi öngúnnyal maga is -: „Luciferi”, a kutató munka mellett sokakkal szeretette meg az irodalmat és a nyelvtant, így nem véletlen, hogy a Pannon Tükör indulását is kitüntetett figyelemmel kísérte annak idején.

Nagykanizsán és azokon az egyetemeken, ahol tanított, folyamatosan segítette és inspirálta a fiatal kutatókat, értelmiséggé nevelt sokunkat, de sohasem arisztokratikus magasságokból, inkább atyai testvériséggel, s így valaminek a nem tudása, figyelmen kívül hagyása nem bűnnek, nem pótolhatatlannak, hanem a kutatóvá válás természetes jelenségének tűnt, nem gátolt az erre való figyelmeztetés, hanem alaposabb utánanézésre ösztökélt.

Munka közben hunyt el otthonában, váratlanul, csendesen, de művei folyamatosan hatnak, „dolgoznak” tovább. Az ő érdeme az, amit Benkő Loránd, a világhírű nyelvész így fogalmaz meg: „Aligha van még egy olyan magyar táj, illetőleg népcsoport, amelynek a névanyaga annyi figyelembe részesült volna, (...) mint Zaláé, (...) itt értik, és érzik a névanyag történelmi és társadalmi jelentőségét, a tájhoz és a néphez, a szülőföld múltjához és jelenéhez kötődő erejét... Ha Zala megye a nevek megyéje, ezt jelentős mértékben Ördög Ferenc érdemének tudhatjuk.”.

Enteriőr a IV. Zalai Szalonról Farkas Ferenc és Horváth László Adrián munkáival

Szerzőinkről

Báger Gusztáv (1938; Budapest) költő
Balogh László (1961; Nagykanizsa) tanár
Cséby Géza (1947; Keszthely) költő, műfordító, irodalomtörténész
Csernák Árpád (1943; Kaposvár) prózaíró, szerkesztő
Csontos János (1962; Budapest) költő, író, publicista
H. Hadabás Ildikó (1949; Budapest) író, költő
Heiter Tamás (1963; Lovasberény) költő, író, szerkesztő
Kántor Zsolt (1958; Szarvas) költő, kritikus, szerkesztő
Kardos Ferenc (1964; Nagykanizsa) költő, könyvtáros
Katona Szabó Erzsébet (1952; Gödöllő) textilművész, látványtervező
Kelelemen Lajos (1954; Kaposvár) költő, irodalomtörténész, kritikus
Kiss Gábor (1957; Zalaegerszeg) történész, könyvtáros
Marczinka Csaba (1967; Budapest) költő, író, művészeti író
Markó Béla (1951; Marosvásárhely) költő, író
Mezey László Miklós (1953; Budapest) író, kritikus, irodalomtörténész
Novotny Tihamér (1952; Budapest) művészeti író, szerkesztő
P. Szabó Ernő (1952; Budapest) művészettörténész, szerkesztő
Pap Lenke (1962; Kaposvár) költő
Péntek Imre (1942; Zalaegerszeg) költő, kritikus, művészeti író
Rulek Zoltán (1973; Nagykanizsa) prózaíró
Saitos Lajos (1947; Székesfehérvár) költő, prózaíró
Selmeci György (1947; Marin-Epagnier, Svájc) költő, író, festőművész
Szemes Péter (1979; Zalaegerszeg) Irodalomtörténész, kritikus
Szigethy István (1943; Zalaegerszeg) esszéíró, publicista
Wehner Tibor (1948; Budapest) művészettörténész, író

Németh János: Halat fogó sellő

Szabolcs Péter: Szerelmesek